زنجیرەی ڕێنماییەکانی ڕێگای ڕاست
(٢٩)

ڕوناكی سوننەت
و
تاریكییەكانی بیدعە
لە دیندا

لە ژێر ڕۆشنایی قورئان و سوننەتدا

نوسینی :
د. سعيد بن علي بن وهف القحطاني
وەرگێڕانی :
م.شاخوان جواد أحمد

پێش نوێژو وتار خوێنی مزگەوتی (سەید ئەحمەدی فەیلەسوف) / چەمچەماڵ

چاپی یەکەم
١٤٢٩کۆچی-٢٠٠٨زایینی

ناوی کتێب : **روناکی سوننەت و تاریکییەکانی بیدعە لە دیندا...**

ناوی نووسەر : **د. سعید بن علي بن وهف القحطاني** .

ناوی وەرگێڕ : **م.شاخوان جواد أحمد** .

ژمـارەی سـپاردن : ژمـارە (**٣٤٦**)ی سـاڵی (**٢٠٠٢**) پـێ دراوە لـە لایـەن وەزارەتی ڕۆشنبیری حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە .

زنجیرە : زنجیرەی (**٢٩**) بیست و نۆیەم لە زنجیرەی ڕێنمایـیەکانی ڕێگای ڕاست .

نۆرە و ساڵی چاپ : یەکەم ــ (**١٤٢٩ هـ** / ٢٠٠٨) .

چاپ خانە : چاپەمەنی سیما / سلێمانی .

بنکەی بڵاوکردنەوە :

کتێبخانەی سوننە ــ سلێمانی .

کتێبخانەی زانست ــ کەلار .

کتێبخانەی سیما ــ چەمچەماڵ .

قال الإمام الشافعي رحمهُ الله :

كُلُّ العُلومِ سِوَى القُرآنِ مَشغَلَة   إلاَّ الـحَديثَ وإلاَّ الفِقْـهَ في الدِّينِ

العِلمُ ما كانَ فيهِ قال حَدَّثـنا   وما سِوَى ذَاكَ وَسواسُ الشَّياطيـنِ

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی وەرگێڕ:

موسڵمانی خۆشەویست : سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) پلەو پایەیەکی زۆر بەرزو گەورەی هەیە لە ئیسلامدا، چۆن وانییە لە کاتێکدا دووەم بنچینەی ئایینە پاش قورئانی پیرۆز؟ روون کەرەوەی قورئانی پیرۆزە، دەقە پڕ مانا و گشتگیرو ڕەهاکانی تایبەت و سنوردار دەکات، بەڵێ سوننەت ئەو قەڵا پۆڵاینەیە کە هەر موسڵمانێك بچێتە ناوی کەسێکی ئەمین و هێمن و پارێزراوە، وە ئەو دەرگا گەورەیەیە کە هەر موسڵمانێك بچێتە ناوی دەگات بەمەست و ئاواتەکانی، سوننەت ئەو کەسانەی کە پەیوەستن پێیەوە بەرزیان دەکاتەوە ئەگەر کردەوە چاکەکانیشیان کەم بێت، وە ڕوناکییەکەی لە ناو چاوو بەردەستیاندایە لە دونیاو دوارۆژدا.

موسڵمانی خۆشەویست خوای پەروەردگار فەرمانی پێ کردووین بە گوێڕایەڵی کردنی خۆی و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) لە چەندین شوێن لە قورئانی پیرۆزدا، گوێڕایەڵی کردنی خوای پەروەردگار بە شوێن کەوتنی قورئانی پیرۆزە وە گوێڕایەڵی کردنی پێغەمبەر (ﷺ) بە شوێن کەوتنی فەرمودە پیرۆزەکانیەتی، شایەتی دانی هەر کەسێك بەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) نێردراوی خوایە بریتیە لە شوێن کەوتنی و جێبەجێ کردنی سوننەتەکانی، وە خوای پەروەردگار پێی ڕاگەیاندووین کە هەرکەسێك گوێڕایەڵی پێغەمبەر (ﷺ) بکات ئەوە بەڵگەیە لەسەر خۆشەویستی بۆ خوای پەروەردگار، وە هەر کەسێك گوێڕایەڵی پێغەمبەرەکەی (ﷺ) نەکات ئەوە کەسێکی بێباوەڕە یان ئیمان لاوازە.

بۆیە ئەگەر دەتەوێت دینی خوای پەروەردگار بەردەوام دیارو ئاشکراو سەرکەوتوو بێت، ئەگەر دەتەوێت خوای پەروەردگار و فریشتەکان و موسڵمانان خۆشتیان بوێت، ئەگەر دەتەوێت بەڕاستی بیسەلمێنیت کە شوێنکەوتووی پێشەواو مامۆستاو سەروەری خۆتی کە پێغەمبەرە (ﷺ)، ئەگەر دەتەوێت دڵ خۆش و دڵ ئارام بیت و بەرچاو ڕۆشن بیت، ئەگەر دەتەوێت بەردەوام بیت

لەسەر دین و دڵت پەیوەست بێت پێیەوە ئەوە: شوێنی سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بکەوەو جێبەجێی بکەو زیندووی بکەوە لە ناو خەڵکیدا (خۆشەویستیت بۆ پێغەمبەر (ﷺ) بەو شێوەیە دەبێت نەك هەر بەدەم بڵێیت خۆشم دەوێت و لەو لاشەوە هیچ گرنگی بە سوننەتەکانی نادەیت).

موسڵمانی خۆشەویست لەبەر گەورەیی سوننەت و بڵاو بوونەوەی بیدعە بە هەموو جۆرو بەش و شێوەیەك بە پێویستم زانی هەستم بە وەرگێڕانی ئەم کیتابە بە سودەی بەردەستت کە باس لە (ڕوناکی سوننەت وتاریکییەکانی بیدعەو شتە تازە داهێنراوەکان لەدیندا) دەکات، بیدعە هەموی سەرلێشێواویە هەروەك چۆن سوننەت هەموی نورو ڕوناکیە، بیدعە سەردەکێشێت بۆ کوفر، بیدعەکردن واتە: شوێن کەوتنی هەواو ئارەزوو دژایەتی کردنی شەرع و لادان لێی، واتە: درۆ هەڵبەستن بۆ خوای پەروەردگار بەبێ عیلم و زانیاری، واتە: ڕق بوون لە سوننەت و کەسانی هەڵگری، واتە: تێگەیشتن لە قورئانی پیرۆز و سوننەت بە پێچەوانەوە، واتە: هەست کردن بە کەم و کوڕی شەریعەت لە لایەن کەسی بیدعەچییەوە (پەنا بە خوای پەروەردگار)، وە کەسانی بیدعەچی پشتیان هەڵکردووە لە یادو زیکری ڕاستەقینەی خوای پەروەردگار، حەق و ڕاستیان لە موسڵمانان کپ کردووە و شاردوویانەتەوە، ئوممەتی ئیسلامیان پارچە پارچە کردووە، کەسانی بیدعەچی خۆیان خستۆتە ئاستی شەرع دانەرەوە و خۆیان چواندووە بە خوای پەروەردگار لە شەرع داناندا، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار فەرمانی بە کردنی ئەو کارە نەکردووە (بەڵکو هەندێ جار ڕێگریشی لێ کردووە) بەڵام کەسانی بیدعەچی گوێ بە فەرمانی خوا نادەن و ئەو کارە دەکەن، بیدعە کردن واتە: هەست کردن بە خیانەتی پێغەمبەرو (ﷺ) هاوەڵانی بەڕێزی (رضي الله عنهم) و سەرجەم زانایانی شارەزاو خەم خۆرو دین پەروەر، یان کەم تەرخەمی کردنیان لە گەیاندن و ڕوون کردنەوەی ئەم دینە (پەنا بە خوای پەروەردگار)، چۆن دەشێت کارێك بکرێت لە کاتێکدا فەرمانی خوای پەروەردگار و پێغەمبەرو

(ﷺ) ووتەی زانایانی لەسەر نەبێت، موسڵمانی خۆشەویست ئەمانە هەموویان خراپەو زیانی بیدعەن، ئایا پاش ئەمە بۆ هیچ موسڵمانێك هەیە واز لە فەرمان و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بێنێت و ڕوو بکاتە بیرو بۆ چون ووتەی زانایان (یان هەندێك لە کەسانی بەناو زانا)؟

ئایا ووتەو فەرمان و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) لە پێشترە بۆ موسڵمانی ڕاستەقینە یان بۆ چونی کەسانی تر؟

بۆیە موسڵمانی خۆشەویست کاتێك ئەم کیتابە دەخوێنیتەوە بە چاوی موسڵمانی ڕاستەقینەو دادپەروەرانەوە بڕوانە بابەت و بەڵگەکانیان، هەرکاتێك بابەتێکت بینی پێچەوانەی قورئانی پیرۆز و سوننەت بوو (هەمو بابەتەکان لەسەر بەڵگەی قورئانی پیرۆزو سوننەت و ووتەی زانایان باس کراوە) وەری مەگرە، بەڵکو وازی لیّ بێنەو پشت گوێی بخە، بەڵام ئەگەر وانەبوو ئەوە بۆت نییە پێچەوانەی بکەیت ئەگەر خۆت بە ئیمانداری ڕاستەقینە و شوێن کەوتووی پێغەمبەر (ﷺ) دەزانیت.

موسڵمانی خۆشەویست ئەم کیتابە تانەو تەشەرە نییە لە هیچ کەس و کۆمەڵ و گروپێك، بەڵکو دیاری کردن و ڕوون کردنەوەی گەورەیی سوننەت و خراپەو تاوانی بیدعەیە، ئەو بیدعەیەی کە ئەمڕۆ لەناو موسڵمانانیدا بووە بە سوننەت و سوننەت بووە بە بیدعە، ئەوەندەی بیدعە دەکرێت سوننەت ناکرێت و گرنگی پیّ نادرێت، وە ئەگەر ئینکاری و نکۆڵی لیّ بکرێت دەوترێت: دین گۆڕاوە، خۆشەویستی بۆ پێغەمبەر (ﷺ) نەماوە ! !

موسڵمانی خۆشەویست باش ئاگاداربەو بزانە بە هیچ شێوەیەك هێزو دەسەڵاتی ئیسلام ناگەڕێتەوەو موسڵمانان سەرکەوتوو نابن بە بیدعە کردن و شتی پڕو پوچ کە لە دیندا نییە، بۆیە لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا دەبینیت زۆر کەس بە ناو زاناو بانگەوازکارو خەم خۆر بۆ ئیسلام کەوتوونەتە ناو چەندین بیدعەی خراپ و گومڕاکەر، بەڵکو بانگەوازیشی بۆ دەکەن، بۆیە موسڵمانی ئەهلی سوننەو

جەماعەو سوننەت لە دڵ خۆشەویست پێویستە لەسەرت کە موسڵمانان ئاگادار بکەیتەوە لەو هەموو بیدعەو خراپەیەی کە لەم ڕۆژگارەدا لەناو موسڵماناندا بڵاوەو بانگەوازی بۆ دەکرێت.

لە کۆتاییدا لە خوای پەروەردگار دەپاڕێینەوەو دەڵێین:﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً ۚ إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ ﴾ (آل عمران: ٨).

✍ : م. شاخەوان جەواد ئەحمەد

پێش نوێژو وتار خوێنی مزگەوتی (سەید ئەحمەدی فەیلەسوف)

بسم الله الرحمن الرحيم

* پێشەکی دانەر :

إنَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوْذُ باللهِ من شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلا هَادِيَ لَهُ .

وَأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيْكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ ، صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين، وسلم تسليماً كثيراً ، أَمَّا بَعْدُ ...

موسوڵمانی خۆشەویست : ئەم نامیلکەیەی بەردەستت نامیلکەیەکی کورت و پوختە سەبارەت بە ﴿ڕوناکی سوننەت و تاریکییەکانی بیدعە و شتە تازە داهێنراوەکان لە دیندا لە ژێر ڕۆشنایی قورئان و سوننەتدا﴾ کە تێیدا تێگەیشتن لە مانای سوننەتم باس کردووە، وە ناوەکانی ئەهلی سوننەم ڕوون کردۆتەوە، کە سوننەت بە گشتی نیعمەتێکی یەکجار گەورەو پڕ لەبەرەکەتە، وەتێیدا گەورەیی و پلەو پایەی سوننەت و گەورەیی و پلەو پایەی کەسانی پەیوەست بە سوننەت و نیشانەکانیانم ڕوون کردۆتەوە، وە تێیدا باسی بیدعەو کەسانی بیدعەچی و تێگەیشتن لە ماناو واتای بیدعەو مەرجەکانی گیرابوون و قەبوڵ بوونی کردەوە چاکەکانم کردووە، وە هەروەها باسی خراپەو سەرزەنشتی بیدعە لە دیندا و هۆکارەکانی دەرکەوتنی بیدعەو بەشەکانی و حوکمەکانیم کردووە، وە باسی ئەو جۆرە بیدعانەی کە لەسەر گۆڕەکان دەکرێت و جگە لەو شتانەشم کردووە، وە ئەو بیدعەو کارە تازە داهێنراوانەی کە لەم سەردەمەدا دەکرێن و زۆر بڵاون باسیانم کردووە، وە باسی حوکمی تەوبەی بیدعەچی و شوێنەوارە خراپەکانی بیدعەم کردووە .

موسوڵمانی خۆشەویست ئەوەی کە هیچ گومانی تێدا نییە ئەوەیە سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) ئەو ژیان و ڕووناکییەیە کە سەرفرازی و بەختەوەری و هیدایەتی بەندەی موسوڵمانی تێدایە، وە ئەو کەسانەی کە پەیوەستن بە

سوننەتەوە بەرزو ڕێزداریان دەكات ئەگەر كردەوەشیان كەم بێت، ﴿ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ﴿١٠٦﴾ ﴾ (آل عمران: ١٠٦) .

واتە: لەو ڕۆژەدا "كە ڕۆژی قیامەتە" كەسانێك دەم و چاویان ڕەش دەبێت و كەسانێك دەم و چاویان سپی و ڕووناك و درەوشاوە دەبێت.

إبن عباس (رضي الله عنهما) فەرمویەتی: دەم و چاوی كەسانی پەیوەست بە سوننەت سپی و ڕووناك و درەوشاوە دەبێت، دەم و چاوی كەسانی بیدعەچی و پارچە پارچە گەریەكان ڕەش هەڵدەگەرێت [1].

كەسی پەیوەست بە سوننەت دڵی ڕۆشن و زیندووە، وە مل كەچە بۆ خوای پەروەردگار و شوێنی پێغەمبەر (ﷺ) كەوتووە بەلاشەو بە دڵی (لە ڕووكەش و ناوەوەیدا شوێنی سوننەت كەوتووە)، بەڵام كەسی بیدعەچی دڵی تاریك و مردووە، تاریكی سەرتاپای داپۆشیون : دڵەكانیان تاریكە كارەكانیان تاریك و سەرلێشێواوییە، بۆیە هەركەسێك خوای پەروەردگار بیەوێت سەرفرازو بەختەوەری بكات لەو تاریكییانەوە دەری دەكات بۆ ڕووناكی سوننەت[2].

ئەم نامیلكەیەم كردۆتە دوو بەشەوە، هەر بەشەی چەند باسێكی لە خۆ گرتووە بەم شێوەیەی لای خوارەوە:

۞ **بەشی یەكەم:** ڕوناكی سوننەت:

باسی یەكەم: تێگەیشتن لە مانای سوننەت.

باسی دووەم: ناوەكانی كەسانی پەیوەست بە سوننەت (أسماء أهل السنة).

باسی سێ یەم: سوننەت نیعمەتێكی گشتی و ڕەهایە.

باسی چوارەم:گەورەیی و پلەو پایەی بەرزی سوننەت.

---

[1] إبن القيّم لە كیتابی (إجتماع الجيوش الإسلامية على غزو المعطلة والجهمية، ٣٩/٢) باسی كردووە.

[2] بڕوانە: سەرچاوەی پێشوو: ٣٨/٢ – ٤١.

باسـی پێنجەم: گەورەیی و پلەو پایەی بەرزی کەسانی پەیوەست بە سوننەت، وە شوێنی کەسانی بیدعەچی.

۞ **بەشـی دووەم:** تاریکییەکانی بیدعەو تازە داهێنراوەکان لە دیندا:

باسـی یەکــەم: تێگەیشتن لە مانای بیدعە.

بـاســی دووەم: مەرجەکانی گیرابوون و قەبوڵ بوونی کردەوە چاکەکان.

باسی سـێ یـەم: سەرزەنشت و خراپەی بیدعە لە دیندا.

باسی چـوارەم: هۆکارەکانی دروست بوون و سەرهەڵدانی بیدعە.

باسی پێنجـەم: بەشەکانی بیدعە.

باسی شەشەم: حوکمی بیدعە لە دیندا و جۆرەکانی.

باسی حەوتەم: جۆرەکانی ئەو بیدعانەی کەلەسەر گۆڕەکان دەکرێن.

باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەکانی ئەم سەردەمە.

باسی نـۆیـەم: تەوبە کردنی کەسی بیدعەچی.

باسی دەیـەم: زیان و شوێنەوارە خراپەکانی بیدعە.

داواکارم لە خوای گەورە ئەم کارە پیرۆزە تەنها لەبەر خاتری ئـەو بێـت، وە سودم پـێ بگەیەنێت لە ژیانی دونیاو پاش مردنم، وە سود بە هەموو ئەو کەسـانە بگەیەنێت کە ئەگات پێیان، بەڕاستی خوای پەروەردگار باشـترین داوا لێکـراوە و بەڕێزترین ئومێد پـێ بووانـە، تـەنها هـەر ئـەو پـشتیوانمانە وباشـترین پـشت پـێ بەستراوە، وە سوپاس و ستایش بۆپەروەردگاری هـەردوو جیهانیـان و سـەڵات و سەلامی خوای پەروەردگار لەسەر بەندەو پێغەمبەری (ﷺ) ڕاسـتگۆی خـۆیی و یارو یاوەران و شوێن کەوتوانیان بە چاکی تاڕۆژی دوایی بێت .

۞ بەشی یەکەم: ڕوناکی سوننەت

باسی یەکەم: تێگەیشتن لە مانای سوننەت

سوننەت کەسانی هەڵگری خۆی هەیە، وە ئەو کەسانە بیروباوەڕی تەواویان هەیە، وە کۆبونەتەوە لەسەر حەق، بۆیە وا باشە لێرەدا پێناسەی هەر یەك لەم سێ ووشەیە بکەم (عَقيدَةُ أَهلِ السُّنَّةِ والجَماعَة).

یەکەم: وشەی (العَقيدَة) لە زمانەوانیدا: وەرگیراوە لە گرێ لێ دان و بەستن بەیەکەوە بەتوندی، وە بەو مانایە: توندو پتەوو پێوەلکان هاتووە، دەوترێت: عَقَدَ الحَبلَ يَعقدُه: واتە: پەتەکەی بە توندو تۆڵ و پتەوی بەست، وە دەوترێت: عَقَدَ العَهدَ وَالبَيَعَ: واتە: پەیمان و فرۆشتنەکەی توندو تۆڵ و مەحکەم کرد، وَعَقَدَ الإزارَ: بە توندوو تۆڵی بەستی، وَالعَقدُ ضِدُّ الحِلّ، واتە: گرێ لێ دان و بەستن پێچەوانەی شل بوون و کردنەوەیە[٣].

وشەی (العَقيدَة) لە ڕوانگەی شەرعەوە: بیروباوەر بریتی یە لەو ئیمانە پتەوو حوکمە بڕاوەیەی کە هیچ گومانی تێدا نەبێت، وە ئەو ئیمانەیە کە مرۆڤ دڵ و ویژدانی خۆی لەسەر پەیوەست دەکات و دەیکاتە بیروبۆچونێك و دینێك و دینداری پێوە دەکات، جا ئەگەر ئەو ئیمانە پتەوو حوکمە بڕاوەیە ڕاست و دروست بێت ئەوە بیروباوەڕێکی ڕاست و حەق دەبێت وەکو بیروباوەڕی ئەهلی سوننە و جەماعەت، بەڵام ئەگەر باتڵ و ناڕاست بێت ئەوکاتە بیروباوەڕێکی پوچەڵ و نادروست دەبێت وەکو بیروباوەڕی کۆمەڵ و تاقمە گومڕاو سەرلێشێواوەکان[٤].

---

[٣] **بڕوانە**: لسان العرب لابن منظور باب الدال، فصل العين، ٢٩٦/٣، والقاموس المحيط للفيروز آبادي، باب الدال، فصل العين، ص٣٨٣، ومعجم المقاييس في اللغة لابن فارس، باب العين،ص٦٧٩.

[٤] **بڕوانە**: مباحث في عقيدة أهل السنة والجماعة، للشيخ الدكتور ناصر العقل ص ٩-١٠.

۞ دووەم: تێگەیشتن لە کەسانی پەیوەست بە سوننەت

وشـەی (**السُّنَّة**) لـە زمانەوانیـدا، واتـە: ڕێگـەو مەزهـەب، جـا ئـەو ڕێگەیـە ڕێگەیەکی باش بێت یان خراپ[٥].

سوننەت لە زاراوەی زانایانی بیروباوەڕی ئیسلامیدا: ئەو ڕێگـەو ڕێبازەیـە کـە پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵانی بەڕێزی لەسـەری بوونـە: بەزانـست و بیروبـاوەڕێکی تـەواوو ووتـەو کردەوەیـەکی جـوان و ڕێـك، ئـەو سـوننەتەیە کـە شـوێن کـەوتنی پێویـستە و کەسـانی شـوێن کـەوتووی سـوپاس کـراون، وەئـەو کەسـانەی کـە پێـچەوانەین سەرزەنـشت کـراون، هـەر بۆیـە ووتـراوە: فـلان کـەس لـە ئـەهلی سوننەیە، واتـە: کەسێکە لەسـەر ئـەو ڕێگـا ڕاسـت و دروسـت و ڕێـك و سـوپاس کراوەیە[٦].

زانای پایـە بـەرز إبن رجـــب (ڕەحمـەتی خـوای لێبێت) فەرمویـەتی: (سـوننەت: ڕێگەیەکی گیراوە بەرە، ئەویش بریتیە لە دەست گرتن بەو مەنهەج و ڕێبازەی کە پێغەمبەر (ﷺ) و خەلیفە بەرێزو هاوەڵانی بەرێزی لەسەری بوونە، لە بیروبـاوەڕ و کردەوەو ووتەکاندا، کە ئەوەش بریتیە لە سوننەتی تەواو)[٧].

وە زانای پایە بەرزو شێخی ئیسلام إبن تیمیّة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرمویەتی:

(سـوننەت بریتیـە لـەو کارانـەی کـە بەڵگـەی شـەرعییان لەسـەرە، بـەوەی کردنیان گوێڕایەڵی یە بۆ خـوای پـەروەردگار و پێغەمبـەر (ﷺ)، جـا ئـەو کـارە پێغەمبـەر (ﷺ) خـۆی کردبێتـی، یـان لەسـەردەمی ئـەودا کرابێـت، یـان خـۆی نەیکردبێت و لەسەردەمی ئەویشدا نەکرابێت، لەبەر نەبـوونی هیچ داخوازیـەك بـۆ

---

[٥] **بڕوانە**: لسان العرب، لابن منظور، باب النون، فصل السين، ١٣/٢٢٥ .

[٦] **بڕوانە**: مباحث في عقيدة أهل السنة، للدكتور ناصر العقل، ص١٣.

[٧] **بڕوانە**: جامع العلوم والحكم، ١/١٢٠.

کردنی لەو کاتەدا، یان کاتێك پێغەمبەر (ﷺ) ئەو کارەی نەکردووە ڕێگرێك هەبووە)[٨].

بۆیە سوننەت بەم مانایە بریتیە: (لە شوێن کەوتنی شوێنەوارەکانی پێغەمبەر (ﷺ) لە ڕووکەش و ناوەڕۆکدا (بەلاشەو دڵ و دەروون) وە شوێنکەوتنی ڕێگەو ڕێبازی پێشینانی چاکەکارانی یەکەمین لە کۆچکردووان و پشتیوانان"إتباع سبيل السابقين الأولين من المهاجرين والأنصار")[٩].

۞ سێیەم: تێگەیشتن لەمانای الجَماعَة

واتای (**الجَماعَة**) لە زمانەوانیدا: وەرگیراوە لە بنەڕەت و پێکهاتەی کۆ، کە بنچینەی ئەم ووشەیە دەسوڕێتەوە لە دەوری کۆو کۆبوونەوە کە پێچەوانەی پارچەپارچەییە، إبن فارس (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرمووێت: الجيم والميم والعين، یەك بنچینەن کە بەڵگەیە لەسەر لەگەڵ یەکدا کۆبوونەوەی شتێك، دەوترێت: جَمَعتُ الشَّئَ جَمعًا، واتە: کۆم کردەوەو دامە پاڵ یەك[١٠].

جەماعەت لە زاراوەی زانایانی بیروباوەڕی ئیسلامدا: بریتین لە پێشینانی ئەم ئوممەتە: لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێنکەوتوانیان و ئەوانەی کە شوێنی ئەوان کەوتوون تا ڕۆژی دوایی، ئەو کەسانەی کە کۆبونەتەوە لەسەر حەقی ڕوون و ئاشکرا لە قورئان وسوننەت[١١].

هاوەڵی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) عبد الله کوڕی مسعود (رضي الله عنه) فەرموویەتی: ((الجَماعَةُ ما وَافَقَ الحَق وَإن كُنتَ وَحَدَك)).

---

[٨] **بڕوانە:** مجموع فتاوى ابن تيمية، ٣١٧/٢١.

[٩] **بڕوانە: هەمان سەرچاوە**، ١٥٧/٣.

[١٠] **بڕوانە:** معجم المقاييس في اللغة، لابن فارس، كتاب الجيم، باب ما جاء من كلام العرب في المضاعف والمطابق أوله جيم، ص٢٢٤.

[١١] **بڕوانە:** شرح العقيدة الطحاوية، لابن أبي العز، ص٦٨، وشرح العقيدة الواسطية لابن تيمية، تأليف العلامة محمد خليل هراس، ص٦١.

واتە: جەماعەت ئەوەیە کە لەگەڵ حەقدا بیت ئەگەر بە تەنها خۆتیش بیت.

زانای پایە بەرز نُعَيمي کوڕی حَماد (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرمووێت:

(واتای ووتەکەی عبد الله کوڕی مسعود ئەوە دەگەیەنێت ئەگەر جەماعەت و کۆمەڵی موسوڵمانانت لێشێوا "نەتدەزانی کام کۆمەڵەیان لەسەر حەقن" دەست بگرە بە مەنهەج و ڕێبازی جەماعەت و کۆمەڵی یەکەمی موسوڵمانان پێش تێکچون و پارچە پارچە بوونیان، ئەگەر تەنها خۆت بیت لەو کاتەدا تۆ جەماعەتی بۆ خۆت)[١٢].

۞ باسی دووەم: ناوو سیفاتەکانی ئەهلی سوننە

١ ـــ أَهلُ السُّنَّةِ والجَماعَةِ، واتە: کەسانی پەیوەست بە سوننەت و کۆمەڵی ڕاستەقینەی موسوڵمانان، ئەوانیش ئەو کەسانەن لەسەر هەمان ڕێبازو مەنهەجی پێغەمبەری خوا (ﷺ) و هاوەڵانین، ئەوانەی کە دەستیان گرتووە بە سوننەتەکانی پێغەمبەری خواوە (ﷺ)، ئەوانیش هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێنکەوتوانیان و زانایانی ڕێنمونی کارن، ئەو کەسانەی کە پابەند بوونە بە شوێن کەوتنی پێغەمبەری خۆشەویست (ﷺ) و دوور کەوتونەوە لە بیدعەو شتە تازە داهێنراوەکان لە دیندا لەهەر شوێن و کاتێکدا بوو بێتن، کەسانێکن دیارو سەرکەوتوون و دەمێننەوە تا ڕۆژی قیامەت[١٣] ، ناو نراون بە ئەهلی سوننە و جەماعەت لەبەر ئەوەی خۆیان داوەتە پاڵ سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ) وە کۆو یەکدەنگن لەسەر دەست گرتن پێیانەوە بەلاشەو دڵ و دەروون: لە قسە و کردەوەو بیروباوەڕدا[١٤].

---

[١٢] بروانە: إغاثة اللهفان، ١/٧٠، ذكره الإمام ابن القيم وعزاه إلى البيهقي.

[١٣] بروانە: مباحث في عقيدة أهل السنة والجماعة، للدكتور ناصر بن عبد الكريم العقل، ص ١٣-١٤.

[١٤] بروانە: فتح رب البرية بتلخيص الحموية، للعلامة محمد بن عثيمين ص ١٠، وشرح العقيدة الواسطية، للعلامة صالح بن فوزان الفوزان، ص ١٠.

عَوفي **کوڕی** مالك (ﷺ): **ئەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە کە فەرمویەتی:** ((إفترَقَت اليَهودُ عَلى إحدَى وَسَبعينَ فِرقَةً فَواحدَةً في الجَنَّة وَسَبعونَ في النّار، وافتَرَقَت النَّصارَى عَلى ثِنتَين وَسَبعينَ فِرقَة فإحدى وَسَبعينَ فِرقَة في النّار وَواحـدَة في الجَنَّـة، وَالّذي نَفسُ مُحَمّد بيَده لَتَفتَرقَنَّ أُمَّتي عَلى ثَلاث وَسَبعينَ فِرقَة، واحدَةٌ في الجَنَّة واثنَتان وَسَبعونَ في النّار، قيلَ: يا رَسولَ الله، مَن هُم؟ قالَ: الجَماعَة))[١٥].

وفي رواية الترمذي عن عبد الله بن عمرو: ((قالُوا: وَمَن هِي يا رَسولَ الله؟ قالَ: ما أنا عَلَيه وَأصحابي))[١٦].

واته : جولەکە بوون بە حەفتاو یەك بەش و کۆمەڵی جیاواز تەنها یەك کۆمەڵیان (لەسەر حەق بوون) دەچنە بەهەشتەوە وحەفتا کۆمەڵ وگروپە جیاوازەکان دەچنە ئاگری دۆزەخەوە، وە گاورەکان بوون بە حەفتاو دوو کۆمەڵی جیاواز حەفتا و یەك لەو کۆمەڵ وگروپە جیاوازانە دەچنە ئاگری دۆزەخەوە تەنها یەك کۆمەڵیان (کە لەسەر حەق بوون) دەچنە بەهەشتەوە، وە سوێند بێت بەو خوایەی کە ڕوحی منی بەدەستە ئوممەت و شوێن کەوتوانی منیش دەبن بە حەفتاو سێ بەشەوە، کۆمەڵێکیان دەچێتە بەهەشتەوە و حەفتاو دوویان بۆ ئاگری دۆزەخە، ووترا: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) کێن ئەو کۆمەڵەی کەدەچنە بەهەشتەوە؟ فەرموی: ئەو کەسانەن کە کۆمەڵی حەق و ڕاستی موسوڵمانان .

وە لە ڕیوایەتێکی تردا کە ئیمامی الترمذي **لە** عبداللّٰه**ی کوڕی ئیمامی عومەرەوە (خوایان لێ ڕازی بێت) دەیگێڕێتەوە: هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) ووتیان: کێن ئەو کۆمەڵە؟ پێغەمبەریش (ﷺ) فەرمووی: ئەو کۆمەڵەن**

---

(١٥) أخرجه ابن ماجه بلفظه، في كتاب الفتن، باب افتراق الأمم، ٢/٣٢١، برقم ٣٩٩٢، وأبو داود، كتاب السنة، باب شرح السنة، ٤/١٩٧، برقم ٤٥٩٦، وابن أبي عاصم، في كتاب السنة، ١/٣٢، برقم ٦٣، وصححه الألباني في صحيح سنن ابن ماجه، ٢/٣٦٤.

(١٦) سنن الترمذي، كتاب الإيمان، باب ما جاء في افتراق هذه الأمة، ٥/٢٦، برقم ٢٦٤١.

ئەمڕۆ من و هاوەڵانم لە سەر چـی مەنهەج و ڕێبـازێکین ئـەوانیش لەسـەر هـەمان مەنهەج و ڕێبازن.

کۆمـەڵی ڕزگـار بـوو: بـەڵێ ڕزگـار بـوو لـە ئـاگری دۆزەخ، لەبـەر ئـەوەی پێغەمبـەر (ﷺ) تـەنها ئـەو کۆمەڵـەی جیـاکردەوە لـە نـاو کۆمەڵـە بـەهیلاك چـوەکاندا و فـەرموی: ((کلها في النّار إلاَّ واحــدة))[17] هـەموو ئـەو کۆمەڵانـە لـە ئاگری دۆزەخدان تەنها یەکێکیان نەبێت، کە لە ئاگری دۆزەخدا نییە.

کۆمەڵی سەرکەوتـوو: معاوية (رضي الله عنه) دەفەرمـوێت: گوێم لە پێغەمبـەری خـوا بـوو (ﷺ) دەیفەرمـوو: ((لا تزال طائفةٌ من أمتي قائمةٌ بأمر الله لا يـضرُّهم مـن خذلهم أو خالفهم حتى يأتي أمر الله وهم ظاهرون على الناس))[18].

واتـە: بـەردەوام کۆمـەڵێك لـە ئوممـەت و شـوێن کـەوتوانی مـن وەسـتاون بەفەرمانەکانی خـواو بـەرز ڕایـان گرتـووە، پـشت هـەڵکردنی کەسـانێك لێیـان و پێـچەوانەکردنیان زیانیـان پـێ ناگەیـەنێت تـا ڕۆژی قیامـەت، بـەڵکو بـەردەوام سەرکەتوو و دیارن لە ناو خەڵکیدا.

وە هەروەها مُغيرة ی کوڕی شعبة (رضي الله عنه)بەهەمان شێوە دەیگێڕێتەوە.

وە ثوبان (رضي الله عنه) دەفەرمـوێت: پێغەمبـەر (ﷺ) فەرمویـەتی: ((لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خذلهم، حتى يأتي أمر الله وهم كذلك))[19].

واتە: بەردەوام کۆمەڵێك لە ئوممەت و شوێن کەوتوانی من دیـارو ئاشـکران لەسەر حەق و ڕاستی پشت هەڵکردنی کەسانێك لێیان و دژایەتی کردنیان زیانیان پێ ناگەیەنێت تا قیامەت دێت و لەسەر ئەو حەق و ڕاستییەن.

---

[17] **بڕوانە:** من أصول أهل السنة والجماعة، للعلامة صالح بن فوزان الفوزان، ص ١١.

[18] متفق عليه: البخاري، كتاب المناقب، باب: حدثنا محمد بن المثنى، ٤/٢٢٥، بـرقم ٣٦٤١، ومـسلم بلفظه، في كتاب الإمارة، باب قوله ﷺ: "لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين علـى الحـق لا يـضرهم مـن خالفهم" ٢/١٥٢٤، برقم ١٠٣٧.

[19] صحيح مسلم، كتاب الإمارة باب قوله ﷺ: "لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خالفهم" ٢/١٥٢٣، برقم ١٩٢٠.

وه جـابری کـوڕی عبـدالله (رضـــي الله عنـــهما) بههــهمان شـێوه بۆمـان دهگێڕێتهوه[٢٠].

٢ ـ ئـههلی سـوننهو جهماعـه کهسـانێکن دهسـتیان گرتـــووه بـه قورئـان و سوننهت و ئهو مهنهـهج و ڕێبـازهی کـه پێـشینانی خۆیـان لـه هـاوهڵانی بـهڕێزی پێغهمبهر (ﷺ) (کۆچکردووان وپشتیوانان) لهسهری بـوونه، ههروهك پێغهمبـهر (ﷺ) دهربارهیان فهرمویهتی: ((ما أنا عليه وأصحابي))[٢١].

واته: کهسانێکن (کۆمهڵی ڕزگاربوو) لهسهر ئهو مهنهج و ڕێبازهن که مـن و هاوهڵانمی لهسهر بـووینه.

٣ ـ ئههلی سوننهو جهماعهت مامۆستاو پێـشهنگ و بانگـهوازکار و ڕێنمـونی کاری خهڵکن بۆ سهر ڕێگای حهق و ڕاستی، وهکار دهکهن بهو حهقهی به پێیانه، زانای پایه بهرز أَيُوبُ الـسّختياني (ڕهحمـهتی خـوای لێبێت) دهفهرمـوێت: (لـهخۆش بـهختی و سـهرفرازی گـهنجی تـازه پێگهیـشتووی موسـوڵمان و کهسـانی جگـه لهعهرهب ئهوهیه کـه خـوای پـهروهردگار ڕێنمـونی کـهرو ڕێپیـشاندهری بێـت بـۆ ئـــهوهی زانایـــانی ئـــههلی ســـوننه و جهماعـــهت بناســـێ و فێـــری دیـــن ببێـــت لێیانهوه)[٢٢].

وه (فُضيل)ی کوڕی عياض (ڕهحمهتی خوای لێبێت) دهفهرموێت:

(خـوای پـهروهردگار کۆمهڵـه بهندهیـهکی ههیـه بهنـدهکان وووڵات پێیـان زیندوو دهبێتهوه کـه ئـهوانیش ئـههلی سـوننهو جهماعـهن، وه ههرکهسێك ژێـرو تێگهیشتوو بێت تهنها حهڵاڵ دهکاته ناو سکییهوه (مـاڵی حـهڵاڵ پـهیا دهکـات و

---

[٢٠] صحيح مسلم، كتاب الإمارة باب قوله ﷺ : "لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خالفهم"، ١٥٢٣/٢، برقم ١٩٢٣.

[٢١] سنن الترمذي، كتاب الإيمان ، باب ما جاء في افتراق هذه الأمة، ٢٦/٥، برقم ٢٦٤١ .

[٢٢] **بڕوانه**: شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، لللالكائي، ٦٦/١، برقم ٣٠.

تەنها حەڵاڵیش دەخوات) ئەو کەسە بەڕاستی لە بەندەو کۆمەڵی ڕاستەقینەی خوای پەروەردگارە)[٢٣].

٤ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە باشترینی موسوڵمانانن ئینکاری و نکۆڵی دەکەن لە بیدعەو کەسانی بیدعەچی، بە أبوبكرى کوڕی عیاش (ڕەحمەتی خوای لێبێت) ووترا: کێ ئەهلی سوننەیە؟ ئەویش فەرموی: (بەو کەسە دەوترێت کەسێکە لە ئەهلی سوننەیە هەر کاتێك باسی هەواو ئارەزووەکان کرا دەمارگیری نەبێت بۆ هیچ شتێك لەو هەواو ئارەزووانە"واتە: کاتێك ووترا: ئەو کارە بیدعەیە یان شەرعی نییە یان ئەو بۆچونە پێچەوانەی سوننەتە دەرمارگیری نەیگرێت و قسەی کەسانێك نەخاتە پێش قسەی خوای پەروەردگار و پێغەمبەری خواوە (ﷺ)" .

بەڵام زۆر جێی داخە زۆربەی ووتەو کرداری موسوڵمانانی ئەمڕۆ نەك هەر پێچەوانەی قورئان و سوننەتن بەڵکو جێ بەجێ کردنی قورئان و سوننەت بە بیر تەسکی و توند ڕەوی دەزانن، یان بۆ چونی پیاوان زاڵ کراوە بەسەر قورئان و سوننەتدا، کاتێك باسی سوننەت دەکرێت دەوترێت: ئاژاوەی تێدایە یان ڕێز لە زانایان ناگیرێت، سوێند بە خوای پەروەردگار جگە لە ئەهلی سوننەو جەماعەت گرنگی بە سوننەت نادەن و بانگەوازی بۆ ناکەن "گەورەترین بەڵگەش بۆ ئەمە سەیرکردن و تێڕوانینە بۆ ووتەو کردارو هەڵس و کەوتیان، ئەگەر کەسێك تۆزێك دادپەروەر بێت و وورد ببێتەوە لە حاڵی ئەهلی بیدەع زۆر بە ڕوونی دەبینێت کە ئەوان لە کوێ و سوننەت لە کوێ"، بەڵکو بە پێچەوانەی سوننەت دەجوڵێنەوەو بانگەواز بۆ گەورەترین بیدعە دەکەن کە ئەویش پارچە پارچەیی نێوان موسوڵمانانە، وە زیندوو کردنەوەی چەندین بیدعەی خراپ و سەرزەنشت کراو (کەلەم کتێبەدا باسم کردووە) بە ناوی دەعوەو بانگەواز کردن و گێڕانەوەی حوکمی ئیسلام! دیارە پێغەمبەر (ﷺ) نەیزانیوە دەعوە بکات؟! یان کەم

---

[٢٣] **بڕوانە**: شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، للالكائي، ١/٧٢، برقم ٥١.

تەرخەم بووە پەنا دەگرین بە خوای پەروەردگار لە بوونی ئەم گومانە خراپە....هتد).

هەروەها زانای پایە بەرز إبن تيمية (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت:

(ئەهلی سوننە باشترین و مام ناوەندی ترین کەسانی ئەم ئوممەتەن کە لەسەر ڕێگای ڕاستی ئیسلامن: ڕێگەی حەق و ڕاستی و دادپەروەری).

٥ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە غەریبن لەناو موسوڵماناندا کاتێك خەڵکی خراپ دەبن، أبو هريرة (ﷺ) دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: ((بَدَأَ الإسلامُ غَرِيبَاً وَسَيَعودُ كَما بَدَأَ غَرِيبَاً، فَطُوبى لِلغُرَباءِ))[٢٤].

واتە: ئیسلام دەرکەت و سەری هەڵدا بەغەریبی وە ئیسلام دەگەڕێتەوە هەروەك چۆن بە غەریبی سەری هەڵدا و دەرکەوت، بۆیە خۆشبەختی و بەهەشت بۆ ئەو کەسانەی کە غەریبن لە ئیسلامدا (واتە: چەند فەرمانێکی خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) جێبەجێ دەکەن کە بەلای زۆربەی موسوڵمانانەوە غەریب و نامۆیە).

وە لە ڕیوایەتێکی تردا کە ئیمامی أحمد لە عبدالله ی کوڕی مسعودەوە (ﷺ) بۆمان دەگێڕێتەوە: ((قالَ: قِيلَ: وَمَن الغُرَباءِ؟ قالَ: النّزاعَ مِنَ القَبائِلِ))[٢٥].

ووترا: غەریبەکان کێن؟ فەرمووی: کەسانێکی دابڕاون لە کەس و کارو عەشیرەتی خۆیان.

---

[٢٤] مسلم، كتاب الإيمان، باب بيان أن الإسلام بدأ غريباً وسيعود غريباً، ١/١٣٠، برقم ١٤٥.

[٢٥] المسند الإمام أحمد، ١/٣٩٨، قال الشيخ الألباني: صحيح دون قال: قيل: وَمَن الغُرَباء؟ قالَ: النّزاعَ مِنَ القَبائِلِ، بروانة: سنن ابن ماجه، ٢/١٣٢٠ برقم ٣٩٨٨.

وه له ڕیوایەتێکی تردا کە ئیمامی أحمد لە عبداللّٰه ی کوڕی عمرو کوڕی عاص بۆمـان دەگێڕێتـەوە، ووتـرا: غەریبـەکان کـێن ئـەی پێغەمبـەری خـوا (ﷺ)؟ فەرموی: ((أناسٌ صالحونَ في أناسٍ سُوءٍ كَثير مَن يَعصيهِم أكثر مِمَّن يُطيعُهُم))[٢٦].

واتە: غەریبەکانی ئوممەتی مـن کەسـانێکی چـاك و بۆخـوا سـوڵحاون لـەناو کەسـانێکی زۆری خراپـدا، ئـەو کەسـانەی کـە سەرپێـچیان دەکـەن و شـوێنیان ناکەون گەلێك زۆرترن لەو کەسانەی کە بەقسەیان دەکەن و شوێنیان دەکەون.

وه هەروەها لـه ڕیوایـەتێکی تـردا پێغەمبـەر (ﷺ) فەرمویـەتی: ((الـــذين يُصلحون إذا فسد الناس))[٢٧].

واتـە: غەریبـەکانی ئوممـەتی مـن کەسـانێکی چـاکن و چاکسازیـشن کاتێك خەڵکی خراپ دەبن (واتە: هەم خۆیان پەیوەستن بە دینەوە و چاکەکارن وەهـەم بانگـەوازی خـەڵکیش دەکـەن بـۆ لای چـاکە). بۆیـە ئـەهلی سـوننەو جەماعـە کەسانێکی غەریبن لەناو کۆمەڵانی ئەهلی بیدەع و شوێن کەوتوانی هەواو ئارەزوو کۆمەڵ و گروپە جیاوازو پارچە پارچەکاندا .

٦ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە کەسـانێکن هـەڵگری عـیلم و زانـستی شـەرعین: ئەهلی سوننە هەڵگری ئەو عیلم و زانیارییە بەسودەی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەرن (ﷺ)، کەسانێکن لادانی کەسانی ڕۆچوو لەم دینە دوور دەخەنـەوە، وه لێکدانەوەی کەسانی نـەفامی لـێ دوور دەخەنـەوە، هـەر بۆیـە إبـــن ســـيرين (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (کاتی خـۆی زانایـانی ئـەهلی سـوننە کەسـێك فەرمودەی پێغەمبەری (ﷺ) بگێڕایەتەوە پرسیاری (سَنَد)یـان نـەدەکرد، بـەڵام کاتێك فیتنە ڕوویدا (درۆ بەدەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ) هەڵبەسـترا، کۆمـەڵ و تاقمی سەرلێشێواو پەیدا بوون، بیرو بۆچونی جیاواز لە بیرو بۆچونی پێغەمبـەرو

[٢٦] المسند الإمام أحمد، ١٧٧/٢ و٢٢٢، وصححه العلاّمة الألباني في السلسلة الصحيحة، ١٥٣/٤، بـــرقم ١٦١٩.

[٢٧] مسند الإمام أحمد، ١٧٣/٤ ، و صححه العلاّمة الألباني في السلسلة الصحيحة، ٢٦٧/٣ برقم ١٢٧٣.

(ﷺ) هاوەڵانی دەرکەوت) هەرکەسێك فەرمودەی بگێڕایەتەوە، پێیان دەووت: ناوی یەك بەیەك لەو پیاوانەی ئەم فەرمودەیەیان گێڕاوەتەوە بڵێن: ئەو کاتە سەیریان دەکرد ئەوانەی فەرمودەکەیان گێڕاوەتەوە ئەگەر لە ئەهلی سوننە بونایە فەرمودەکەیان وەردەگیرا، وەسەیر دەکرا ئەگەر ئەو کەسانەی کە فەرمودەکەیان گێڕاوەتەوە لە ئەهلی بیدەع بوونایە فەرمودەکەیان لێ وەرنەدەگیرا)[٢٨].

٧ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە کەسانێکن خەڵکی دڵگران دەبن بە مردنیان: زانای پایە بەرز أيوبى السّختياني (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (کاتێك هەواڵی مردنی پیاوێکی ئەهلی سوننەو جەماعەم پێ دەگات وا دەزانم هەندێ لە ئەندامەکانی لاشەم لەدەست داوە)[٢٩].

وە هەروەها فەرمویەتی: (ئەو کەسانەی حەز بە مردنی پیاوانی ئەهلی سوننەو جەماعە دەکەن کەسانێکن دەیانەوێت ڕووناکی خوای پەروەردگار بکوژێننەوە، بەڵام خوای پەروەردگار ڕووناکی خۆی هەر سەردەکەوێنێت ئەگەر بێباوەڕانیش پێیان ناخۆش بێت)[٣٠].

۞باسی سێیەم: سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) نیعمەتێکی گشتی و ڕەهایە

دوو جۆر نیعمەت هەیە: نیعمەتێکی گشتی و ڕەها، نیعمەتێکی سنوردار:

یەکەم: نیعمەتی گشتی و ڕەها: ئەو نیعمەتەیە کە خۆشبەختی و سەرفرازی هەمیشەیی پێوە پەیوەستە: ئەویش نیعمەتی ئیسلام و سوننەتە، خۆشبەختی و سەرفرازی هەمیشەیی دونیاو دواڕۆژ لەسەر سێ بنچینە وەستاوە: ئیسلام، سوننەت، دوور بوون لە بەڵاو ناڕەحەتی لە دونیاو دواڕۆژدا. نیعمەتی ئیسلام و سوننەت ئەو بەخشش و نیعمەتە گەورەیەیە کە خوای پەروەردگار فەرمانی پێ

---

[٢٨] **بڕوانە:** صحيح مسلم، في المقدمة، باب الإسناد من الدين، ١/١٥.

[٢٩] **بڕوانە:** شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، للالكائي، ١/٦٦، برقم ٢٩.

[٣٠] **بڕوانە:** هەمان سەرچاوە، ١/٦٨، برقم ٣٥ .

کردووین لـه نوێژەکانمانـدا داوای لـێ بکـەین تـا هیداتـەتمان بـدات و ڕێنمونیمـان بکات بۆ سەر ڕێگای ڕاستی ئەو کەسانەی کە لە سەرین و خوای پەروەردگار ئـەو ڕێگا ڕاسـتەی پەیوەسـت کـردووە پێیانـەوە و گێڕاویـانێتی لـە هـاوەڵانی بـەرزی بەهەشت، هەروەك دەفـەرموێت: ﴿وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّٰلِحِينَۚ وَحَسُنَ أُوْلَٰٓئِكَ رَفِيقٗا ٦٩﴾ (النساء).

واتە : ئەوانـەی گوێڕایـەڵی خـوای پـەروەردگار و پێغەمبـەر (ﷺ) دەکـەن ئەوانە کەسانێکن لە گەڵ ئەو کەسانەدان کە خـوای پـەروەردگار نیعمـەتی خـۆی بەسەردا ڕشتوون لە پێغەمبـەران (عليهم الصّلاة والسّلام) و ڕاسـتگۆیان و شـەهیدان و پیاو چاکان، بەڕاستی هاوەڵایەتی کردنی ئەوان باشرین هاوەڵایەتییە .

موسوڵمانی خۆشەویست ئەو جۆرە کەسانە خاوەنی ئەو نیعمەتە گشتییەن ، ئەو کەسانەی کە خوای پـەروەردگار دەربارەیـان دەفـەرموێت: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ٣﴾ (المائدة: ٣)

واتە: ئەمڕۆ[٣١] دینم بۆ تەواوکردن و نیعمەتی خۆم ڕژاندووە بەسەرتانـــــدا وەڕازیم لێتان (ئەی موسوڵمانان) کە ئیسلام ئاینتان بێت و هیچ مەنهـەج و ڕێبـاز و ئاینێکی تر نەکەنە ئاینی خۆتان.

زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمـەتی خـوای لێبێت) لـە تەفـسیری ئـەم ئایەتـەدا فەرمویەتی: «ئەم نیعمەت و بەخششەی خوای پەروەردگار گەورەترین نیعمەت و بەخشـشە بەسـەر ئـەم ئوممەتـەوە لـە کاتێکـدا ئاینەکـەی بـۆ تـەواو کـردوون، پێویستیان بە هیچ ئاینێك نییە جگە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام، وە پێویستیان بـە هیچ پێغەمبەرێك (ﷺ) نییـە جگـە لـە پێغەمبـەری خۆیـان (ﷺ)، بۆیـە خـوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) گێڕاوە بە دوایـن پێغەمبـەر (ﷺ)، وە ڕەوانـەی

---

[٣١] ڕۆژی حـەجی گـەورە بـوو لـە کێـوی عەرەفـە لـە کـاتی حـەجی ماڵئـاوایی پێغەمبـەری خـوای پەروەردگار ﷺ پاش ئەوە بە ٨١ ڕۆژ پێغەمبەر ﷺ وەفاتی کرد .

کردووه بۆ هەموو مرۆڤـ و جنۆکـەکان، هـیچ حـەڵاڵێك نییـە مەگـەر ئـەو حـەڵاڵی کردبێت، وە هیچ حەرامێك نییە مەگەر ئەو حەرامی کردبێـت، وە هـیچ مەنهـەج و ڕێباز و ئاینێك حەق و ڕاست نییـە مەگـەر ئـەو ئاینـەی کـە پێغەمبـەر (ﷺ) بـە دینی زانی بێت، وە هەر شتێك ئەو هەواڵی پێدابێت حەق و ڕاستە هیچ تاڕاستی و دواکەوتنی تێدا نییە﴾[٣٢].

﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ﴾ هـەم دیـن لەهـەموو ڕوویەکـەوە تـەواوە و پێویستی بە زیادو کەم نییە، وە هـەم خـوای پـەروەردگار تـەواو نیعمـەتی خـۆی ڕشتووە بەسەر موسوڵماناندا .

ئیمامی عمري کوڕی عبدالعزيز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت:

(ئیمان چەند سنور و فـەرز و سـوننەتێکی هەیـە هەرکەسـێك بـە تـەواوەتی جێبەجێیان بکات ئەوە ئیمانی تەواوە)[٣٣].

وە دینی خوای پەروەردگار ئەو شەرعەیە کە فەرمان و ڕێگرییەکانی لە خـۆ گرتووە، مەبەست پێی ئەو نیعمەتە گشتییەیە کە تایبەتە بە ئیمانداران، ئـەویش نیعمـەتی ئیـسلام و سـوننەتەکانی پێغەمبـەرە (ﷺ)، ئـەو نیعمەتەیـە کـە لـە ڕاستیدا تەنها دڵ بەو خۆش دەکرێت، ئەو دڵ خۆشییەی کـە خـوای پـەروەردگار خۆشی دەوێت و ڕازییـە پێـی، هـەروەك خـوای پـەروەردگار فەرمویـەتی: ﴿قُلۡ بِفَضۡلِ ٱللَّهِ وَبِرَحۡمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ فَلۡيَفۡرَحُواْ هُوَ خَيۡرٌ مِّمَّا يَجۡمَعُونَ ٥٨﴾(يونس: ٥٨)

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بە موسوڵمانان بڵێ: بادڵ خۆش و شـادمان بـن بە فەزڵ و بەخشش و ڕەحمەتی خوایی (کە ئیسلام و قورئانی پیرۆز و سوننەتە) کە وابوو با تـەنها بـەوە دڵخـۆش بـن، دڵخۆشـیان بـەوە زۆر چاکترو باشـترە لـە هەموو ئەو سەروەت و سامانەی کە خەڵکی کۆی دەکەنەوە.

---

[٣٢] **بڕوانە** : تفسير القرآن العظيم للإمام ابن كثير رحمه الله : (٣ / ٢٦٠) .

[٣٣] رواه البخاري معلقاً، في كتاب الإيمان، باب قول النبي ﷺ : "بني الإسلام على خمس"، ٩/١.

بۆیه ووتەی زۆربەی زانایانی پێشین لەسەر ئەوەیە کە مەبەست بە ﴿بِفَضۡلِ ٱللَّهِ وَبِرَحۡمَتِهِۦ﴾ قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەرە (ﷺ)، وە بە پێی ژیان و ڕوناکی ناو دڵەکان ئەوەندە خۆشەویستی بۆ سوننەتەکان دەبێت، بۆیە هەر کاتێك ئەو بەندە موسوڵمانە زیاد سوننەتەکان جێ بەجێ بکات و پەیوەست بێت پێیانەوە زیاتر دڵی خۆش دەبێت پێیان تا ئەو دڵە وای لێدێت دەکەوێتە جۆش و جوڵە لەبەر ئەو هەموو سوننەتەی کە تێیدایە، ئەو دڵە زۆر خەفەت بارە بەرامبەر بەو هەموو خراپەیەی کە خەڵکی دەیکەن لە کاتێکدا پڕە لە هێمنی و ئارامی، وە ئەو دڵەی کە بە ڕوناکی سوننەت پڕ بووە لە هەموو دڵێك ترساوترە لە خوای پەروەردگار[٣٤].

نیعمەتی سنوردارو دیاری کراو: بریتیە لە نیعمەتەکانی لەش ساغی و دەوڵەمەندی و جوانی و بوونی پلەو پایەو دەسەڵات و منداڵی زۆرو خێزانی جوان و...هاوشێوەکانی، ئەم نیعمەتانە هەمو بەندەکانی خوای پەروەردگار تێیدا بەشدارن: ئیمانداران و بێباوەڕان، چاکەکاران و خراپەکاران، بۆیە هەرکاتێك ووترا: خوای پەروەردگار نیعمەتی بەسەر بێباوەڕانەوە هەیە، بەڵێ لەم ڕووەوەیە، وە ئەم جۆرە نیعمەتانە بۆ بێ باوەڕان و خراپەکاران سزاو ناڕەحەتییە، چونکە سەرئەنجامی سزاو بەدبەختی یە بۆ کەسێك کە خوای پەروەردگار نیعمەتە گشتیەکەی پێ نەبەخشیبێت کە (ئیسلام و قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەرە ﷺ)[٣٥].

---

[٣٤] وەرگیراوە لە ووتەی زانای پایە بەرز إبن القیّم (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە کیتابی: إجتماع الجیوش الإسلامیة علی غزو المعطلة والجهمیة ٢/٣٣ – ٣٦، و٣٨.

[٣٥] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٢/٣٦.

۞باسی چوارەم: گەورەیی و پلەو پایەی سوننەت

سوننەت ئەو قەلا پۆلاینەیە کە هەر کەسێك بچێتە ناوی کەسێکی ئەمین و هێمن و پارێزراوە، وە ئەو دەرگا گەورەیەیە کە هەر کەسێك بچێتە ناوی دەگات بەمەست و ئاواتەکانی، سوننەت ئەو کەسانەی کە پەیوەستن پێیەوە بەرزیان دەکاتەوە ئەگەر کردەوە چاکەکانیشیان کەم بێت، وە ڕوناکییەکەی لە ناو چاوو بەردەستیان دایە لە کاتێکدا کەسانی بیدعەچی نورو ڕوناکیەکەیان کوژاوەتەوە، ئەهلی سوننە ڕووگەش و دەم و چاو سپین لە کاتێکدا ئەهلی بیدەع ڕوو ڕەشن و دەم و چاویان ڕەش هەڵگەڕاوە، هەروەك خوای پەروەردگار فەرمویەتی: ﴿ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ﴿١٠٦﴾ ﴾ (آل عمران: ١٠٦)

واتە: لەو ڕۆژەدا "کە ڕۆژی قیامەتە" کەسانێك دەم و چاویان ڕەش دەبێت و کەسانێك دەم و چاویان سپی و ڕوناك و درەوشاوە دەبێت.

ابن عباس (رضي الله عنهما) فەرموویەتی: دەم و چاوی کەسانی پەیوەست بە سوننەت و جەماعە سپی و ڕوناك و درەوشاوە دەبێت، دەم و چاوی کەسانی بیدعەچی و پارچەپارچەگەریەکان ڕەش هەڵدەگەڕێت[٣٦].

سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) ئەو ژیان و ڕوناکییەیە کە سەرفرازی و بەختەوەری و هیدایەتی بەندەی موسوڵمانی تێدایە. هەروەها خوای پەروەردگار فەرمویەتی: ﴿ أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُۥ نُورًا يَمْشِي بِهِۦ فِي ٱلنَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُۥ فِي ٱلظُّلُمَٰتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَٰفِرِينَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ ﴾ (الأنعام: ١٢٢)

---

[٣٦] زانای پایە بەرز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) إبن القيم، لە کیتابی: إجتماع الجيوش، ٣٩/٢، وە زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیرەکەیدا، باسیان کردووە ٣٦٩/١، وە بڕوانە: جامع البيان عن تأويل آي القرآن، لإبن جرير، ٩٣/٧.

واتە: ئایا ئەو کەسەی کە مردبوو (لە گومرایی و سەرلێشێواویدا ئەژیا) ئێمە زیندومان کردەوە بە ڕوناکی ئیمان وقورئـان، ئـەو کەسـە ئـەزانێت چـۆن ڕێگـەی ڕاست ئەگرێتە بەرو هەڵسوکەوت ئەکات لە نـاو خەڵکیـدا، ئایـا وەکـو ئـەو کەسـە وایە کە لە تاریکاییەکانی شیرك و بێ باوەڕی و نەزانی و سەرلێشێواویدا ئەژێت و ناتوانێت دەر بچێت و ڕزگاری ببێت، بەو شێوەیە هاوەڵ بڕیاردان و بـێ بـاوەڕی و خراپەکاری بۆ بێ باوەڕان ڕازێـنراوەتەوە[٣٧].

۞باسی پێنجەم: شوێن و پلەو پایەی بەرزی کەسانی پەیوەست بە سوننەت، وە شوێنی کەسانی بیدعەچی

یەکەم: شوێن و پلەو پایەی بەرزی کەسانی پەیوەست سوننەت:

موسوڵمانی پەیوەست بە سوننەت دڵی زیندووە، دڵی ڕۆشنە، خوای پـەروەردگار لە چەند شوێن لە قورئانی پـیرۆزدا باسـی ژیـان و ڕونـاکی کـردووە و گێڕاویـانێتی بـە سیفاتی ئیمانداران، بۆیە دڵێکی زیندوو و ڕۆشن ئەو دڵەیـە: ژیرمەنـدە بەرامبـەر خـوای پەروەردگار، مل کەچە بـۆی، وە تێگەیـشتووە لـە مەبەسـتی خـوای پـەروەردگار، مـل کەچە بۆ ئەوەی تەنها خوا ناس بێت و تەنها عیبـادەت بـۆ ئـەو بکـات، وە مـل کـەچ و شوێن کەوتووی ئەو مەنهەج و ڕێباز ەیە کە پێغەمبەر (ﷺ) پێی هاتووە.

بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) داوای لە خوای پەروەردگار دەکـرد تـا نـورو ڕونـاکی پێ ببەخشێت: داوای دەکرد تا دڵ و گوێ و چاوو زمان و سەروویی و ژێری و لای ڕاستی و لای چەپی و پشت و پێشی ڕونـاك بکاتـەوە، داوای دەکـرد زاتەکـەی و پێستی و خوێن و گۆشـت و ئێسکی ڕونـاك بکـات بـە ڕونـاکی ئیمـان، پێغەمبـەر (ﷺ) داوای ڕوناکی ئیمانی کردووە بـۆ خـودی خـۆی و بـۆ هەسـتیارە نهێنـی و ئاشـکراکانی، بـۆ ڕاسـت و چـەپ و سـەروو ژێـر و پـێش و دوای، داوای ئـەو ڕوناکییـەی کـردووە، بۆیـە ئیمانـداریش هەسـتان و دانیـشتن و قسەو کـردەوەی هـەمووی ڕوناکییـە، ئـەو نـورو ڕوناکییـە کـە لـە ڕۆژی قیامەتـدا بـۆ خاوەنەکـەی

---

[٣٧] بروانە: اجتماع الجيوش الإسلامية لابن القيم، ٢/٣٨.

دەردەکەوێت بە پێی بەهێزی و لاوازی ئیمانەکەی، ئەو ڕوناکییەی لەبەر دەم و لای ڕاستیەوە دەدرەوشێتەوە، بۆیە لە ڕۆژی قیامەتدا موسوڵمانی واهەیە نورو ڕوناکییەکەی وەکو خۆر وایە لە ڕوناکیدا، وە موسوڵمانی واهەیە نورو ڕوناکییەکەی وەکو مانگ درەوشاوەیە، وە هەیانە وەکو دار خورمایەکی بەرز، هەیانە وەکو پیاوێکی بە پێوە وەستاو، هەیە لەوان کەمتر، موسوڵمانی واهەیە نورو ڕوناکی پێدراوە کە بەسەرە پەنجەی قاچێوەیەتی، جارێك دەدرەوشێتەوەو جارێك دەکوژێتەوە، وەکو ئەو ڕوناکی و ئیمانە و شوێن کەوتنەی کە هەیبووە لە دونیادا بۆ پێغەمبەری خوا (ﷺ)، ئەوەش هەستی پێ دەکرێت و بەچاویش دەبینرێت کە موسوڵمانان هەموویان لەیەك ئاستدا نین لە شوێن کەوتنیان بۆ قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ)[٣٨].

۞دووەم: نیشانەکانی ئەهلی سوننەو جەماعە زۆرن، هەموو کەسێکی ژێر هەستی پێدەکات، لە گرنگترین نیشانەکانیان ئەمانەن:

١ ـ دەست گرتنیان بە قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەرەوە (ﷺ).

٢ ـ گێڕانەوەی حوکم بۆ لای قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ) لە هەموو بنچینەو بەشەکانی شەرعدا .

٣ ـ خۆشەویستیان بۆ ئەهلی سوننەو جەماعە و کەسانی پەیوەست بە قورئانی پیرۆز و سوننەتەوە، وە ڕق بوونیان لە کەسانی بیدعەچی.

٤ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە کەسانێکن دانا چەڵەکێن و بێ تاقەت نابن لەوەی کە خەڵکی (بگرە موسڵمانانیش) کەم شوێنی حەق دەکەون، چونکە حەق بزر بووی ئیماندارە لە هەر شوێنێك بینیتیەوە دەستی پێوە دەگرێت ئەگەر چی خەڵکیش پێچەوانەیان بکەن.

٥ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە کەسانێکی ڕاستگۆن لە ووتەو کردەوەکانیاندا، ئەویش بەجێبەجێ کردنی مەنهەج و ڕێبازی ڕاست و دروستی قورئانی پیرۆز و

---

[٣٨] بڕوانە: إجتماع الجيوش الإسلامية لإبن القيم،٢/٣٨ – ٤١، بە دەستکارییەوە لە لایەن دانەرەوە.

سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ).

٦ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە لە هەموو موسوڵمانان زیاتر شوێنی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەون، ئەو پێغەمبەرەی (ﷺ) کە هەموو هەڵس و کەوتی بریتی بووە لە جێبەجێ کردنی قورئانی پیرۆز[٣٩].

۞ کەسی بیدعەچی چۆنە ؟

کەسی بیدعەچی دڵی مردووە و تاریکی داپۆشیوە، خوای پەروەردگار مردن و تاریکی گێڕاوە لە سیفاتی ئەو کەسانەی کە لە ئیمان و باوەڕی ڕاستەقینە لایان داوەو دەرچونە، دڵی مردوو ئەو دڵەیە کە نە لە خوای پەروەردگار تێگەیشتووە و نە مل کەچێکی تەواوە بۆ ئەو مەنهەج و ڕێبازەی کە پێغەمبەر (ﷺ) پێی هاتووە، هەربۆیە خوای پەروەردگار ئەو جۆرە کەسانەی وەسف کردووە بەوەی کە مردوون نەك زیندوو، وە بەوەی لە تاریکی و سەرلێشێواویدان ناتوانن تێیدا دەربچن، لەبەر ئەوەی تاریکی سەراپای گیانیانی داپۆشیوە، دڵەکانیان مردووە هەر بۆیە حەق و ڕاستی لە شێوەی خراپەدا دەبینن و شتی باتڵ و ناڕاستی لە شێوەی حەق و ڕاستیدا دەبینن، کردەوەو قسەو کارو ژیانیان هەمووی تاریکی و سەر لێشێواویە، گۆڕەکانیان پڕە لە تاریکی، وە لە ڕۆژی قیامەتدا کاتێك نورو ڕوناکی بەش دەکرێت تا بتوانن لەسەر پردی دۆزەخ پێی بپەڕنەوە ئەوە ئەوان بێبەش دەبن و لە تاریکیدا دەمێننەوە، چونە ناو ئاگری دۆزەخیان بە تاریکییە، ئەو تاریکییەی کە لەسەرەتادا مرۆڤی لەسەر دروست کراوە.

جا خوای پەروەردگار سەرفرازی و بەختەوەری ڕزگاربوونی هەرکەسێکی بوێت لەو تاریکییەوە دەری دەکات بەرەو ڕوناکی (ڕووناکی ئیمان و قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ)، وە هەر کەسێك خوای پەروەردگار بیەوێت

---

[٣٩] **بڕوانە:** عقيدة السّلف وأصحاب الحديث، للإمام أبي عثمان الصابوني ص ١٤٧، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من الأخطار، للدكتور صالح بن سعد السحيمي ص ٢٦٤.

سەرفرازی نەکات لەو تاریکیانەدا دەیهێڵێتەوە و دەری ناکات (ئەویش بە هۆی گوێ نەدانی بە مەنهەج و ڕێبازی پێغەمبەر (ﷺ)[٤٠].

❁ بەشی دووەم: تاریکییەکانی بیدعەو تازە داهێنراوەکان لە دیندا:

باسی یەکەم: تێگەیشتن لە مانای بیدعە

وشەی(البِدعَة) لە زمانەوانیدا: داهێنانی شتێکی تازە لە دیندا پاش تەواو بوونی، یان داهێنانی شتێکی تازە لە هەواو ئارەزوو و کردەوەکان پاش مردنی پێغەمبەر (ﷺ)[٤١] ، دەوترێت: (إبتدعتُ الشيءَ، قولاً أو فعلاً إذا ابتدأته على غير مثال سابق)[٤٢] شتێکی تازەم داهێنا (قسە بێت یان کردەوە) کەلەوەو پێش هاو شێوەی نەبوبێت .

وە بنچینەی ووشەی "بدَع" بۆ کردن و داهێنانی کارێك بەکاردێت کە لەوەو پێش بوونی نەبوبێت، بەڵگە لەسەر بەکارهێنانی ووشەی بیدعە بەو شێوەیە فەرمودەی خوای پەروەردگارە کە دەفەرموێت:

﴿ بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ ﴿١١٧﴾ ﴾(البقرة:١١٧) .

واتە: خوای پەروەردگار دروست کەرو بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوییە لەسەر شێوەیەك کە لەوەو پێش بوونیان نەبووە.

وشەی "البدعة" لە ڕوانگەی شەرعەوە چەند پێناسەیەکی بۆ کراوە کە هەندێکیان تەواکەری هەندێکیانن، لەوانە:

١ ـ زانای پایەبەرزو شێخی ئیسلام إبن تيمية (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (بیدعە لە دیندا بریتیە لە: کردنی ئەو کارانەی کە خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) بەشەرعیان دانەناوە، واتە: کردنی ئەو کارانەی

[٤٠] بڕوانە: إجتماع الجيويش الإسلامية، لإبن القيم، ٣٩/٢ -٤٠ بە دەستکارییەوە لە لایەن دانەرەوە.

[٤١] بڕوانە: القاموس المحيط ص ٩٠٦، ولسان العرب ٦/٨، وفتاوى ابن تيمية ٤١٤/٣٥.

[٤٢] بڕوانە: معجم المقاييس في اللغة لابن فارس ص ١١٩.

کە نە فەرمانی پێکراوە تا ببێتە واجب یان فەرمانی پێکرابێت تا ببێتە سوننەت)[٤٣].

بیدعە دوو جۆرە: جۆرێکیان لە ووتەو بیروباوەڕەکاندایە، وە جۆرێکیان لە کردەوەو پەرستنەکاندایە، ئەم جۆرەی دووەمیان جۆری یەکەمی لە خۆی گرتووە، هەروەك چۆن جۆری یەکەم دووەم ڕادەکێشێت[٤٤].

وە ئەوەی کە ئیمامی أحمد و جگە لەویش مەنهەج و ڕێبازی خۆیان لە سەر بنیات ناوە ئەوەیە: کردەوەکان دووبەشن: عیبادەت و پەرستنەکان، داب و نەریتەکان(عادات): بۆیە بنەڕەت و بنچینە لەعیبادەت و پەرستنەکاندا ئەوەیە: هیچ عیبادەت و پەرستنێك دروست نییە بکرێت تەنها ئەوەی کە خوای پەروەردگار بەشەرعی داناوە، وە بنەڕەت و بنچینە لە داب و نەریتەکاندا (عادات) ئەوەیە: کە هیچ داب و نەریتێك حەرام نییە مەگەر ئەوانەی کە خوای پەروەردگار حەرامیانی کردبێت[٤٥].

وە هەروەها فەرمویەتی: (بیدعە: ئەو بیروباوەڕو کردەوانەیە کە پێچەوانەی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەرو (ﷺ) کۆڕای زانایان بکات، وەکو ووتەو بۆچونەکانی کۆمەڵانی خەواریج و شیعەو قەدەرییە و جەهەمیەکان، یان وەکو کردەوەی ئەو کەسانەی کە سەمادەکەن و گۆرانی دەڵێن لە مزگەوتەکاندا بە مەبەستی عیبادەت و خوا پەرستی (دەعوەو بانگەوازکردن)، یان ئەو کەسانەی ریشیان دەتاشن بە مەبەستی عیبادەت و خواپەرستی، یان خواردنی حەشیشە، وە جۆرەهای تری بیدعە کە کۆمەڵانێك لە موسوڵمانانی پێچەوانەو دژ بە قورئان و سوننەت پەرستن و عیبادەتی پێوە دەکەن بۆ خوای پەروەردگار)[٤٦].

---

[٤٣] **بڕوانە:** فتاوى إبن تيمية ٤/١٠٧ — ١٠٨.

[٤٤] **بڕوانە: هەمان سەرچاوە،** ٢٢/٣٠٦.

[٤٥] **بڕوانە: هەمان سەرچاوە،** ٤/١٩٦.

[٤٦] **بڕوانە:** فتاوى إبن تيمية ١٨/٣٤٦، و ٣٥/٤١٤.

٢ ـ زاناو ئیمامی پایەبەرز ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **دەفەرموێت:**
(البدعة: طَرِيقَةٌ فِي الدِّينِ مُخترَعَة، تُضاهِي الشَّرعِيَّة، يُقصَدُ بِالسُّلوكِ عَلَيها الـــمُبالَغَةُ فِي التَّعَبُّدِ للهِ سُبحانَه)[٤٧].

واتە: بیدعە: ئەو ڕێگا تازە داهێنراوەیە کە ئەگەر ببینیت و سەیری بکەیت لە کارێکی دروست و شەرعی دەچێت (کەلە بنەڕەتیشدا وانییە) مەبەست بەکردن و ئەنجامدانی ئەو کارە زیاد عیبادەت کردنە بۆ خوای پەروەردگار.

بۆیە لەسەر ئەم بۆچونە هەندێك لە زاناکان کارە داب و نەریتەکان (عادات) ناکەنە ژێر واتای بیدعەوە، بەڵکو دەڵێن: بیدعە تەنها تایبەتە ئەو کارانەی کە پەرستن و عیبادەتن، وە لە سەر بۆچونی ئەو زانایانەی کە کارە داب و نەریتەکان (عادات) ئەخەنە ژێر واتای بیدعەوە، دەفەرمون: (بیدعە: ئەو ڕێگا تازە داهێنراوەیە کە ئەگەر ببینیت و سەیری بکەیت لە کارێکی دروست و شەرعی دەچێت (کەلە بنەڕەتیشدا وانییە) مەبەست بە کردن و ئەنجامدانی ئەو کارە هەروەك مەبەست بوون بە ئەنجامدانی کارە خێرو شەرعیەکانە)[٤٨].

پاشان ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە لەسەر پێناسەی دووەم بۆ بیدعە کە کارە داب و نەریتەکان (عادات) لەو ڕووەوەی کە تەنها کارێکی داب و نەریتن (عادات) ئەوە هیچ بیدعەیان تێدا نییە، بەڵام ئەگەر ئەو کارە لەو ڕووەوە سەیری بکرێت کە عیبادەتی پێوە بکرێت، یان ئەو کاتە بیدعەی تێکەڵ دەبێت، بەمە بۆمان دەردەکەوێت کە ئیمامی** الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **هەردوو پێناسەکەی کۆکردۆتەوە، وە نمونەی هێناوەتەوە بۆ چەند کارێکی داب و نەریت، کە بێ گومان دەبێ عیبادەتی تێدا بێت وەکو: کڕین و فرۆشتن و ژن مارەکردن و تەڵاق دان و......، لەبەر ئەوەی ئەم کارانە هەر**

---

[٤٧] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي، ١/٥٣.

[٤٨] **بڕوانە:** الإعتصام لأبي إسحاق إبراهيم بن موسى الشاطبي ١/٥٠ – ٥٦.

چەندە لەبەشی موعامەلات و داب و نەریتەکانن بەڵام پەیوەست و سنوردار کراون بە چەند مەرجێك و رێکخەرێکی شەرعی کە هیچ کەس ناتوانێت دەس کاری بکات و بە هەوەسی خۆی مامەڵەیان پێوە بکات[٤٩].

٣ ـ زاناو ئیمامی پایەبەرز إبن رجـــب (رەحمـەتی خـوای لێبێت) دەفـەرموێت: (مەبەست بە بیدعە ئەوەیە: کارێکی تـازە دابهێنرێـت لـە دینـدا لـە کاتێکدا هـیچ بنچینەیەکی شەرعی نەبێت لەسەر دروستێتی ئـەو کـارە، بـەڵام ئـەو کـارەی کـە بنچینەیەکی شەرعی لە بنەڕەتدا هەیە لـە سـەر دروسـتێتی ئـەوە بیدعـە نیـە لـە شەرعدا، هەرچەندە ئەگەر پێی بوترێت بیدعـە لـە زمانەوانیـدا، بۆیـە هەرکەسـێك شتێکی تازە دابهێنێت و بیداتە پاڵ شەرع و بنچینەیەکی شەرعی نـەبێت تـا ئـەو کارەی بۆ بگەڕێنرێتەوە ئەوە کردنی ئـەو کـارە سەرلێـشێواویە، وە ئـاین بەرییـە لەوکارە، جا داهێنانی ئەو کارە لە بیروباوەڕەکانـدا بێـت یـان لـە کـردەوەو قـسە نهێنی و ئاشکراکاندا بێت، بەڵام ئەوەی کە لە ووتـەی زانایـانی پێـشیندا هـاتووە گوایـە کردنـی هەنـدێ لـە بیدعـەکان بـەباش زانـراوە ئـەوە مەبەسـت پێـی ئـەو بیدعەیەیە کە لە زمانەوانیدا پێی دەوترێت بیدعـە نـەك لـە شـەرعدا، هـەروەك لـە ووتەکەی ئیمامی عومەردا (ﷺ) هاتووە کاتێك بینی موسـوڵمانان هەنـدێکیان بـە جەماعەت تەراویح دەکەن و هەندێکیان بەتاك دەیکەن، ئەوەبوو کۆیانی کـردەوە و یەك ئیمامی بۆیان دانا، تـا پـێش نوێـژیان بـۆ بکـات، ئـەوەبوو دوای ئـەوە کـە بینیتیانی بە جەماعەت نوێژ دەکەن فـەرموی: ((نِعمَتِ البِدعَـــةُ هـــذه)) چـاکترین بیدعە ئەم کارەیە، مەبەستی ئیمامی عومەر (ﷺ) ئەوەبوو ئەم کارە لەوەو پێش بوونی نەبوو بەو شێوەیە، بەڵام لە شەرعدا بنـچینەیەکی شـەرعی هـەبوو تـا ئـەم کارەی بۆلا بگەڕێنرێتەوە:

* یەکێك لەو بنچینانە ئەوەیە پێغەمبەر (ﷺ) هانی موسوڵمانانی دەدا تـا نوێژی تـەراویح بـە جەماعـەت بکـەن، جـا موسـوڵمانان لەسـەردەمی پێغەمبـەری

---

[٤٩] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٢/٥٦٨، ٥٦٩، ٥٧٠، ٥٩٤.

خوادا (ﷺ) ئەو شەو نوێژو تەراویحەیان دەکرد بەڵام بەتاك تاك و چەند کۆمەڵێکی جیاواز، پێغەمبەر (ﷺ) چەند شەوێك نوێژی تەراویحی بۆ کردن بەجەماعەت، بەڵام پاش ئەوە بۆی نەکردن لە ترسی ئەوەی نەك فەرز بێت لەسەریان (واتە: کردنی بە جەماعەت ببێتە فەرز نەك خودی نوێژەکە) و ئەوانیش نەتوانن بەو شێوەیە بیکەن، بۆیە پاش مردنی پێغەمبەر (ﷺ) ئێمەی موسوڵمان ئەمینین و لەوە ناترسین کە ئەو نوێژە لە سەرمان ببێتە فەرز[٥٠].

* دووەم بنچینە لەو بنچینانەی کە ئەم کارەی بگێڕدرێتەوە سەرو کەسانی بیدعەچی نەتوانن ئەم ووتەیەی ئیمامی عومەر (رضي الله عنه) بکەنە بەڵگە لەسەر دروستێتی تازە داهێنان و بیدعە کردن لەدیندا ئەوەیە: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی پێ کردووین شوێنی مەنهەج و ڕێبازو سوننەتی جێنشینە بەڕێزەکانی بکەوین، بۆیە ئەم کارەش بووەتە سوننەتی خەلیفە بەڕێزەکانی)[٥١].

۞ بیدعە دوو جۆرە:

* بیدعەیەك کوفرەو هەر کەسێك بیکات لە دین پێی دەردەچێت.

* بیدعەیەك تاوان و سەرپێچیە ئەگەرکەسێك بیکات لەدین پێی دەرناچێت[٥٢].

۞ باسی دووەم: مەرجەکانی گیرابوون و قەبوڵ بوونی کردەوە چاکەکان:

موسوڵمانی خۆشەویست هەرکردەوەیەکی خێرو چاکە ئەگەر دەتەوێت لە خوای پەروەردگار نزیکت بکاتەوە، بزانە لێت وەرناگیرێت و قەبوڵ نابێت ئیللا دەبێت ئەو کردەوە چاکەیە دوو مەرجی تێدا بێت تا لای خوای پەروەردگار وەربگیرێت:

---

[٥٠] **بڕوانە:** صحيح البخاري، كتاب صلاة التراويح، باب فضل من قام رمضان، ٣٠٩/٢، برقم ٢٠١٢.

[٥١] **بڕوانە:** جامع العلوم والحكم ١٢٩/٢.

[٥٢] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي ٥١٦/٢.

مەرجی یەکەم: دەبێت ئەو کردەوەیە تەنها بۆ خوای پەروەردگار بێت و هیچ ڕیاو بەشی هەواو ئارەزوو نەفسی تێدا نەبێت، لە بەر فەرمودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) کە دەفەرموێت: ((إنَّما الأعمال بالنِّيَّاتِ، وَإنَّما لِكَلِّ أمرِيءٍ مَا نَوى))[٥٣].

واتە: وەرگیرانی کردەوەکان بە پێی نیەتەکانن، وە هەر کەسێك کاتێك کردەوەیەکی چاکە دەکات وەرگیران و قەبوڵ بوونی بە پێی ئەو نیەتەیە کە هەیەتی.

مەرجی دووەم: شوێن کەوتنی پێغەمبەر (ﷺ) لە کردنی ئەو کارەدا، لە بەر فەرمودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) کە دەفەرموێت: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيه أمرُنا فَهُوَ رَدٌّ))[٥٤].

واتە: هەرکەسێك کارێك بکات و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە کردنی، ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت.

بۆیە هەر موسوڵمانێك کاتێك کردەوەیەکی چاکە دەکات ئەگەر تەنها بۆ خوای پەروەردگاری بێت و لەسەر فەرمان و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بێت ئەوە کردەوەکەی وەرگیراوە (إن شآء الله)، وە هەرکەسێك کاتێك کردەوەیەکی چاکە دەکات ئەگەر دڵسۆزی و إخلاصی تێدا نەبێت یان بەفەرمان و لەسەر سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) نەبێت، یان یەکێك لەو دوو مەرجەی تێدا نەبێت ئەوە دەکەوێتە بەر ئەو ئایەتەی خوای پەروەردگار کە دەفەرموێت: ﴿ وَقَدِمْنَآ إِلَىٰ مَا عَمِلُواْ مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَٰهُ هَبَآءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾ ﴾ (الفرقان: ٢٣)

واتە: کاتێك تەماشای ئەو کردەوانەمان کرد کە ئەنجامیان دابوو، بەربامانداو کردمان بە تەپوو تۆزێکی پەرش و بڵاو (هیچ سوودی نییە بۆیان).

---

[٥٣] متفق عليه: البخاري، كتاب بدء الوحي، باب كيف كان بدء الوحي إلى رسول الله ﷺ، ٩/١، برقم ١، ومسلم، كتاب الإمارة، باب قوله ﷺ: "إنما الأعمال بالنيات" ١٥١٥/٢، برقم ١٩٠٧.

[٥٤] مسلم، كتاب الأقضية، باب نقض الأحكام الباطلة، ورد محدثات الأمور، ١٣٤٤/٣، برقم ١٧١٨، ولفظ البخاري ومسلم "من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد" البخاري برقم ٢٦٩٧، ومسلم برقم ١٧١٨.

وه هەركەسێك هەردوو مەرجەكەی گیرابوونی كردەوە چاكەكانی تێدا بێت ئەوە دەكەوێتە بەر ئەو ئایەتەی كە خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ ﴿١٢٥﴾ ﴾ (النسآء: ١٢٥) .

واتە: كێ هەیە لەو كەسە ئاینی جوانتر و ڕێكترو باشتر بێت كە ڕووی كردۆتە خوای پەروەردگار و تەواو خۆی داوەتە دەست ئەوو زۆر چاكەكاریشە، بێ گومان هیچ كەس لەو باشتر نییە.

وه هەروەها دەكەوێتە بەر فەرموودەی خوای پەروەردگار كە دەفەرموێت: ﴿ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُۥٓ أَجْرُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾ ﴾ (البقرة: ١١٢) .

واتە: نەخێر وانییە (پەرچدانەوەیە بۆ جولەكە و گاورەكان كە دەیان ووت: هەرگیز هیچ كەس ناچێتە بەهەشتەوە تەنها جولەكەو گاور نەبێت) بەڵكو هەركەسێك بە تەواوی و بە ڕاستی خۆی بداتە دەست خوای پەروەردگار و لە هەمان كاتدا موسوڵمان و چاكەكار بێت، ئەوە بە ڕاستی پاداشتی لای خوای پەروەردگار هەیە و نەترسیان هەیەو نەغەم و پەژارە دایان دەگرێت[٥٥].

وه ئەو فەرموودەیەی كە ئیمامی عومەر (ﷺ) گێڕاوێتیەوە: ((إنما الأعمال بالنِّيّات)) ترازوو پێوەرێكە بۆ هەموو كردەوەكانی ناو دڵ (نهێنیەكان)، وە ئەو فەرمودەیەی كە دایكی ئیمانداران خاتوو عائیشة (رضي الله عنها) گێڕاوێتیەوە: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيهِ أَمرُنا فَهُوَ رَدّ)) ترازوو پێوەرێكە بۆ هەموو كردەوەكانی لاشە (ئاشكراكان) ، ئەم دوو فەرمووده گەورەیە هەموو دینی لە ژێردا جێ دەبێتەوە: هەموو بنچینەو بەش و نهێنی و شاراوەكان و هەموو قسەو كردەوەكان.

وه ئیمامی النّووي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) بەڕاستی ووتەیەكی زۆر جوانی كردووە لەسەر فەرموودەكەی دایكی ئیمانداران خاتوو عائیشة (رضي الله عنها)، كە

---

[٥٥] بڕوانە: بهجة قلوب الأبرار وقرة عيون الأخيار، للسعدي، ص ١٠.

گێڕاوێتیەوە لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَن أَحدَثَ في أَمرِنا هـذا مَـا لَيسَ مِنهُ فَهُوَ رَدّ)) وە لە گێرانەوەیەکی تردا کە فەرمویەتی: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيه أمرُنا فَهُوَ رَدٌّ))، شارەزایانی زمانی عەرەبی فەرموویانە: ووشەی (الـرَّدُّ هنـا بمعنى المَـردُود) واتـە: کردەوەکـەی بەسـەردا دەگێڕدرێتـەوەو لێـی وەرنـاگیرێ و کردەوەکەی (دڵسۆزی تێدا نەبووە بۆ خوا یـان بـەبێ فـەرمانی پێغەمبـەر (ﷺ) کردویەتی) لـە شـەرعدا هـیچ گرنگـی بـۆ دانانرێـت، بۆیـە ئـەم فـەرمودە پـیرۆزە بنەمایەکی زۆر گەورەیە لە بنەماکانی ئیسلام، وە یەکێکـە لـەو فەرمودانـەی کـە گـشتگیری قـسەکانی پێغەمبـەر (ﷺ) دەردەخـات، فەرمودەیـەکی ڕوون و ئاشکرایە لەسـەر ڕەت کردنـەوەو نادروسـتێتی هـەموو بیدعـەو تـازە داهێنراوێك لەدیندا، وە لـە ڕیوایەتەکـەی دووەمـدا کـە زیـاتری تێدایـە ئـەویش ئەوەیـە هـەر کردەوەیەك دەکەیت ئەگەر بیدعە بێت شەرعی نییەو نادروستە، جا خۆت یەکـەم کەس بیت ئەو بیدعەیەت داهێنا بێـت یـان هـەر کەسـێکی تـر بێـت، بۆیـە جـاری وایەیە کەسـێك کاتێـك بیدعەیـەك دەکـات فەرمودەکـەی یەکـەم دەکرێتـە بەڵگـە بەسەریەوە لە سەر نادروستێتی بیدعە ((مَن أَحدَثَ في أَمرِنا هذا مَا لَيسَ مِنهُ فَهُـوَ رَدّ)) کەسی بیدعە چییەکە دەڵێت: خۆ من یەکەم کـەس نـیم ئـەم کـارەم داهێنـا بێت، لەو کاتەدا فەرمودەکەی دووەم: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيه أمرُنا فَهُـو رَدٌّ)) دەکرێتە بەڵگە بەسـەریەوە لـە سـەر نادروسـتێتی بیدعـە، بـەڵکو فەرمودەیـەکی ڕوون و ئاشکرایە بۆ ڕەت کردنەوەو ناشەرعێتی هەموو کارە تـازە داهێنراوەکـان جا ئەو کەسە خۆی یەکەم کەس بێت ئەو کارەی داهێنابێت یان پێشتر کەسـانێك کردبێتیان ئەویش بیکات و بەردەوام بێت لەسەری[٥٦].

❁ باسی سێ یەم: سەرزەنشت کردن و خراپەی بیدعە لە دیندا

یەکەم: سەرزەنشت کردن و خراپەی بیدعە لە دیندا

---

[٥٦] بڕوانە: شرح النووي على صحيح مسلم، ١٤/٢٥٧، وە بڕوانـە: المفهم لما أشكل من تلخيص كتـاب مسلم، للقرطبي، ٦/١٧١.

چـەندین ئایـەتی قورئـانی پـیرۆز و فـەرمودەی پێغەمبـەر (ﷺ) هـاتوون سەبارەت بە سەرزەنشت کردن و خراپەی بیدعە لە دینـدا، وە هـاوەڵانی بـەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێن کـەوتوانیان بـە چـاکی ئێمـەیان ئاگـادار کردۆتـەوە لـە خراپەو ترسناکی بیدعە، لـەو فەرمودانـەی کـە هـاتوون بـە شـێوەیەکی کـورت و پوخت:

١ ـ خـوای پـەروەردگار فەرمویـەتی: ﴿ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ مِنۡهُ ءَايَٰتٞ مُّحۡكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلۡكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٞۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمۡ زَيۡغٞ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنۡهُ ٱبۡتِغَآءَ ٱلۡفِتۡنَةِ وَٱبۡتِغَآءَ تَأۡوِيلِهِۦۗ وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ ﴿٧﴾ ﴾ (آل عمران: ٧) .

واتـە: خـوای پـەروەردگار ئـەو خوایەیـە کـە قورئـانی پـیرۆزی دابەزانـدووە بۆسەر تۆ ئەی پێغەمبەر (ﷺ) هەنـدێك لـە ئایەتـەکانی ئـەو قورئانـە دامـەزراوو ڕوون و ئاشکران و بناغەو بنچینەی قورئانەکەن، وە هەندێك لە ئایەتەکانی مانـاو واتای جۆراو جۆر هەڵدەگرن و بە ئاسانی ماناکەی نازانرێت، جا ئەو کەسانەی کە لە دڵیاندا لاری و لادان هەیە، حەز لە حەق و ڕاستی ناکەن و بـەڵکو شـوێنی ئـەو ئایەتانە دەکەون کە ماناو واتای جۆراو جۆرو فراوانیان هەیـە بـۆ ئـەوەی فیتنـەو ناکۆکی و دوو بەرەکی دروست بکەن یان بۆ ئەوەی لێکدانەوەی هەڵەو نادروستی بۆ هەڵبەستن، لە کاتێکدا لێکدانەوەو زانینی ماناو واتاکەی کەس نایزانێـت تـەنها خوای پەروەردگار نەبێت.

ئیمـامی (الشاطبي) (ڕەحمەتی خوای لێبێت) چـەندین ووتـەی زانایـانی پێـشوی هێناوە کە بەڵگەن لەسەر ئەوەی ئەم ئایەتە ئـەو کەسـانە دەگرێتـەوە کـە دەمـە دەمێ و موناقەشە دەکەن لـە ئایەتـەکانی قورئـانی پـیرۆز و کۆمـەڵی خـەواریج و شوێنکەوتوان هاو شێوەکانیان دەگرێتەوە[٥٧].

---

[٥٧] بڕوانە: الإعتصام للشاطبي، ١/٧٠-٧٦.

٢ ـ ﴿وَأَنَّ هَٰذَا صِرَٰطِي مُسۡتَقِيمٗا فَٱتَّبِعُوهُۖ وَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمۡ عَن سَبِيلِهِۦۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ١٥٣﴾ (الأنعام: ١٥٣) .

واته: ئەوەی کە باسکرا ﴿لە دوو ئایەتی پێشودا ، ١٥١–١٥٢ کە خوای پەروەردگار فەرمانی دەکات بە ئەنجامدانی چەند چاکەیەك و دوورکەوتنەوە لە چەند خراپەیەك﴾ مەنهەج و ڕێبازی حەق و ڕاستی منە، شوێنی بکەون و ئەو ڕێگا ڕاستە بکەنە مەنهەج و ڕێبازی خۆتان و لێی لامەدەن و شوێنی ڕێچکە ڕێگاو ڕێگا تازە داهێنراوەکان مەکەون، چونکە ئەگەر شوێنی ڕێچکە ڕێگاکان و ڕێگا تازە داهێنراوەکان بکەون پارچە پارچەیی و جیاوازی و ناکۆکی دەخاتە ناوتانەوە، ئا ئەوەیە و بەو شێوەیە خوای پەروەردگارتان فەرمانتان پێ دەکات تا ئێوە خواناس و پارێزگار بن.

ڕێگای ڕاست ئەو ڕێگایەیە کە پێغەمبەر (ﷺ) بانگەوازی بۆ کردووە ئەویش بریتی یە لە شوێن کەوتنی سوننەت، وە ڕێچکە ڕێگاکان و ڕێگا تازە داهێنراوەکان بریتین لە ڕێگا پارچە پارچەو جیاوازەکانی کەسانی ڕا جیاوازو ئەوانەی کە لایانداوە لە ڕێگای ڕاست کە ئەوانیش کەسانی بیدعەچین (أَهلُ البِدَعِ)[٥٨] ، ئەم ئایەتە پیرۆزە نەهی دەکات و ڕێگری دەکات لە شوێن کەوتنی هەموو ڕێگاکانی ئەهلی بیدەع[٥٩].

٣ ـ ﴿وَعَلَى ٱللَّهِ قَصۡدُ ٱلسَّبِيلِ وَمِنۡهَا جَآئِرٞۚ وَلَوۡ شَآءَ لَهَدَىٰكُمۡ أَجۡمَعِينَ ٩﴾ (النحل: ٩) .

واتە: ڕوون کردنەوەی مەنهەج و ڕێبازی حەق و ڕاست لە لای خوای پەروەردگارە (کە بۆی ڕوون کردونەتەوە تا شوێنی بکەون) ئاگادار بن هەندێ ڕێگای چەوت و ناڕاست هەن (بۆی ڕوون کردونەتەوە تا شوێنی نەکەون) خۆ

---

[٥٨] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي، ١/٧٦.

[٥٩] **بڕوانە: هەمان سەرچاوە**، ١/٧٨.

ئەگەر خوای پەروەردگار ویستی لێبوایە ئەوە هەمووتانی هیدایەت دەدا بۆ سەر ئەو ڕێگا ڕاستە، بەڵام خوای پەروەردگار سەر پشکی کردوون تا بە ویستی خۆتان شوێنی ڕێگای ڕاست بکەون و لە ڕێگای چەوت و ناڕاست دوور بکەونەوە.

﴿قَصدُ السَّبيل﴾ بریتیە لە ڕێگای ڕاست و مەنهەج و ڕێبازی حەق، وە جگە لەو ڕێگایە داهێنان و شوێن کەوتنی هەر ڕێگایەکی تر لادانە لەو ڕێگا ڕاستە، کە ئەویش ڕێگاکانی کەسانی بیدعەچی و سەرلێشێواوەکانە[٦٠].

٤ - ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمْ وَكَانُواْ شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍۚ إِنَّمَآ أَمْرُهُمْ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَفْعَلُونَ ١٥٩﴾ (الأنعام: ١٥٩) .

واتە: بەڕاستی ئەوانەی کە ئاینەکەیان پارچە پارچە کردوو بوونە بەش بەش تۆ ﴿ئەی پێغەمبەر (ﷺ)﴾ بەهیچ جۆرێك لەوان نیت و شوێنیان ناکەویت بەڵکو لێیان بەریت، بەڕاستی ئەوانە کارو باریان بۆلای خوای پەروەردگارە و تۆڵەی لادانیان لێدەستێنێتەوە، وە لە مەودوا خوای پەروەردگار هەواڵی هەموو ئەو کردەوانەیان پێدەدا کە ئەنجامی دەدەن.

ئەوانەی کە ئاینەکەیان پارچە پارچە کردوەو بوونەتە بەش بەش کەسانی شوێن کەوتوانی هەواو ئارەزو و بیدعەچی و سەرلێشێواوەکانن لەم ئوممەتە[٦١].

٤ - ﴿وَلَا تَكُونُواْ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ٣١ مِنَ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمْ وَكَانُواْ شِيَعًاۖ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ٣٢﴾ (الروم: ٣١-٣٢) .

واتە: مەبن لەو کەسانەی کە هاوەڵ بڕیاردەرن بۆ خوای پەروەردگار، ئەوانەی کە ئاینەکەیان پارچە پارچە کردبوو ببوون بەبەش بەش، هەر یەك لەو کۆمەڵ و پارچە پارچانە دڵخۆشن بەو مەنهەج و ڕێبازو بەرنامەیەی کە خۆیان دایان ڕشتووە (وا دەزانن باشترین و چاکترین ڕێگایان گرتۆتە بەر).

---

[٦٠] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٧٨/١.

[٦١] بڕوانە: الإعتصام للشاطبي، ١٧٩/١.

٥ ـ ﴿ فَلْيَحْذَرِ ٱلَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِۦٓ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ ﴾ (النور: ٦٣) .

واتە: با ئاگادار بن و بترسن ئەو کەسانەی کە سەرپێچی فەرمانی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن کە تووشی فیتنە ببن (کە تاوان و فیتنەی شیرکە) یان توشی سزای زۆر بە ئێش ببن ﴿ بە هۆی سەرپێچی کردنی فەرمانەکانی پێغەمبەر (ﷺ).

٦ ـ ﴿ قُلْ هُوَ ٱلْقَادِرُ عَلَىٰٓ أَن يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّن فَوْقِكُمْ أَوْ مِن تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُم بَأْسَ بَعْضٍ ﴿٦٥﴾ ﴾ (الأنعام: ٦٥) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) پێیان بڵێ: خوای پەروەردگار ئەو خوایەیە، بە توانایەو دەتوانێت سزای سەختتان لەسەروتانەوە بۆ بنێرێت یان لە ژێر پێتانەوە یان بتانکاتە کۆمەڵ کۆمەڵ و پارچە پارچە، وە تالاوی توندو تیژی هەندێکتان بکات بە گەرووی هەندێکتاندا (واتە: بەردەوام ناکۆکی و دووبەرەکیتان تێدا بێت).

٧ ـ ﴿ وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ ﴿١١٩﴾ ﴾ (هود:١١٨-١١٩) .

واتە: بەردەوام ئەو خەڵکە جیاوازن لەناو یەکتریدا لە ئایین و بەرنامەو بۆچوندا، تەنها کەسانێك نەبێت کە خوای پەروەردگار ڕەحمی پێ کردوون، کە ناکۆك و پارچە پارچە نین[٦٢].

❁دووەم: سەرزەنشت کردن و خراپەی بیدعە لە ڕوانگەی فەرمودەکانی پێغەمبەری خواوە (ﷺ)

چەندین فەرمودە لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) گێڕدراوەتەوە سەبارەت بە خراپەی بیدعەو ترسان و وریا بوون لێی، لەو فەرمودانە:

---

[٦٢] **بڕوانە**: الاعتصام للشاطبي، ١/٧٠-٩١.

١ ـ دایكی ئیمانداران خاتوو عائیشة (رضي الله عنــها) **لـه پێغەمبـەرەوە (ﷺ) بۆمانی گێڕاوەتەوە، كە فەرمویەتی:** ((من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منـــه فهـــو رد))[٦٣].

واتە: هەركەسێك شتێكی تازە دابهێنێت و زیادەیـەك بكـات لـەم دینـەدا لـە كاتێكدا فەرمانی ئێمەی لەسەر نییە (وە بنچینەیەكی شەرعی نییە تا ئەو كـارەی بۆ سەر بگێڕدرێتەوە) ئەوە ئەو كارەی قەبوڵ نییە و لێی وەرناگیرێت، با چەندێ نیەتیشی باش بێت و بڵێت تەنها بۆ خوای پەروەردگار ئەم كارە دەكەم.

٢ ـ وە جـــابری **كـوڕی** عبـــد الله (ﷺ) **لـە پێغەمبـەرەوە (ﷺ) بۆمـانی گێڕاوەتـەوە، كـە پێغەمبـەر (ﷺ) لەسـەرەتای دەسـت پێكردنـی ووتارەكانیـدا دەیفـەرمو:** ((أما بعد: فإن خير الحديث كتاب الله، وخير الهدي هدي محمد (ﷺ)، وشر الأمور محدثاتها، وكل بدعة ضلالة))[٦٤].

واتە: پاش ئەمە: بێ گومان باشترین و چاكترین فەرموودە قورئانی پـیرۆزی خوایە، وە باشـترین و چـاكترین ڕێبـازو مەنهـەج، ڕێبـاز و مەنهـەجی پێغەمبـەری خوایـە (ﷺ)، وە خراپترینـی كارەكـان بیدعـەو كـارە تـازە داهێنراوەكـانن، وە هەموو بیدعەو كارێكی تازە داهێنراو لە دیندا گومڕایی و سەرلێشێواویە.

٣ ـ وە لـە ڕیوایـەتێكی تـردا كـە ئیمـامی النَّـــسائي **بۆمـانی گێڕاوەتـەوە، پێغەمبــەر (ﷺ) لەســەرەتای دەســت پێكردنــی ووتارەكانیــدا (پــاش ئــەوەی سوپاس و ستایشی خوای دەكرد بـەو شـێوەیەی كـە شایـستەیە بـەو سـوپاس و ستایـشە) دەیفـەرمو:** ((من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلله فلا هـــادي لـــه، إن

[٦٣] متفق عليه: البخاري، برقم ٢٦٩٧، ومسلم برقم ١٧١٨.

[٦٤] مسلم، كتاب الجمعة، باب تخفيف الصلاة والخطبة، ١/٥٩٢، برقم ٨٦٧.

أصدق الحديث كتاب الله، وأحسن الهدي هدي محمد، وشر الأمور محدثاتها، وكل محدثة بدعةٌ، وكل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار))[٦٥].

واته: هەرکەسێك خوای پەروەردگار ڕێنمونی بکات و هیدایەتی بدات ئەوە بە هیچ شێوەیەك گومڕاو سەرلێشێواو نابێت، هەرکەسێك خوای پەروەردگار سەری لێبشێوێنێت (بە هۆی خراپەی خۆیەوە) ئەوە بە هیچ شێوەیەك ڕێنمونی کەرو هیدایەت دەری نییە، بێ گومان ڕاسترین و باشترین فەرمووده قورئانی پیرۆزی خوایە، وە باشترین و چاکترین ڕێباز مەنهەج و ڕێنمونی، ڕێباز و مەنهەج و ڕێنمونی پێغەمبەری خوایە (ﷺ)، وە خراپترینی کارەکان بیدعەو کارە تازە داهێنراوەکانن، وە هەموو بیدعەو کارێکی تازە داهێنراو لە دیندا گومڕایی و سەرلێشێواویە، وە هەموو گومڕایی و سەرلێشێواویەك لە ئاگری دۆزەخدایە.

٤ ـ **وە** أبوهريرة (رضي الله عنه) **لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بۆمانی گێڕاوەتەوە، کە فەرمویەتی:** ((مَن دَعا إلى هُدى كانَ لَهُ مِنَ الأجرِ مِثلُ أجورِ مَن تَبعَهُ، لا يَنقُصُ ذلكَ مِن أجورِهِم شَيئاً، وَمَن دَعا إلى ضَلالةٍ كانَ عَلَيهِ مِنَ الإثمِ مِثل آثامِ مَن تَبِعَهُ، لا يَنقُصُ ذلكَ مِن آثامِهِم شَيَئاً))[٦٦].

واته: هەرکەسێك دەعوەو بانگەواز بکات بۆ ڕێگای ڕاست و ڕێنمونی چاك و جوان، ئەوە خێرو چاکەی بۆ هەیە بە وێنەی خێرو پاداشتی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون، بێ ئەوەی هیچ لە خێرو پاداشتی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم ببێتەوە، وە هەرکەسێك دەعوەو بانگەواز بکات بۆ ڕێگای خراپەو تاوانکاری و سەرلێشێواوی ئەوە خراپەو تاوانی بۆ دەنوسرێت بە وێنەی خراپەو

---

[٦٥] أصله في صحيح مسلم في الحديث السابق ، وأخرجه النسائي بلفظه ، في كتاب صلاة العيدين، باب كيف الخطبة، ١٨٨/٣، برقم ١٥٧٨.

[٦٦] رواه مسلم ، كتاب العلم، باب من سن سنة حسنة أو سيئة، ومن دعا إلى هدى أو ضلالة، ٢٠٦٠/٤، برقم ٢٦٧٤.

تاوانی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون، بێ ئەوەی هیچ لە خراپەو تاوانی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم ببێتەوە.

دەی کەسی بیدعەچی کاتێك بیدعە دەکات و خەڵکیش فێری بیدعە دەکات با ئاگادار بێت و باش بزانێت کە هەر بیدعەیەك خەڵکی لێوەی فێر دەبن و دەیکەن هەموو تاوانەکەی بۆ دەنوسرێت بێ ئەوەی هیچ لە خراپە و تاوانی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم بکات.

٥ ـ جَرِیــرِي کوڕی عَبــد الله (ﷺ) دەفەرموێت: پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَن سَنَّ في الإسلامِ سَنَةً حَسَنَةً فَلَهُ أجرُها وَأَجرُ مَن عَمِلَ بها بَعدَهُ، من غَيرِ أَن يَنقُصَ مِن أُجُورِهِم شَيءُ، وَمَن سَنَّ في الإسلامِ سَنَةً سَيِّئَةً كانَ عَلَيـهِ وِزرُهـا وَوِزرُ مَن عَمِلَ بِها مِن بَعدِهِ مِن غَيرِ أن يَنقُصَ مِن أوزارِهِم شيءٌ))[٦٧].

واتە: هەرکەسێك ڕێگایەکی چاك و جوان دابنێت لەئیسلامدا یان زیندووی بکاتەوە (لە کاتێکدا ئەو ڕێگا باشە بنچینەیەکی شەرعی هەبێت لە دیندا نەك کەسێك بێت و بە بۆچونی خۆی کارێك بەباش بزانێت و موسڵمانانی بۆ هان بدات، چونکە هیچ ڕێگەو کارێك بە بیرو بۆ چونی مرۆڤەکان بەباش نازانرێت مەگەر شەرع بە باشی زانیبێت، وە ئەم فەرمودەیە بە هیچ شێوەیەك نابێتە بەڵگە لە سەر دروستێتی کردنی بیدعە بەڵکو هەموو بیدعەو تازە داهێنراوێك لە دیندا ڕەت دەکاتەوە) ئەوە خێرو پاداشتی تەواوی ئەو چاکەیەی بۆ دەنوسرێت، وە خێرو پاداشتی هەموو ئەو کەسانەی بۆ دەنوسرێت کە لە سەر ئەو ڕێگا ڕاست و چاکەن، بێ ئەوەی هیچ لە خێرو پاداشت و چاکەکانی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم ببێتەوە، وە هەرکەسێك ڕێگایەکی خراپ و تاوانکاری لە ئیسلامدا دابنێت ئەوە تاوانی ئەو کارەی بۆ دەنوسرێت، وە تاوان و خراپەکاری ئەو

---

[٦٧] رواه مسلم، كتاب الزكاة، باب الحث على الصدقة ولو بشق تمرة، ٢/٧٠٥، برقم ١٠١٧.

کەسانەی شوێنی دەکەون و کار بەو خراپەیە دەکەن لە پاش خۆی، بێ ئەوەی هیچ لە خراپەو تاوانەکانی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم ببێتەوە.

٦ ـ عرباضي **کوڕی** سارية (ﭬ) **دەفەرمووێت**: ((وَعَظَنَا رسولُ الله (ﷺ) مَوعظةً بَليغةً وَجلَتْ منْهَا القُلُوبُ، وَذَرَفَتْ منْهَا العُيُونُ، فَقُلْنَا :يَا رسولَ الله، كَأَنَّهَا مَوْعظَةُ مُوَدِّعٍ فَأَوْصنَا، قَالَ: أُوصيكُمْ بتَقْوَى الله، وَالسَّمْع وَالطَّاعَة وَإنْ تَأمَّر عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشيٌّ، وَإنَّهُ مَنْ يَعشْ منْكُمْ فَسَيَرَى إختلافاً كَثيراً، فَعَلَيْكُمْ بسُنَّتي وسُنَّة الخُلَفَاء الرَّاشدينَ المَهْديِّينَ عَضُّوا عَلَيْهَا بالنَّواجذ، وَإيَّاكُمْ وَمُحْدَثَات الأُمُور؛ فإنَّ كلَّ بدعة ضلالة))[٦٨].

واتە: پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئامۆژگاری کردین، ئامۆژگاریەك بوو دڵەکان پێی دەهاتنە لەرزە، وە چاوەکان فرمێسکی پێدا دەهاتە خوارەوە، ووتمان: ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێ دەچێت ئەمە کۆتا ئامۆژگاری و ئامۆژگاری ماڵ ئاوایی بێت؟ ئامۆژگاری خێرمان بکە، پێغەمبەر (ﷺ) فەرموی: ئامۆژگاریتان دەکەم بەوەی کە تەقوای خوای پەروەردگار بکەن و لێی بترسن، وە گوێ گرو گوێڕایەڵ بن بۆ ئەمیرو کاربەدەستانتان (لە موسڵمانان) ئەگەر بەندەیەکیش بکرێتە گەورەو کاربەدەستتان (هیچ کاتێك کۆیلە نا کرێتە ئەمیرو گەورەو کار بەدەستی موسڵمانان، بەڵام مەبەستی پێغەمبەر (ﷺ) نمونە هێنانەوەیە بۆ زیاتر گوێڕایەڵ بوون بۆ ئەمیرو گەورەو کار بەدەستی موسڵمانان)، چونکە ئەی هاوەڵانم هەر یەکێك لە ئێوە تەمەنی لە من درێژ تر بێت و دوای من بژێت ئەوە ناکۆکی و دووبەرەکیەکی یەکجار زۆر دەبینێت (لەناو موسڵماناندا)، بۆیە هەرکاتێك ئەو ناکۆکی و دووبەرەکیەتان بینی دەست بگرن بە سوننەتەکانی من

---

[٦٨] رواه أبو داود، كتاب السنة، باب في لزوم السنة، ٤/٢٠١، برقم ٤٧٠٧، والترمذي، كتاب العلم، باب ما جاء في الأخذ بالسنة واجتناب البدع، ٥/٤٤ برقم ٢٦٧٦،وقال: هذا حديث حسن صحيح، وابن ماجه في المقدمة، باب اتباع سنة الخلفاء الراشدين المهديين، ١/١٥-١٦، برقم ٤٢، ٤٣، ٤٤، وأحمد ٤/٤٦-٤٧، وصححه العلاّمة الألباني في صحيح سنن ماجه، ٤/٢٠٠ برقم ٤٦٠٧.

و مەنهەج و ڕێبازی خەلیفە ڕێپیشاندەرو هیدایەت دراوەکانم، سوور بن لەسەر دەست گرتن پێیانەوە وەکو چۆن بە کاکیلەکانتان شتێك دەگرن بە توندی، وە ئامۆژگاریتان دەکەم و دەتان ترسێنم لە هەموو بیدعەو کارە تازە داهێنراوەکان لە دیندا، چونکە هەموو بیدعەو تازە داهێنراوێك لەیندا گومڕایی و سەرلێشێواوییە.

٧ ـ حذيفة (ﷺ) دەفەرموێت: ((كَانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) عَنِ الْخَيْرِ، وَكُنْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ مَخَافَةَ أَنْ يُدْرِكَنِى، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا فِى جَاهِلِيَّةٍ وَشَرٍّ، فَجَاءَنَا اللَّهُ بِهَذَا الْخَيْرِ، فَهَلْ بَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ « نَعَمْ » قُلْتُ وَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ قَالَ «نَعَمْ، وَفِيهِ دَخَنٌ » قُلْتُ وَمَا دَخَنُهُ قَالَ « قَوْمٌ يَهْدُونَ بِغَيْرِ هَدْيِى تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ» قُلْتُ فَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ «نَعَمْ دُعَاةٌ إِلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ، مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا» قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صِفْهُمْ لَنَا فَقَالَ «هُمْ مِنْ جِلْدَتِنَا، وَيَتَكَلَّمُونَ بِأَلْسِنَتِنَا» قُلْتُ فَمَا تَأْمُرُنِى إِنْ أَدْرَكَنِى ذَلِكَ قَالَ «تَلْزَمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِمَامَهُمْ». قُلْتُ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ وَلاَ إِمَامٌ قَالَ «فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلَّهَا، وَلَوْ أَنْ تَعَضَّ بِأَصْلِ شَجَرَةٍ حَتَّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَأَنْتَ عَلَى ذَلِكَ))[٦٩].

واتە: خەڵکی پرسیاریان لە پێغەمبەر (ﷺ) دەکرد دەربارەی خێر (کام کارە خێرە) بەڵام من پرسیارم لێی دەکرد ئایا کام کارە خراپە و شەڕە لە ترسی ئەوەی کە توشم نەبێت؟

بۆیە ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئێمە کاتی خۆی (پێش ئیسلامەتیمان) لە نەفامی و خراپەکاریدا بووین، ئەنجا خوای پەروەردگار ئەم خێرەی بۆ هێناین (واتە ئیسلام)، ئایا دوای خێرە خراپەکاری دێتەوە؟

---

[٦٩] متفق عليه: البخاري، كتاب الفتن، باب كيف الأمر إذا لم تكن جماعة، ١١٩/٨، برقم ٧٠٨٤، ومسلم، كتاب الإمارة، باب وجوب ملازمة جماعة المسلمين عند ظهور الفتن وفي كل حال، وتحريم الخروج على الطاعة، ومفارقة الجماعة، ١٤٧٥/٣، برقم ١٨٤٧.

فەرموی: بەڵێ، ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئایا دوای ئەو خراپەیە جارێکی تر خێر دەگەڕێتەوە؟

فەرمووی: بەڵێ، بەڵام پاك و خاوێن نابێت بەڵکو لێڵی و ئاڵۆزی تێدایە و دڵەکان ناکۆکن و ڕق و کینەیان تێدایە.

ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) لێڵی و ئاڵۆزیەکەی چۆنەو لە چیدایە؟

فەرمووی: کەسانێك مەنهەج و ڕێبازێك دەگرنە بەر کە دوورە لە سوننەتی من، وە خەڵکی بانگ دەکەن و ڕێنمونیان دەکەن بە ڕێگەیەك کە ڕێگا و مەنهەج و ڕێبازی من نییە.

ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئایا دوای ئەم ئیسلام و خێرە شەڕو خراپە هەیە؟

فەرمووی: بەڵێ، کۆمەڵە بانگەواز کارێك خەڵکی بانگ دەکەن بۆ گومڕایی و سەرلێشێواوی، وە ڕێگریان لێ دەکەن و لە خێرەوە بۆ خراپەو لە سوننەتەوە بۆ بیدعەیان دەبەن، وەستاون لەسەر لێواری دۆزەخ هەرکەسێك وەڵامیان بداتەوە و شوێنیان بکەوێت بەرەو ناو ئاگری دۆزەخی دەبەن (واتە: کەسانێك بە ناو دینەوە بانگەواز دەکەن بۆ کردنی کۆمەڵە کارێك کە هەرکەسێك ئەو کارانە بکات شایستەی چونە ناو ئاگری دۆزەخ دەبێت، وە ئەو کەسانەی کە بانگەواز دەکەن (بە ناوی دینداررییەوە) بۆ کردنی ئەو کارانە وەکو کەسانێك وان کە لەسەر لێواری دۆزەخ وەستا بن، هەرکەسێك وەڵامیان بداتەوە بەرەو دۆزەخ ڕایدەکێشن).

ووتم: ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) وەسفیان بکە و باسیان بکە بۆمان.

فەرمووی: بەڵێ: کەسانێك لە ڕەگەزو میللەتی خۆمانن و بە زمانی ئێمەش قسە دەکەن (موسڵمانن بانگەواز بۆ دینداری دەکەن).

حذيفة (ﭬ) دەفەرموێت: ووتم ئەی پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانم بە چی پێ دەکەیت ئەگەر تووشی ئەوانە بووم؟

فەرموی: دەست بگرە بە کۆمەڵی موسڵمانان و ئیمام و پێشەواکەیانەوە (واتە: گوێڕایەڵی پێشەوای موسڵمانان بکەو لە گەڵ کۆمەڵی موسڵماناندابە).

ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەگەر لەو کاتەدا نە پێشەواو نە کۆمەڵی موسڵمانان هەبوو چی بکەم؟ (یەك پێشەواو یەك کۆمەڵی ڕاستەقینەی لەسەر حەق نەبوو) فەرموی: خۆت بەدوور بگرە لەو هەموو پارچە پارچەیی و دووبەرەکییە، ئەگەر قەپت کردووە بە ڕەگی درەختێکدا هەتا دەمریت بەو حاڵەوە، وە بەو شێوەیە بمێنیتەوە، واتە: ئەوە باشترە وەك لەگەڵ ئەو هەموو پارچە پارچەیی و دووبەرەکییەدا بیت، یان لەگەڵ یەکێکیاندا بیت.

٨ ـ وە لە فەرمودەیەکدا کە زَیدي کوڕی أَرقَم (ﷺ) لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بۆمان دەگێڕێتەوە، کە فەرمویەتی: ((أَمَّا بَعْدُ: أَلاَ أَيُّهَا النَّاسُ فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ رَسُولُ رَبِّى فَأُجِيبَ وَأَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ أَوَّلُهُمَا كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ الْهُدَى وَالنُّورُ [هُوَ حَبلُ اللهِ المَتين مَنِ اتَّبَعَهُ كانَ عَلى الهُدى، وَمَن تَرَكَهُ كانَ عَلى الضَّلالَةِ] فَخُذُوا بِكِتَابِ اللَّهِ وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ» فَحَثَّ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَرَغَّبَ فِيهِ))[٧٠].

واتە: پاش ئەمە، ئاگادارین ئەی خەڵکینە (موسڵمانان) منیش مرۆڤێکم وەکو ئێوە پێدەچێت رۆژێك نێردراوی خوای پەروەردگار بێت و (فریشتەی گیان کێشان) منیش وەڵامی بدەمەوە (بمرم) بەڵام پاش مردنی خۆم دوو شتتان بۆ جێدەهێڵم ئەگەر دەستیان پێوە بگرن هەرگیز گومڕاو سەرلێشێواو نابن: کیتابی خوای پەروەردگار کە قورئانی پیرۆزە، ئەو قورئانەی کە ڕێنمونی و ڕوناکی تێدایە، پەتی بە هێزی خوای پەروەردگارە کە ئەگەر هەر کەسێك شوێنی بکەوێت ئەوە بێگومان لەسەر هیدایەت و ڕێنمونییە، وە هەر کەسێك وازی لێبێنێت و پشت گوێی بخات ئەوە بەڕاستی لە گومڕایی و سەرلێشێواویدایە، ئاگادارتان دەکەمەوە کە دەست بگرن بە قورئانی پیرۆزی خوای

---

[٧٠] رواه مسلم، كتاب فضائل الصحابة، باب فضائل علي بن أبي طالب ﷺ، ٤/١٨٧٣، برقم ٢٤٠٨.

پەروەردگارەوە، وە پەیوەست بن پێیەوە، پێغەمبەر (ﷺ) هانی موسڵمانانی دەدا تا دەست بگرن بە قورئانی پیرۆزەوە.

٩ ـ وە أبو هريرة (رضي الله عنه) دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ دَجَّالُونَ كَذَّابُونَ يَأْتُونَكُمْ مِنَ الأَحَادِيثِ بِمَا لَمْ تَسْمَعُوا أَنْتُمْ وَلاَ آبَاؤُكُمْ فَإِيَّاكُمْ وَإِيَّاهُمْ لاَ يُضِلُّونَكُمْ وَلاَ يَفْتِنُونَكُمْ))[٧١].

واتە: لە کۆتایی دونیادا کەسانیکی زۆر درۆزن و تەڵەکەباز پەیدا دەبن، فەرموودەی واتان بۆ دەگێڕنەوە کە نە ئێوە و نە باوو باپیرانیشتان گوێتان لە شتی وا نەبووە، بۆیە ئاگادارتان دەکەمەوە نە لە گەڵیاندا بن و نە نزیکیان بکەونەوە، بۆ ئەوەی تووشی فیتنەو گومڕایی و سەرلێشێواویتان نەکەن.

۞ سێیەم: لە وتەکانی هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) سەبارەت بە بیدعە

١ ـ ئیمامی أَبوبَکر (رضي الله عنه) فەرمویەتی: (ئەی خەڵکینە وریابن من تەنها شوێن کەوتووی پێغەمبەرم (ﷺ) بیدعەچی نییم و شتی تازە دانا هێنم لەم دینەدا، بۆیە هەر کارێکم کرد ئەگەر ڕاست و دروست بوو ئێوەش یارمەنی دەرم بن، وە هەر کارێکم کرد لامداو هەڵەبوو ئێوە ڕاستم بکەنەوە)[٧٢].

٢ ـ ئیمامی عُمَر (رضي الله عنه) فەرمویەتی: (ئاگادارتان دەکەمەوەو دەتان ترسێنم لە هەڵس و کەوت کردن لە گەڵ کەسانی شوێن کەوتووی هەواو ئارەزوی خۆیان، چونکە ئەو کەسانە دوژمنی سوننەتی پێغەمبەرن(ﷺ)، ئەوانە بە بۆچونی

---

[٧١] رواه مسلم، في المقدمة، باب النهي عن الرواية عن الضعفاء والاحتياط في تحملها، ١/١٢، برقم ٦، ٧، وابن وضاح في ما جاء في البدع، ص ٦٧، برقم ٦٥.

[٧٢] **بڕوانە**: الطبقات الكبرى، ٣/١٣٦.

خۆیان قسە دەکەن (لە دیندا) بۆیە کەسانێکی سەرلێشێواون و سەر لە خەڵکیش دەشێوێنن و گومڕایان دەکەن[٧٣].

٣ ـ عبدالله کوڕی مسعود (ﷺ) دەفەرموێت: (شوێن کەوتووی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بن، شتی تازە دامەهێنن لەم دینەدا و بیدعەچی مەبن، چونکە قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەرتان (ﷺ) بەسە تا شوێنی بکەون، وە هەموو بیدعەو تازە داهێنراوێک لەم دینەدا گومڕایی و سەرلێشێواوییە)[٧٤].

۞ چوارەم: لە ووتەکانی تابعیە بەڕێزەکان و شوێن کەوتوانیان سەبارەت بە بیدعە

١ ـ عومەری کوڕی عەبدولعەزیز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) جارێکیان کیتابێکی نووسی بۆ پیاوێك تیایدا ووتبوی: (أما بعد، أوصيك بتقوى الله، والاقتصاد في أمره، واتباع سنة نبيه ﷺ، وترك ما أحدث المحدثون بعد ما جرت به سنته)[٧٥].

واتە: ئامۆژگاریت دەکەم بە تەقوای خوای پەروەردگار (بیپەرستیت و لێی بترسیت)، وە ئامۆژگاریت دەکەم بە جێبەجێ کردنی فەرمانەکانی خوای پەروەردگار بە شێوەیەکی مام ناوەند کە نەزۆر زیادە ڕەوی تێدا بکەیت و نە کەم تەرخەم بیت تێیدا، وە ئامۆژگاریت دەکەم بە بە جێبەجێ کردن و شوێن

---

[٧٣] أخرجه اللالكائي، في شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، ١٣٩/١، برقم ٢٠١، والدارمي في سننه، ٤٧/١، برقم ١٢١، وابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله، ١٠٤١/٢، برقم ٢٠٠١، ورقم ٢٠٠٣، ورقم ٢٠٠٥.

[٧٤] أخرجه ابن وضاح في ما جاء في البدع، ص٤٣، برقم ١٤، ١٢، والطبراني في المعجم الكبير، ١٥٤/٩، برقم ٨٧٧٠، وقال الهيثمي في مجمع الزوائد: ١٨١/١: "ورجاله رجال الصحيح"، وأخرجه اللالكائي في شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، ٩٦/١، برقم ١٠٢، وانظر: آثارًا أخرى عن عبد الله بن مسعود (ﷺ) في ما جاء في البدع لابن وضاح ص ٤٥، ومجمع الزوائد، ١٨١/١.

[٧٥] سنن أبي داود، كتاب السنة، باب لزوم السنة، ٢٠٣/٤، برقم ٤٦١٢، وانظر: صحيح سنن أبي داود، للألباني، ٨٧٣/٣.

کەوتنی سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ)، وە ئامۆژگاریت دەکەم بە دوور کەوتنەوەو واز هێنان لەو ووتەو کارانەی کە کەسانی بیدعەچی دایان هێناوە پاش ئەوەی سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) وابووە و بەو شێوەیە بڕیاری لەسەرداوە.

٢ ـ ئیمامی حەسەنی بەصری (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (لا يصح القول إلا بعمل، ولا يصح قول وعمل إلا بنية، ولا يصح قول وعمل ونية إلا بالسنة)[٧٦].

واتە: هیچ ووتەیەك ڕاست و تەواو نییە بە كار پێكردنی نەبێت، وە هیچ ووتەو كردەوەیەك ڕاست و تەواو نییە بەبێ نیەتی باش، وە هیچ ووتەو كردەوەو نیەتێك ڕاست و تەواو نییە بەبێ شوێن كەوتنی سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ).

بۆیە هیچ ووتەو كردەوەو نییەتێك وەرگیراو نییە لای خوای پەروەردگار ئەگەر پێچەوانەی مەنهەج و ڕێباز و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بێت.

٣ ـ ئیمامی شافیعی (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (حُكمي في أصحاب الكلام أن يضربوا بالجريد، ويحملوا على الإبل ويطاف بهم في العشائر والقبائل، ويقال: هذا جزاء من ترك الكتاب والسنة وأخذ في الكلام)[٧٧].

واتە: قسەو حوكمی من ئەوەیە كە بە پەلكی دار خورما لەو كەسانە بدرێت كە شوێن (عِلمُ الكَلام) كەوتوون (وازیان لە قورئانی پیرۆز و سوننەت هێناوە)، وە سواری وشتر بكرێن و بەناو عەشیرەت و هۆزەكاندا بگێڕدرێن و بووترێت: ئەمە سزای ئەو كەسانەیە كە پشت لە قورئانی پیرۆز و سوننەت دەكەن و شوێنی (عِلمُ الكَلام) دەكەون.

٤ ـ ئیمامی مالك (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (من ابتدع في الإسلام بدعة يراها حسنة فقد زعم أن محمداً ﷺ خان الرسالة، لأن الله يقول: ﴿ٱلۡيَوۡمَ

---

[٧٦] أخرجه اللالكائي، في شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، ١/٦٣، برقم ١٨.

[٧٧] أخرجه أبو نعيم في الحلية، ٩/١١٦.

أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ ﴿٣﴾ ﴾ (المائدة)، فما لم يكن يومئذ ديناً، فلا يكون اليوم ديناً)[٧٨].

واته: هەر کەسێك بیدعەو زیادەیەك لە ئیسلامدا دابهێنێت و گومانی وابێت کارێکی باشە و بیدعەیەکی حەسەنەیە ئەوە ئەو کەسە گومانی وایە کە پێغەمبەر (ﷺ) خیانەتی کردووە لە گەیاندنی ئەم دینە، چونکە خوای پەروەردگار دەفەرمووێت: ئەمڕۆ دینم بۆ تەواوو کامل کردوون (بە هیچ شێوەیەك نابێت لێی زیاد بکرێت هەر وەك چۆن نابێت لێی کەم بکرێت) بۆیە هەر ووتەو کارێك لەو ڕۆژەدا دین نەبووبێت ئەوە بە هیچ شێوەیەك ئەمڕۆ نابێت بە دین.

٥ ـ **ئیمامی** أحمد (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **دەفەرمووێت:** (أصول السنة عندنا التمسك بما كان عليه أصحاب رسول الله ﷺ، والإقتداء وترك البدع، وكل بدعة ضلالة، وترك الخصومات، والجلوس مع أصحاب الأهواء، وترك المراء والجدال والخصومات في الدين)[٧٩].

واته: بنچینەکانی سوننەت لای ئێمە بریتیە لە: دەست گرتن بەو ووتەو کارانەی کە هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) لەسەری بوونە، وە شوێن کەوتنیان و واز هێنان لە بیدعە، چونکە هەموو بیدعەیەك سەرلێشێواویە، وە واز هێنان لە دوو بەرەکی ناکۆکی، وە دوور کەوتنەوە و دانەنیشتن لە گەڵ کەسانی شوێن کەوتووی هەواو ئارەزو و بیدعەچی، وە دوور کەوتنەوە لە موناقەشەو دەمە دەمێ کردن و دوو بەرەکی و ناکۆکی لە دیندا.

۞ پێنجەم: بیدعە سەرزەنشت کراوە لە چەند ڕوویەکەوە:

١ ـ ئەوەی زانراوە و سەلمێنراوە بە تاقی کردنەوە ئەوەیە: عەقڵ ناتوانێت هەموو خێرو چاکەو بەرژەوەندییەکانی خۆی دیاری بکات بە بێ شوێن کەوتنی

---

[٧٨] **بڕوانە:** الإعتصام، للإمام الشاطبي، ٦٥/١.

[٧٩] **بڕوانە:** شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، للالكائي، ١٧٦/١.

قورئـانی پـیرۆز و سـوننەتی پێغەمبـەر (ﷺ)، بۆیـە بیدعـە پێـچەوانەی شـوێن کەوتنی قورئان و سوننەتە.

٢ ـ شەریعەتی ئیسلام کامل و تەواوە لە هەموو ڕوویەکـەوە، بۆیـە بـە هـیچ شێوەیەك نە زیادەو (بیدعە) نە کەم و کوڕی وەرناگرێت.

٣ ـ کەسی بیدعەچی شوێن کـەوتووی هـەواو ئـارەزووی خۆیـەتی، دژایـەتی شەرع دەکات و لە شەرع لایداوە.

٤ ـ بیدعەچی شوێنی هەواو ئارەزوی خـۆی کـەوتووە، بـۆ؟ لەبـەر ئـەوەی عەقڵ هەرکاتێك شوێنی شەرع نەکەوێت ئـەوە بێگومـان شـوێنی هـەواو ئـارەزوو کەوتووە.

٥ ـ بیدعەچی خۆی خستۆتە ئاستی شـەرع دانـەر کـە خـوای پـەروەردگار و پێغەمبەرە (ﷺ)، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) شەرعیان داناوەو فەرمانیان بە مرۆڤـ و جنۆکەکان کردووە تا لەسەری بڕۆن لێی لانـەدەن، بەڵام کەسی بیدعەچی فەرمان دەکات بە خـەڵکی بـە پیـچەوانەی فـەرمانی خـواو پێغەمبەر (ﷺ).

۞ باسی چوارەم: هۆکارەکانی بیدعە کردن

چەندین هۆکار هەیە کە سەر دەکێشێت بۆ بیدعە کردن، لەو هۆکارانەی کـە دەبێتە مایەی ئەنجامدانی بیدعە ئەمانەن:[1]

١ ـ **نەزانی و نە شارەزایی**، بەڕاستی دەردێکی زۆر کوشندەو ترسـناکە، خـوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ ۚ إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُو۟لَـٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ﴿٣٦﴾ ﴾ (الإسراء: ٣٦) .

واتە: ئەی ئینسان قسە لە شتێك مەکەو شوێنی شتێك مەکـەوە کـە عـیلم و زانیاریـت دەربـارەی نییـە، چـونکە بەڕاسـتی ئەندامـەکانی بیـستن و بیـنین و

---

[1] بۆ شارەزابوون لە زۆربەی ئەم هۆکارانە، بڕوانە: الاعتصام للشاطبي، ١/٢٨٧–٣٦٥.

تێگەیشتن (دڵ) هەموویان بەر پرسیارن بەرامبەر ئەو ووتەو کردەوانەی کە بەبێ زانست و زانیاری دەوترێت یان دەکرێت.

وە هەروەها خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ ٱلْفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَٱلْإِثْمَ وَٱلْبَغْيَ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا۟ بِٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَٰنًا وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾ (الأعراف: ٣٣) .

واتە: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) پێیان بڵێ: بەڕاستی پەروەردگاری من هەرچی گوناهو خراپەکاریەکی نهێنی و ئاشکرا هەیە حەرامی کردووە، وە هەموو گوناهو دەست درێژییەکی بە ناحەقی حەرام کردووە، وە حەرامی کردووە لەسەرتان کە شتێك بکەن بە هاوەڵ و شەریکی خوای پەروەردگار لە کاتێکدا خوای پەروەردگار هیچ دەسەڵاتی پێنەداوەو هیچ بەڵگەیەکیشی دانەبەزاندووە لە سەر دروستێتی ئەو تاوانە گەورەیە، وە هەروەها خوای پەروەردگار حەرامی کردووە لەسەرتان کە لە خۆتانەوە بەناوی خواوە دوور لە هەموو زانیاری و زانستێك قسە بکەن و شت بڵێن.

عبداللهی کوڕی عَمرِو کوڕی العاص دەفەرموێت: گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو (ﷺ) دەیفەرموو: ((إِنَّ اللَّهَ لاَ يَنْتَزِعُ الْعِلْمَ مِنَ النَّاسِ انْتِزَاعًا وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعُلَمَاءَ فَيَرْفَعُ الْعِلْمَ مَعَهُمْ وَيُبْقِى فِى النَّاسِ رُءُوسًا جُهَّالاً يُفْتُونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَيَضِلُّونَ وَيُضِلُّونَ))[٨٠].

واتە: خوای پەروەردگار عیلم و زانیاری بە یەك جاری لە نێوان موسڵماناندا هەڵناگرێتەوە، بەڵام بە مردنی زانایان عیلم و زانیاری لە ناو موسڵماناندا بەرز دەکاتەوە، بە مردنیان زانیاری لە گەڵیاندا دەڕوات و نامێنێت، بۆیە لە ناو

---

[٨٠] متفق عليه: البخاري، كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب ما يذكر من ذم الرأي وتكلف القياس، ١٨٧/٨، برقم ٧٣٠٧، ومسلم، كتاب العلم، باب رفع العلم وقبضه وظهور الجهل والفتن آخر الزمان، ٢٠٥٨/٤، برقم ٢٦٧٣.

موسـڵمانانـدا كەسـانێكی زۆر نـەزان و نـەفام دەمێننـەوە، فـەتوا بـۆ موسـڵمانان دەدەن بەبێ عیلم و زانیاری، بۆیە خۆیان سەرلێشێواون و سەریش لە موسڵمانان دەشێوێنن (گومڕان و خەڵكیش گومڕا دەكەن).

٢ ـ **شـوێن كـەوتنی هـەواو ئـارەزوو:** یـەكێك لـەو هۆكـارە ترسـناكانەی كـە موسـڵمان بـە هۆیـەوە تووشـی بیدعـە دەبێـت بریتیـە لـە شـوێن كـەوتنی هـەواو ئـارەزوو، خـوای پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿ يَٰدَاوُۥدُ إِنَّا جَعَلۡنَٰكَ خَلِيفَةٗ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱحۡكُم بَيۡنَ ٱلنَّاسِ بِٱلۡحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ ٱلۡهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدُۢ بِمَا نَسُواْ يَوۡمَ ٱلۡحِسَابِ ٢٦ ﴾ (ص: ٢٦) .

واتە: ئەی داود (عليه السلام) بەڕاستی ئێمە تۆمان كردۆتە جێنشین لەم وولاتـەدا، فەرمانڕەوایی لە نێوان خەڵكدا بكـە لەسـەر بنـچینەی حـەق و ڕاسـتی، هـەرگیز شوێنی هەواو ئارەزو مەكەوە، چونكە دەبێتە هۆی گومڕابوون و لادانت لە ڕێگای خوای پەروەردگار، چونكە بەڕاستی ئەوانەی كە لایان داوە لە ڕێبازی خوا، سزای بە ئێش و پڕ بەئازاریان بۆ هەیـە، بـە هـۆی پـشت گـوێ خـستنی لێپرسـینەوەی ڕۆژی دوایی.

وە هەروەها دەفـەرموێت: ﴿ وَلَا تُطِعۡ مَنۡ أَغۡفَلۡنَا قَلۡبَهُۥ عَن ذِكۡرِنَا وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ أَمۡرُهُۥ فُرُطٗا ٢٨ ﴾ (الكهف: ٢٨) .

واتـە: ئـەی پێغەمبـەر (صلى الله عليه وسلم) گوێڕایـەڵی كەسـێك مەكـەو شـوێنی كەسـێك مەكەوە كە ئێمە دڵیمان بێ ئاگا كردووە لە زیكرو یادی خۆمـان (بـە هـۆی دونیـا ویـستیەوە) وە ئـەو كەسـە شـوێنی هـەواو ئـارەزوی خـۆی كـەوتووە و هـەموو كارەكانی بێ سەرو بەرەیەو لە سنور دەرچووە.

وە هەروەها دەفـەرموێت: ﴿ أَفَرَءَيۡتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلۡمٖ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمۡعِهِۦ وَقَلۡبِهِۦ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَٰوَةٗ فَمَن يَهۡدِيهِ مِنۢ بَعۡدِ ٱللَّهِۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ٢٣ ﴾ (الجاثية) .

واتە: ئایا نابینی ئەو کەسەی کە شـوێنی هـەواو ئـارەزوی خـۆی کـەوتووەو کردوویەتی بە خوای خۆی، خوای پەروەردگاریش بە هۆی ئەو کارەیەوە گـومڕای کـردووە (زانیـوێتی کـە شایـستەی ئەوەیـە) وە خـوای پـەروەردگار مـۆری داوە بەسەر گوێ و دڵ و دەرونیدا، وە پەردەی هێناوە بەسـەر چـاویدا، جـا ئـیتر کـێ هەیە ڕێنمونی بکات و هیدایەتی بدات جگـە لـە خـوای پـەروەردگار، ئایـا بـۆ بـیر ناکەنەوەو ئامۆژگاری وەرناگرن.

وە هــەروەها دەفــەرموێت: ﴿وَمَنۡ أَضَلُّ مِمَّنِ ٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ بِغَيۡرِ هُدٗى مِّنَ ٱللَّهِۚ ﴿٥٠﴾﴾ (القصص: ٥٠) .

واتـە: کـێ هەیـە لـەو کەسـە گـومڕاو سەرلێـشێواو تـر بێـت کـە شـوێنی ئارەزووەکانی خۆی کەتووە و دوورە لە هیدایەت و ڕێنمونی خوای پەروەردگار.

وە هــــەروەها دەفــــەرموێت: ﴿إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَمَا تَهۡوَى ٱلۡأَنفُسُۖ وَلَقَدۡ جَآءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ ٱلۡهُدَىٰٓ ﴿٢٣﴾﴾ (النجم: ٢٣) .

واتـە: موشـریکان تـەنها شـوێنی هـەواو ئـارەزوو دەروونـە نەخۆشـەکانیان دەکـەون، لـە کاتێکـدا بەڕاسـتی لـە لایـەن خـوای پەروەردگاریانـەوە ڕێنمـونی هیدایەتیان پێ گەیشتبوو (بەڵام شوێنی نەدەکەوتن).

٢ ـ **شـوێن کـەوتن و دڵ پەیوەسـت بـوون بـە شـوبهەکان:** کەسـانی بیدعەچـی کەسـانێکن شـوێنی شـوبهە دەکـەون، هـەر بۆیـە دەکەونـە بیدعـەوە، خـوای پــــەروەردگار دەفــــەرموێت: ﴿هُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ مِنۡهُ ءَايَٰتٞ مُّحۡكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلۡكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٞۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمۡ زَيۡغٞ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنۡهُ ٱبۡتِغَآءَ ٱلۡفِتۡنَةِ وَٱبۡتِغَآءَ تَأۡوِيلِهِۦۖ وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ رَبِّنَاۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿٧﴾﴾ (آل عمران: ٧) .

واتـە: خـوای پـەروەردگار ئـەو خوایەیـە کـە قورئـانی پـیرۆزی بۆسـەر تـۆ "پێغەمبـــەر (ﷺ)" دابەزانــدووە، هەنــدێك لــە ئایەتــەکانی دامــەزراوو ڕوون و

ئاشكران، كه بنچینەو بناغەی قورئانی پیرۆزن، وه هەندێك لـه ئایەتـەكانی مانـاو واتای جۆراو جۆر هەڵدەگرن، جا ئەو كەسانەی كه لاری و لادان لـه دڵیانـدا هەیـه حەز له حەق و ڕاستی ناكەن بەڵكو شوێنی ئەو ئایەتانه دەكەون كه مانـاو واتـای جۆراو جۆر هەڵدەگرن بۆ ئەوەی فیتنەو ئاشوب و ناكۆكی و دووبەرەكی دروسـت بكەن، یان بۆ ئەوەی ماناو واتاكەی به هەڵه لێك بدەنه، لـه كاتێكـدا لێكدانـەوەی مانـای ئـەو ئایەتانـه تـەنها خـوای پـەروەردگار بـه تـەواوی دەیـان زانێـت، بۆیـه كەسانی خاوەن عیلم و زانیاری زۆر شارەزاو ڕۆ له زانستدا دەڵێن: ئێمـه بـاوەڕی تـــەواو و دامـــەزراومان هەیـــه بـــه هـــەموو ئـــەو ئایەتانـــەی كـــه لـــه لایـــەن پەروەردگارمانەوەیـەو فەرمایـشتی ئـەوە، بۆیـه جگـه لـه كەسـانی خـاوەن بـیرو هۆشەكان یادەوەری وەرناگرن و بیر ناكەنەوە لەم قورئانه.

٣ ـ **پشت بەستن تەنها بە عەقڵ:** هـەر كەسـێك تـەنها پـشت بـه عـەقڵی خـۆی ببەستێت و واز له قورئانی پـیرۆز و سـوننەت بهێنێـت ئـەوە بێگومـان كەسـێكی گومڕاو سەرلێـشێواو بیدعەچـی دەبێـت، خـوای پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٧﴾﴾ (الحشر).

واته: ئەی موسڵمانان ئەوەی كه پێغەمبەر (ﷺ) بۆی هێناون (له قورئـانی پیرۆز و سوننەت) وەریبگرن و هەر فەرمانێكی پێكردن به گـوێی بكـەن، وه هـەر شـتێكی لـێ قەدەغـه كـردن و نـەهی لـێ كـردن یەكسەر لێـی دوور بكەونـەوە و مەیكەن، چونكه بەڕاستی خوای پەروەردگار زۆر به تونـدی تۆڵـه دەسـتێنێت لـه كەسانێك كه سەرپێچی فەرمانەكانی پێغەمبەر (ﷺ) دەكەن.

وه هەروەها خوای پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَـٰلًا مُّبِينًا ﴿٣٦﴾﴾ (الأحزاب: ٣٦) .

واتە: بۆ هیچ پیاوو ئافرەتێکی ئیماندار شیاو نییەو دروست نییە، کاتێك خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) بڕیاری شتێك بدەن، ئەوان سەر پشك بن (یان خۆیان بەسەر پشك بزانن) لە ئەنجامدانی ئەو کارەدا، چونکە هەرکەسێك سەرپێچی فەرمانەکانی خواو پێغەمبەرەکەی (ﷺ) بکات، ئەوە بێگومان کەسێکی گومڕاو سەرلێشێواوە بە ئاشکرا.

٤ ـ **شوێن کەوتنی کوێرانە و دەمارگیری:** زۆربەی بیدعەچییەکان بە هۆی شوێن کەوتنی کوێرانە بۆ باوو باپیران و گەورەکانیان و دەمارگیری نادروستانەو بێ زانیاریانە بۆ پێشەواو مامۆستاکانیان تووشی بیدعە کردن بوونە، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُواْ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُواْ بَلْ نَتَّبِعُ مَآ أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ﴿١٧٠﴾ ﴾ (البقرة: ١٧٠) .

واتە: ئەگەر بەو خەڵکە بوترێت: شوێنی ئەو بەرنامەو مەنهەج و ڕێبازە بکەون کە خوای پەروەردگار دایبەزاندووە، ئەوان دەڵێن: نەخێر ئێمە تەنها شوێنی ئەوە دەکەوین کە باوو باپیرانمان لەسەری بوونە و کردویانە.

بۆیە ئەهلی بیدەع کەسانی دەرچوو لە ڕێگای ڕاستی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) کردەوە خراپ و زیادەکانیان (بیدعەکانیان) بۆ ڕازێنراوەتەوە، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ فَرَءَاهُ حَسَنًاۖ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُۖ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَٰتٍۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾ ﴾ (فاطر: ٨) .

واتە: ئایا ئەو کەسەی کە کردەوە ناشیرین و خراپەکانی (بیدعەکانی) بۆ ڕازێنراوەتەوە و بە چاك و جوانی دەزانێت؟! (وەك ئەو کەسە وایە کە پێوەری خوایی پێیە بۆ چاکەو خراپە)، بەڕاستی خوای پەروەردگار بییەوێت هەرکەسێك سەرلێشێواو بکات بە هۆی خراپەکانیەوە ئەوە سەرلێشێواوی دەکات، وە بییەوێت هەرکەسێك هیدایەت بدات ئەوە هیدایەتی دەدات و ڕێنمونی دەکات،

بۆیە ئەی پێغەمبەر (ﷺ) تۆ خۆت مەفەوتێنە بە خەفەت خواردن لێیان (کاتێك ئیمان ناهێنن و کردەوەی چاکە ناکەن)، چونکە خوای گەورە زۆر زانایەو بە ئاگایە بەو کارانەی کە ئەوان ئەنجامی ئەدەن.

وە هەروەها خوای پەروەردگار حاڵی کەسانی بێباوەڕو بیدعەچی و شوێن کەوتوانی هەواو و ئارەزومان بۆ ڕوون دەکاتەوەو دەفەرموێت: ﴿ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي ٱلنَّارِ يَقُولُونَ يَٰلَيْتَنَآ أَطَعْنَا ٱللَّهَ وَأَطَعْنَا ٱلرَّسُولَا۠ ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا۟ رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا۠ ﴿٦٧﴾ ﴾ (الأحزاب: ٦٦-٦٧) .

واتە: لەو ڕۆژەدا (کە ڕۆژی قیامەتە) دەم و چاوو ڕوخساریان ئەم دیوو ئەو دیوی پێدەکرێت لە ناو ئاگری دۆزەخدا (تا چاك سزا بکێشن و بسوتێن) لەو کاتەدا بەدەم ناڵەو هاوارەوە دەڵێن: ئای خۆزگە شوێنی فەرمانەکانی خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) بکەوتینایەو شوێنی هیچ ڕچەڕێ و مەنهەج و ڕێبازێك نەکەوتینایە، وە دەڵێن: ئەی پەروەردگارمان بەڕاستی ئێمە مل کەچ و گوێڕایەڵی گەورەو دەسەڵاتدارو ئاغاکانمان بووین، بۆیە هەر ئەوان ڕیگەو ڕێبازی حەق و ڕاستیان لێشێواندین و سەرگەردانیان کردین (بۆیە گیرۆدەی ئاگرن و لە ناو دۆزەخدا سزای توند و بە ئێش دەدرێن).

٥ ـ **دانیشتن و تێکەڵاو بوون لە گەڵ کەسانی خراپ و بیدعەچیدا:** یەکێك لەو هۆکارانەی کە موسڵمان بە هۆیەوە تووشی بیدعە دەبێت و بیدعەو خراپەی پێ بڵاو دەبێتەوە بریتیە لە: دانیشتن و تێکەڵاو بوون لە گەڵ کەسانی خراپ و بیدعەچیدا، بۆیە خوای پەروەردگار ئەوەی بۆمان ڕوون کردۆتەوە کە دانیشتن و تێکەڵاو بوون لە گەڵ کەسانی خراپدا پەشیمانی دواڕۆژی لە دوایە، هەروەك دەفەرموێت: ﴿ وَيَوْمَ يَعَضُّ ٱلظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَٰلَيْتَنِي ٱتَّخَذْتُ مَعَ ٱلرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾ يَٰوَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾ لَّقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ ٱلذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَآءَنِي ۗ وَكَانَ ٱلشَّيْطَٰنُ لِلْإِنسَٰنِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾ ﴾ (الفرقان: ٢٧-٢٩) .

واته: ڕۆژێك دێت (كه ڕۆژی قیامەتە) ستەم كارو بێباوەڕ قەپ دەكات بەهەر دوو دەستی خۆیداو گاز له هەردوو دەستی خۆی دەگرێت له پەشیمانیدا، دەڵێت: خۆزگه له گەڵ پێغەمبەردا (ﷺ) ڕێگەو ڕێبازی ئیمان و ئیسلامەتیم بگرتایەتە بەر. هاوارو ڕۆڕۆ بۆ خۆم خۆزگه لە دونیادا فلانه كەسم نەكردایەتە هاوەڵ و دۆستی خۆم، چونكه بەڕاستی سەری لێشێواندم و گومڕای كردم. بەڕاستی گومڕاو سەرلێشێواوی كردم له بەرنامەو ڕێبازی خوا، دوای ئەوەی كه مەنهەج و ڕێبازو بەرنامەی خواو پێغەمبەرم (ﷺ) پێگەیشتبوو، شەیتان هەموو كاتێك هانی مرۆڤ دەدات بۆ بێباوەڕی و خراپەكاری، وە لە دوایشدا پشتی لێ هەڵدەكات.

وە هەروەها خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا۟ فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِۦ ۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ ٱلشَّيْطَٰنُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ ٱلذِّكْرَىٰ مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٨﴾ ﴾ (الأنعام: ٦٨) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) كاتێك ئەوانەت بینی كە دەم دەخەنە ئایەتەكانی ئێمە و گاڵتە جاڕی پێدەكەن، لەو كاتەدا تۆ پشتیان تێ بكەو كۆڕو دانیشتگاكەیان بەجێ بهێڵە هەتا ئەو كاتەی دەچنە ناو باسێكی ترەوەو (باسی ئایەتەكانی ئێمە ناكەن بە گاڵتە جاڕییەوە) وە ئەگەر شەیتان لەبیری بردیتەوە (كە دوور بكەویتەوە لێیان) پاش بە بیر هاتنەوەت دامەنیشەو كۆڕ مەبەستە لەگەڵ كەسانی بێباوەڕو ستەمكاردا.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى ٱلْكِتَٰبِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا۟ مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا۟ فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِۦٓ ۚ إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ جَامِعُ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْكَٰفِرِينَ فِى جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾ ﴾ (النساء: ١٤٠) .

واته: بەڕاستی خوای پەروەردگار لە قورئانی پیرۆزدا بۆی دابەزاندوون و فەرمانی پێ كردوون: كه هەر كاتێك له جێیەكدا گوێتان لێ بوو كوفرو بێباوەڕی

و گاڵتەجاری بە ئایەتەکانی خوا دەکرا، ئەوە ئەی (موسڵمانان) دامەنیشن لەگەڵ ئەوانەدا هەتا باسەکەیان نەگۆڕن، بۆیە ئەگەر ئێوە دابنیشن و گوێ نەدەن بە فەرمانی خوا، ئەوە بێگومان ئێوەش لەو کاتەدا وەکو ئەوانن، بەڕاستی خوای پەروەردگار هەموو دوو ڕووەکان و بێباوەڕەکان لە ناو دۆزەخدا کۆدەکاتەوەو سزایان دەدات.

وە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: ((مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السُّوءِ؛ كَحَامِلِ الْمِسْك، وَنَافِخِ الْكِيرِ؛ فَحَامِلُ الْمِسْك إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ، وإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً))[٨١].

واتە: نمونەی کۆڕو دانیشتن لە گەڵ کەسی چاکدا، وەهاوڕێیەتی کردن و دانیشتن لە گەڵ کەسی خراپدا، وەکو: هەڵگری بۆنی میسك (بۆن فرۆش) و فوکەر بە کورەدا (ئاسنگەر)وایە، بۆیە هاوڕێیەتی کردنی کەسی یەکەم وەکو بۆن فرۆشێك وایە یان ئەوەتا بۆنی خۆشی لێ دەکڕیت، یان بۆنی خۆشت پێدەبەخشێت، یان بۆنی خۆشی لێ دەبینیت و بۆنی دەکەیت، بەڵام ئاسنگەرەکە یان پریشکی کورەکەی جلەکانت دەسوتێنێت، یان بۆنی ناخۆش دەبینیت و هەڵیدەمژیت.

٦ ـ **بێ دەنگ بوونی زانایان بە رامبەر بیدعەو شاردنەوەی عیلم:** بێ دەنگ بوونی زانایان بە رامبەر کردنی بیدعەو شاردنەوەی ئەو عیلم و زانیارییەی کەلایانە یەکێکە لە هۆکارەکانی سەرهەڵدانی بیدعەو خراپەکاری لە ناو خەڵکیدا، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكۡتُمُونَ مَآ أَنزَلۡنَا مِنَ ٱلۡبَيِّنَٰتِ وَٱلۡهُدَىٰ مِنۢ بَعۡدِ مَا

---

[٨١] متفق عليه من حديث أبي موسى الأشعري ﷺ : البخاري، كتاب الذبائح والصيد، باب السمك، ٢٨٧/٦، برقم ٥٥٣٤، ومسلم، في كتاب البر والصلة، باب استحباب مجالسة الصالحين، ومجانبة قرناء السوء، ٢٠٢٦/٤، برقم ٢٦٢٨.

بَيَّنَّـٰهُ لِلنَّاسِ فِى ٱلْكِتَـٰبِ ۙ أُوْلَـٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ ٱللَّـٰعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ وَأَصْلَحُوا۟ وَبَيَّنُوا۟ فَأُوْلَـٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنَا ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ ﴾ (البقرة: ١٥٩-١٦٠) .

واته: بەڕاستی ئەو کەسانەی کە بەرنامەو ڕێنمونیەکانی ئاشکرای ئێمە دەشارنەوە کە ناردوومانە، دوای ئەوەی کە بۆ خەڵکیمان ڕوون کردۆتەوە لە قورئانی پیرۆزدا، ئا ئەوانە خوای پەروەردگار لە ڕەحم و بەزەیی خۆی دووریان دەخاتەوەو بە نەفرەتیان دەکات، وە فریشتەکان و هەموو خەڵکیش بە نەفرەتیان دەکەن، جگە لەوانەی کە تەوبەیان کردووەو ئەو حەقیقەت و ڕاستیانەیان ڕوون کردۆتەوە کە جاران شاردبویانەوە، ئا ئەوانە تەوبەو گەڕانەوەیان لێ وەردەگرم، وە بەڕاستی تەنها من زۆر تەوبە وەردەگرم و وەزۆر بەبەزەیی و بە ڕەحمم.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلْكِتَـٰبِ وَيَشْتَرُونَ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا ۙ أُوْلَـٰٓئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ إِلَّا ٱلنَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾ ﴾ (البقرة: ١٧٤) .

واته: بەڕاستی ئەوانەی کە وەحی(سروش) خوای پەروەردگار دەشارنەوە کە لە کتێبەکاندا دابەزاندووە (تەورات و ئینجیل و قورئان) بەو شاردنەوەیە نرخێکی کەم بە دەست دێنن (ئایەتەکانی خوای پەروەردگار دەفرۆشن بە نرخێکی زۆر کەمی دونیا لە بەر بەرژەوەندی خۆیان، ئەو کەسانە ئەگەر هەموو دونیاشیان دەست بکەوێت هێشتا هەر کەمە بەرامبەر ئەو کارەیان) ئا ئەوانە تەنها ئاگر دەخۆن و سکیانی لێ پڕ دەکەن، وە لە ڕۆژی قیامەتدا خوای پەروەردگار قسەی بەزەیی و بەڕەحمیان لەگەڵدا ناکات، وە پاکیان ناکاتەوە لەو تاوان و خراپەکارییەی کە کردبویان لە دونیادا (تا سزایان نەدات ئەگەر کەسانێکی بێباوەڕ نەبن، خۆ ئەگەر بێباوەڕ بن بەو کارە ئەوە بە هیچ

شێوەیەك لەو تاوانە پاك نابنەوەو لە دۆزەخیشدا دەرناچن) وە سزای زۆر توندوو بە ئێشیان بۆ هەیە.

وە هــەروەها دەفــەرموێت: ﴿ وَإِذْ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ لَتُبَيِّنُنَّهُۥ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُۥ فَنَبَذُوهُ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ وَٱشْتَرَوْاْ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾ ﴾ (آل عمران: ١٨٧) .

واتە: خوای پەروەردگار پـەیمانی لـەو کەسـانە وەرگرتـووە کـە کیتـابی بـۆ دابەزانــدوون تــا ڕوونــی بکەنــە بــۆ خــەڵکی و مەبەســتەکانی بــاس بکــەن و نەیـشارنەوە، بـەڵام گوێیـان پێنـەداو خـستیانە پـشتیانەو بـە نرخێکـی هـەرزان فرۆشــتیان، ئــای چــەند کــارێکی خراپیــان کــردووە؟ ئایەتــەکانی خــوای پەروەردگاریان فرۆشتووە بە ماڵێکی کەمی دونیا.

بۆیە خوای پەروەردگار بـە واجـب و پێویـستی دانـاوە لەسـەر کۆمـەڵێك لـە موسڵمانان کە بانگەواز بکەن و فەرمان بکەن بە چاکەو ڕێگری بکـەن لـە خراپـە، هــەروەك خــوای پــەروەردگار دەفــەرموێت: ﴿ وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى ٱلْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ ﴾ (آل عمران: ١٠٤) .

واتە: پێویستە لەسەر ئێـوەی موسـڵمان کـە کۆمـەڵێکتان تیابێـت بانگـەواز بکەن بۆ خێرو چاکە، فەرمان بکەن بە کردنی هەموو خێرو چـاکەیەك، وە ڕێگـری بکەن لە هەموو تاوان و خراپەیەك، بەڕاستی ئا ئەوانە سەرکەوتوو و سەرفرازن.

أبوسعيد الخدري (رضي الله عنه) لـە پێغەمبـەری خـواوە(صلى الله عليه وسلم) فەرمودەیـەکمان بـۆ دەگێڕێتەوە، کە فەرموویـەتی: ((مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَـــسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ))[٨٢].

---

[٨٢] رواه مسلم، كتاب الإيمان، باب بيان كون النهي عن المنكر من الإيمان وأن الإيمان يزيـــد ويـــنقص وأن الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر واجبان، ١/٦٩، برقم ٤٩.

واتە: هەر یەکێك لە ئێوە ئەی موسڵمانان خراپەو تاوانکاریەکی بینی با بیگۆڕێت بە هێزو دەسەڵاتی، ئەگەر ئەو موسڵمانە نەی توانی ئەو تاوان و خراپەیە بەدەستەکانی بگۆڕێت ئەوە با بەدەمی بیگۆڕێت (بە ئامۆژگاری، یان بە توڕە بوون)، خۆ ئەگەر نەیتوانی بە زمانیش ئەو تاوان و خراپەیە بگوڕێت ئەوە با بەدڵ بیگۆڕێت (بە دڵ پێی ناخۆش بێت) ئەوەش نیشانەی بوونی لاوازترین ئیمانە لەو کەسەدا.

ئەم فەرموودە پیرۆزە ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە کە بانگەواز کردن بۆ کردنی کاری چاکە و ڕێگری کردن لە تاوان و کاری خراپە پێویستە لە سەر هەموو موسڵمانێك بە پێی تواناو زانیارییەکەی.

عبدالله کوڕی مسعود (ﷺ) دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَا مِنْ نَبِيّ بَعَثَهُ اللَّه فِي أُمَّته قَبْلِي إِلَّا كَانَ لَهُ مِنْ أُمَّته حَوَارِيُّونَ وَأَصْحَاب يَأْخُذُونَ بِسُنَّته وَيَقْتَدُونَ بِأَمْرِهِ. ثُمَّ إِنَّهَا تَخْلُف مِنْ بَعْدهمْ خُلُوف يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ، وَيَفْعَلُونَ مَا لَا يُؤْمَرُونَ. فَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِيَدِهِ فَهُوَ مُؤْمِن. وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِلِسَانِهِ فَهُوَ مُؤْمِن. وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِقَلْبِهِ فَهُوَ مُؤْمِن. لَيْسَ وَرَاء ذَلِكَ مِنْ الْإِيمَان حَبَّة خَرْدَل))[٨٣].

واتە: هیچ پێغەمبەرێك (ﷺ) نەبووە کە خوای پەروەردگار پێش من ناردبێتی ئیللا کۆمەڵێ هاوەڵ و دۆست و سەرخەری هەبووە، ئەوانە شوێنی سوننەتەکانی دەکەوتن و بە فەرمانی کاریان دەکرد، بەڵام دوای ئەوان کۆمەڵێك هاتن ئەوەی کە دەیڵێن خۆیان نایکەن، وە چەند کارێك دەکەن کە فەرمانیان پێ نەکراوە بیکەن، بۆیە هەرکەسێك بەدەستی جیهادیان بکات ئەوە ئیماندارە، وە هەرکەسێك بەزمانی جیهادیان بکات ئەوە ئیماندارە، وە هەرکەسێك بەدڵی جیهادیان بکات ئەوە ئیماندارە، وە لە دوای ئەم سێ قۆناغەوە بە ئەندازەی دەنکە خەرتەلەیەك ئیمان نییە.

---

[٨٣] رواه مسلم، كتاب الإيمان، باب كون النهي عن المنكر من الإيمان، ١/٧٠، برقم ٥٠.

أبوهريرة (رضي الله عنه) دەفەرموێت: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمویەتی: ((مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ يَعلمُهُ فَكَتَمَهُ أُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ))[٨٤].

واتە: هەرکەسێك پرسیاری دەربارەی زانستێکی شەرعی لێ بکرێت لە کاتێکدا دەیزانێت بەڵام شاردێوەو بۆی ڕوون نەکردەوە، ئەوە لە ڕۆژی قیامەتدا لغاو دەکرێت بە لغاوی ئاگرین.

٧ ـ خۆ شوبهاندن بە بێباوەڕان و لاسایی کردنەوەیان: گەورەترین هۆکار بۆ کردن و بڵاو بوونەوەی بیدعە لە نێوان موسڵماناندا بریتیە لە خۆ شوبهاندن بە بێباوەڕان و لاسایی کردنەوەیان، ئەوەی بەڵگە بێت لەسەر ئەم خاڵە ئەو فەرمودەیەیە کە أبي واقد الليثي (رضي الله عنه) **لە پێغەمبەرەوە (صلى الله عليه وسلم) دەیگێڕێتەوە، کە دەفەرموێت:** ((خَرَجنا مَعَ رَسولِ اللهِ ﷺ إلى حُنَينَ، وَنَحنُ حَديثُو عَهدٍ بكُفرٍ، وَكانُوا أسلَمُوا يَومَ الفَتحِ، قالَ: فَمَرَرنا بشَجَرَةٍ فَقُلنا يا رَسولَ اللهِ ﷺ ، اجعَل لَنا ذاتَ أنواطٍ كما لَهُم ذاتُ أنواطٍ؟ وَكان للكُفّارِ سِدرَةٌ يَعكُفُونَ حَولَها، وَيُعَلِّقونَ بها أسلِحَتَهُم يَدعُونَها ذات أنواطٍ، فَلَمّا قُلنا ذلكَ للنَّبِيِّ ﷺ قالَ: اللهُ أكبَرُ، قُلتُم وَالذي نَفسي بِيَدِه كَما قالَت بَنُو إسرائيلَ لِمُوسى: ﴿ٱجۡعَل لَّنَآ إِلَٰهٗا كَمَا لَهُمۡ ءَالِهَةٞۚ قَالَ إِنَّكُمۡ قَوۡمٞ تَجۡهَلُونَ ١٣٨﴾ الأعراف: ١٣٨) لَتَركَبُنَّ سَنَنَ مَن كانَ قَبلَكُم))[٨٥].

(أبو واقد) **دەفەرمووێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا (صلى الله عليه وسلم) دەرچوین بۆ غەزای حونەین، لە کاتێکدە کە ئێمە نزیك بووین لە بێباوەڕییەوە، چونکە هەندێکمان تازە موسڵمان ببووین پێش فەتحی شاری مەککە، ئەبی واقد**

---

[٨٤] الترمذي، في كتاب العلم، باب ما جاء في كتمان العلم، ٢٩/٥، برقم ٢٦٤٩، وأبو داود، في العلم، باب كراهية منع العلم، ٣٢١/٣، برقم ٣٦٥٨، وابن ماجه، في المقدمة، باب من سئل عن علم فكتمه، ٩٨/١، برقم ٢٦٦، ومسند أحمد، ٢٦٣/٢، ٣٠٥، وصححه الألباني في صحيح سنن الترمذي، ٣٣٦/٢، وصحيح سنن ابن ماجه، ٤٩/١.

[٨٥] أخرجه بلفظه، أبو عاصم في كتاب السنة، ٣٧/١، برقم ٧٦، وحسن إسناده الألباني في ظلال الجنة في تخريج السنة، المطبوع مع كتاب السنة، ٣٧/١، وأخرجه الترمذي بنحوه، في كتاب الفتن، باب ما جاء لتركبن سنن من كان قبلكم، ٤٧٥/٤، برقم ٢١٨٠، وقال: هذا حديث حسن صحيح، وانظر: النهج السديد في تخريج أحاديث تيسير العزيز الحميد، لجاسم بن فهيد الدوسري، ص٦٤—٦٥.

دەفەرموویت: تیپەڕیتین بە تەنیشت داریکدا ووتمان: ئەی پیغەمبەر (ﷺ) تۆش داریکمان بۆ دیاری بکە تا شمشیرو تیرو ڕمەکانمانی پیّ هەڵواسین هەروەك چۆن هاوەڵ بڕیاردەران داریکیان داناوە شمشیرو تیرو ڕمەکانیانی پیوە هەڵدەواسن باوەڕیان وایە پیرۆزەو سەریان دەخات (هاوەڵانی بەڕیزی پیغەمبەر (ﷺ) هەندیکیان وایان ووت باوەڕیان وابوو ئەگەر ئەو کارە بکەن ئەوە سەر دەکەون)، موشریکەکان داریکیان هەبوو لە دەوری دەمانەوەو بە دەوریدا دەسوڕانەوە و شمشیرو تیرو ڕمەکانیان پیوە هەڵدەواسی پییان دەوت: (ذات أنواط)، أبي واقد دەفەرموویت: کاتیك ئەو شتەمان بە پیغەمبەر (ﷺ) ووت، زۆر تووڕە بوو و فەرمووی: "الله أكبر" واتە: خوا لە هەموو کەس و شتیك گەورەترە، سوێند بەو خوایەی کە گیانی منی بە دەستە شتیکتان ووت، هەر چۆن (بنو إسرائيل) شوێن کەوتوانی پیغەمبەر موسى (عليه السلام) بە موسایان (عليه السلام) ووت: ﴿ٱجْعَل لَّنَآ إِلَـٰهًا كَمَا لَهُمْ ءَالِهَةٌ ۚ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ﴾ ئەی موسى (عليه السلام) پەرستراویکمان بۆ دابنێ هەرچۆن ئەوان (موشریکان) پەرستراویان هەیە، موسى (عليه السلام) فەرمووی: بەڕاستی ئیوە گەلیکی نەزانن، پیغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: بەڕاستی ئیوە شوێنی مەنهەج و ڕێبازی پیش خۆتان دەکەون (واتە: شوێنی گاورو جولەکە دەکەون).

ئەم فەرموودەیە بەڵگەیەکی ڕوون و ئاشکرایە لەسەر ئەوەی کە خۆ لیکچواندن و شوێن کەوتنی موشریکان وای لە گەلەکەی پیغەمبەر موسى (عليه السلام) کرد تا داوای ئەو کارە خراپەی لیّ بکەن، وە هەر ئەوەش بوو وای لە هاوەڵانی بەڕیزی پیغەمبەر (ﷺ) کرد تا داوای لیّ بکەن داریکیان بۆ دابنیت و ئەوانیش بە پیرۆزو گەورەی بزانن جگە لە خوای پەروەردگار، کە زۆر بەداخەوە زۆربەی موسڵمانانی ئەمڕۆ بەو شیوەیەن کە شوێنی کافران کەتوون و لاساییان دەکەنەوە لە زۆربەی کارە بیدعەو تازە داهینراو شیرکیەکاندا وەکو: جەژنەکانی لە دایك بوون و بیدعەو تازە داهینراوەکانی مردوو، وە خانوو دروست کردن لە

سەر گۆڕەکان، موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی کە گومانی تیا نییە شوێن کەوتنی ڕێگاو مەنهەجی گاورو جولەکەو بێباوەڕان دەرگایەکە لە دەرگاکانی هەواو ئارەزوو[٨٦].

ئەوەی زیاتر ئەم باسەمان بۆ ڕوون بکاتەوە ئەو فەرمودەیەیە کە أبوسعيد الخدري بۆمان دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) کە فەرمویەتی: ((لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ من كان قبلكم: شِبراً بشبرٍ، وذراعاً بذراعٍ، حتى لو دخلوا في جحر ضبٍّ لاتبعتموهم، قلنا: يا رسول الله، اليهود والنصارى؟ قالَ: فَمَن))[٨٧].

واتە: ئێوە ئەی موسڵمانان شوێنی گەلانی پێش خۆتان دەکەون: بست بە بست و باڵ بە باڵ، هەتا ئەوان بچنە ناو کونی بزن مژۆکەوە ئێوەش دەچنە ناویەوەو شوێنیان دەکەون، ووتمان: ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) مەبەستت گاورو جولەکەیە کە ئێمە شوێنیان دەکەوین، فەرموی: بەڵێ ئەی کێی تر هەیە.

زانای پایە بەرز ئیمامی النّووي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: السُّنَن: ڕێگایە، مەبەست بە: (الشّبر، والذّراع، وجحر الضّب) : نموونە هێنانەوەیە بەوەی کە موسڵمانان زۆر بە خێرایی شوێنیان دەکەون لەسەر پێچی و تاواندا، نەك لە بێباوەڕیدا، بەڕاستی لەم فەرموودەیەدا موعجیزەیەکی ڕوون و ئاشکرای تێدایە سەبارەت بەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) هەواڵی پێداوە کە بەڕاستی لە ناو موسڵماناندا ڕویداوە.

لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت کە بست بە بست و باڵ بە باڵ، هەتا ئەوان بچنە ناو کونی بزن مژۆکەوە ئێوەش دەچنە ناویەوەو شوێنیان دەکەون،

---

[٨٦] **بڕوانە:** تنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي، ص١٤٧، ورسائل ودراسات في الأهواء والافتراق والبدع وموقف السلف منها، للدكتور ناصر العقل، ١٧٠/٢، وكتاب التوحيد، للدكتور العلامة صالح الفوزان ص٨٧.

[٨٧] متفق عليه: البخاري، كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب قول النبي ﷺ: ''لتتبعن سنن من كان قبلكم''، ١٩١/٨، برقم ٧٣٢٠، ومسلم، كتاب العلم، باب اتباع سنن اليهود والنصارى، ٢٠٥٤/٤، برقم ٢٦٦٩.

هێنانەوەی نمونەیەکی بەرچاوە لەسەر ئەوەی کە موسڵمانان هەندێکیان شوێنی گاورو جولەکە دەکەون لە هەموو ئەو کارانەی کە نەهیان لێ کراوە، بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) ئاگاداری کردوینەتەوە لەوەی کە خۆمان لێك نەچوێنین بە کەسانی جگە لە موسڵمانان، هەروەك دەفەرموێت: ((بُعِثْتُ بِالسَّيْفِ بَيْنَ يَدَيْ السَّاعَةِ حَتَّى يُعْبَدَ اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَجُعِلَ رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُمْحِي. وَجُعِلَ الذِّلَّةُ وَالصِّغَارُ عَلَى مَنْ خَالَفَ أَمْرِي. وَمَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ))[88].

واتە: من نێردراوم وەکو پێغەمبەرێك (ﷺ) لەبەر دەستی قیامەتدا بە شمشێر (جیهاد بکەم لە گەڵ بێباوەڕاندا) هەتا خوای پەروەردگار بەتاك و تەنها بپەرسترێت و بە هیچ شێوەیەك هاوەڵی بۆ بڕیارنەدرێت (واتە: تێبکۆشم لەگەڵ موشریکاندا تا واز لە دارو بەردو بت پەرستی بهێنن و تەنها خوای پەروەردگار بە تاك و تەنها بپەرستن)، وە ڕزقم لە ژێر سێبەری ڕمەکەمدایە (واتە: کاتێ غەزا دەکەم ئەو ماڵەی بێباوەڕان دەکەوێتەژێر دەستم حەڵاڵە بۆم)، وە سەرشۆڕی و بچوکی بۆ ئەو کەسەیە کە بە پێچەوانەی فەرمانەکانی من دەجولێتەوە، وە هەر موسڵمانێك خۆی لێك بچوێنێت بە گەلێك جگە لە موسڵمانان ئەوە وەکو ئەوان وایە و لەوانە.

٨ ـ **پشت بەستن بە فەرمووده لاوازو هەڵبەستراوەکان**: یەکێك لەو هۆکارانەی کەسەر دەکێشێت بۆ کردنی بیدعەو بڵاو بوونەوەی پشت بەستن بە فەرمووده لاوازو هەڵبەستراوەکان، زۆربەی هەرەزۆری کەسانی بیدعەچی پشت دەبەستن بەو فەرمودە لاوازو بێهێزو درۆیانەی کەهەڵبەستراون بەدەم پێغەمبەری خواو (ﷺ)، ئەو فەرموودانەی کە زانایانی فەرمودەناس و شارەزا لە بواری گێڕانەوەی فەرمودەدا پشتیان پێ نابەستن، بەڵام ئەهلی بیدەع ئەو فەرمووده ڕاست و دروست و صەحیحانە ڕەت دەکەنەوەو وەری ناگرن ئەگەر پێچەوانەی

---

[88] أحمد في المسند، ٢/٥٠، ٩٢، وصحح إسناده أحمد محمد شاكر في شرحه للمسند برقم ٥١١٤، ٥١١٥، ٥٦٦٧، من حديث ابن عمر (رضي الله عنهما).

ئەو بیرو بۆ چوون و بیدعەیە بێت کەلەسەرین، هەر بۆیە بەو هۆیەوە بە هیلاك چوون و خەسارەو مەند بوون، ولا حول ولا قوة إلا بالله.

٩ - **زیادەڕەوی کردن لە پلەو پایەی پێغەمبەران** (علیهم الصلاة والسّلام) **و پیاوچاکاندا**: بەڕاستی گەورەترین هۆکارە بۆ دەرکەوتن و پەرەسەندنی بیدعە، بەڕاستی هۆکاری شەریك بڕیاردان بۆ خوای پەروەردگار هەمووی لەم ڕێگایەوە بووە، چونکە خەڵکی لە دوای پێغەمبەر ئادەم (عليه السلام) تا دە سەدە لەسەر بیرو باوەڕێکی پاك و خوا بە تەنها پەرستی بوون، بەڵام دوای ئەو ماوەیە خەڵکی دڵیان پەیوەست کرد بە پیاو چاکانەوە (لە ڕووی هاوار بۆ کردن، باوەڕ بوون بەوەی کە پیاو چاکان دوای مردنیان سودو زیانیان بەدەستە وە دەتوانن شیفای نەخۆش بدەن....)، وە زیادە ڕەویان تیا کردن تا وای لێ هات پەرستیانیان جگە لە خوای پەروەردگار .

بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەر نوحی (عليه السلام) نارد تا خەڵکی بانگ بکات بۆ پەرستنی خوای پەروەردگار بە تاك و تەنها و واز هێنان لە پەرستنی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسّلام) و پیاوچاکان و دارو بەردەکان، بۆیە پێغەمبەرانیش (علیهم الصلاة والسّلام) کاتێك خوای پەروەردگار ناردیانی بەهەمان شێوە ئەو بانگەوازەیان کرد[٨٩] ، وە زیادەڕەوی کردن لە پیاوچاکان جاری واهەیە دەبێتە شیرك وەکو: زیاد ڕێز گرتن لە پێشەواو پیاوچاکان و بەرز کردنەوەیان زیاد لە پلەو پایەی خۆیان تا وای لێدێت لە کۆتاییدا دەپەرسترێن، وە زیادەڕەوی جاری واهەیە لە دیندا دەکرێت: ئەویش بە زیادەڕەوی کردن لەو شەرعەی کە خوای پەروەردگار دایناوە، یان زۆر توند بوون لە جێبەجێکردنی شەرعدا، یان کافر کردنی موسڵمانێك بە ناحەق، زیادەڕەوی لە ڕاستیدا بریتیە لە: دەرچوون وبەزاندنی سنور لە بیروباوەڕو کردەوەکاندا، ئەویش بە دەربڕینی

---

[٨٩] **بڕوانە**: البداية والنهاية، لابن كثير، ١٠٦/١.

سوپاسێکی زیاد بۆ شتێك ، یان زۆر سەرزەنشت کردنی شتێك بەو پێیەی کە شایستەیەتی[٩٠] ، بۆیە خوای پەروەردگار ئاگاداری کردوینەتەوە کە زیادەڕەوی نەکەین هەتا لە عیبادەت و پەرستنیشدا، هەروەك پەروەردگار بە ئەهلی کیتابی فەرمووە: ﴿يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ ﴿١٧١﴾﴾ (النساء: ١٧١) .

واتە: ئەی ئەهلی کیتاب (مەبەست پێیان گاورەکانن) زیادەڕەوی مەکەن لە دینەکەتاندا (ووتەیەك، کردەوەیەك زیاد مەکەن لەدینەکەتاندا کە خوای پەروەردگار فەرمانی پێنەکردوون تا بیکەن).

وە هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) ئاگاداری کردوینەتەوە کە زیادەڕەوی نەکەین، هەروەك إبن عباس (رضي الله عنهما) لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) بۆمان دەگێڕێتەوە کە فەرمویەتی: ((إِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فِي الدِّينِ فَإِنَّمَا أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ الْغُلُوُّ فِي الدِّينِ))[٩١].

واتە: ئاگادارتان ئەکەمەوەو ئەتان ترسێنم لە زیادەڕەوی کردن و ڕۆچون لە دیندا بە شێوەیەکی ناشەرعی، چونکە قەومانی پێش ئێوە لەناو چوون بە زیادەڕەوی کردن و ڕۆچون لە دیندا بە شێوەیەکی ناشەرعی و نادروست.

لەم فەرمودەیەدا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە زیادەڕەوی کردن لە دیندا گەورەترین هۆکارە بۆ شەریك بڕیاردان بۆ خوای پەروەردگار و کردنی بیدعەو شوێن کەوتنی هەواو ئارەزوو[٩٢] ، هەر لەبەر ترسناکی زیادەڕەوی کردنە لە دیندا

---

[٩٠] **بڕوانە**: إقتضاء الصراط المستقيم، لإبن تيمية، ١/٢٨٩.

[٩١] النسائي، كتاب المناسك، باب التقاط الحصى ٥/٢٦٨، وابن ماجه، كتاب المناسك، باب قدر حصى الرمي ٢/١٠٠٨، وأحمد ١/٣٤٧، وصحح إسناده شيخ الإسلام ابن تيمية في اقتضاء الصراط المستقيم ١/٢٨٩.

[٩٢] **بڕوانە**: إقتضاء الصراط المستقيم، لابن تيمية، ١/٢٨٩، والاعتصام للشاطبي، ١/٣٢٩–٣٣١، ورسائل ودراسات في الأهواء والبدع وموقف السلف منها، للدكتور ناصر العقل، ١/١٧١، ١٨٣، والغلو في الدين في حياة المسلمين المعاصرة، للدكتور عبد الرحمن ابن معلا اللويحق، ص٧٧-٨١، والحكمة في الدعوة إلى الله عز وجل، لسعيد بن علي [الكاتب]، ص٣٧٩.

کە پێغەمبەر (ﷺ) ئاگاداری کردوینەتەوە تا زیاد لە سنور دەرنەچین و زیادەڕەو نەبین لە پیاهەڵدان بە پلەو پایەی هیچ کەسێکدا، هەروەك فەرموویەتی: ((لاَ تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ، فَقُولُوا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ))[٩٣].

واتە: زیاد بەشان و شەوکەتمدا هەڵمەدەن و لە سنوری بەندایەتیەوە دەرم مەکەن بۆ سنوری خوایەتی و پەرستراوێتی، هەروەك چۆن گاورەکان زیادەڕەویان کرد لە (عیسای کوڕی مریم) (عليه السلام) هەندێکیان ئەوەندە زیادەڕەویان کرد تیایدا ووتیان خوایە، هەندێکیان ئەڵێن کوڕی خوایە وە بۆچونی تریشیان هەیە تێیدا، بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: من تەنها بەندەی خوام، بۆیە دەربارەی من بڵێن و باوەڕتان وابێت کە بەندەو پێغەمبەری خوام (ﷺ).

موسڵمانی خۆشەویست پێغەمبەری خوا (ﷺ) بەرامبەر بە خوای پەروەردگار تەنها بەندەو مرۆڤێکە وەکو سەرجەم مرۆڤەکانی تر، بەڵام بەرامبەر بە ئێمە پێغەمبەرێکی (ﷺ) ڕەوانە کراوە لە لایەن خوای پەروەردگارەوە کە باوەڕ پێبوون و شوێنکەوتن و گوێڕایەڵی کردنی و پێش خستنی فەرمانەکانی بەسەر فەرمانی مرۆڤەکاندا پێویست و واجبە و نیشانەی باوەڕداری و گوێڕایەڵی کردنتە بۆی، وە باوەڕ پێنەبون و شوێن نەکەوتن و گوێڕایەڵی نەکردن و پێش خستنی فەرمانی مرۆڤەکانی تر بەسەریدا نیشانەی بێ باوەڕی و ئیمان لاوازییە، بۆیە خۆشەویستی پێغەمبەر (ﷺ) بەدەم نابێت بەڵکو بە زیندووکردنەوەی سوننەت و ڕێبازەکەیەتی .

۞ باسی پێنجەم: بەشەکانی بیدعە

---

[٩٣] البخاري، كتاب الأنبياء، باب قول الله تعالى: {واذكر في الكتاب مريم...}، ٤/١٧١، برقم ٣٤٤٥.

بیدعە چەند بەشێکی جۆراو جۆری هەیە، فەرموو تۆو ڕوون کردنەوەی ئەو بەشانە بە شێوەیەکی کورت و پوخت:

بەشی یەکەم: بیدعەی حەقیقی و بنەڕەتی و بیدعەی زیاد کراو:

١ ـ **بیدعەی حەقیقی و بنەڕەتی** (البدعة الحقيقية والأصلية) **:** ئەویش بریتیە لەو بیدعەیەی کە نە لە قورئانی پیرۆز و نە لە سوننەتی پێغەمبەرو (ﷺ) نە لە ووتەی یەکدەنگی زانایاندا بەڵگەی لەسەر نییە، نە بە شێوەیەکی گشتی وە نە بە شێوەیەکی تفصیلی، هەر بۆیە ئەم کارە ناو نراوە بیدعە لە بەر ئەوەی شتێکی تازە داهێنراوە لە دیندا بێئەوەی لە پێشدا بوونی هەبوو بێت[٩٤].

نموونە لە سەر ئەم جۆرە بیدعەیە، وەکو: عیبادەت کردن و نزیك بوونەوە لە خوای پەروەردگار بە دوور کەوتنەوە لە خەڵك و (موسڵمانان) چوونە ناو ئەشکەتوو شاخەکان و وازهێنان لە هەموو خۆشیەکانی دونیا بە گومانی ئەوەی ئەم کارانە نزیك بوونەوەیە لە خوای پەروەردگار، ئەوانەی ئەم کارانە دەکەن پەرستن و عیبادەتێکیان داهێناوە لە لایەن خۆیانەوە، وە خۆیان پێوە پەیوەست کردووە بێئەوەی خوای پەروەردگار فەرمانی پێکردبێتن[٩٥] ، وە هەروەها نمونەیەکی تر لە سەر ئەم جۆرە بیدعەیە، وەکو: حەرام کردنی ئەو شتانەی کە خوای پەروەردگار حەڵاڵی کردووە گوایە وازیان لێبهێنرێت عیبادەت و پەرستنە بۆ خوای پەروەردگار[٩٦] ، وە جگە لەم نمونانەش، بۆ زیاتر شارزابوون بڕوانە[٩٧].

---

[٩٤] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي، ١/٣٦٧.

[٩٥] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي ١/٣٧٠، وتفسير القرآن العظيم، لابن كثير، ٤/٣١٦، وتيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان، للسعدي، ص ٧٨٢.

[٩٦] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي، ١/٤١٧.

[٩٧] **بڕوانە: هەمان سەرچاوە،** ١/٣٧٠-٤٤٥.

٢ ـ **بیدعەی زیاد کراو** (البدعة الإضافية) **: ئەم بیدعەو زیادەکراوە دوو ڕوو یان دوو بەشی هەیە:**

یەکەم: کردنی ئەم بیدعەیە بەڵگەی لەسەرە بۆیە لەم ڕووەوە نابێتە بیدعە.

دووەم: کردنی ئەم بیدعەیە هیچ پەیوەندی نییە بە بەڵگەکەوە (بەڵکو وەکو بیدعەی حەقیقی و بنەڕەتی) وایە، واتە: لە ڕوویەکەوە سوننەتە لەبەر ئەوەی بەڵگەی لەسەرە، بەڵام لە ڕوویەکی ترەوە دەبێتە بیدعە لەبەر ئەوەی وەستاوە لە سەر شوبهە نەك بەڵگە، وە جیاوازی نێوانیان لە ڕووی واتاوە ئەوەیە: یەکەم لە بنەڕەتدا بەڵگەی لەسەرە، بەڵام لە ڕووی چۆنیەتی و حاڵەتەکانیەوە بەڵگەی لەسەر نییە (لە کاتێکدا پێویستی بەبەڵگە هەیە بۆ ئەوەی بکرێت) ئەم بیدعەیە زیاتر لە عیبادەت و پەرستەکاندا ڕوو دەدات نەك لە عادات و داب و نەریتەکاندا[٩٨].

نموونە لەسەر ئەم جۆرە بیدعەیە: زیکرەکانی دوای نوێژە فەرزەکان، یان کردنی زیکر لەهەر کاتێکدا بە شێوەی کۆڕو کۆبونەوە، یان ئیمام بە دەنگی بەرز دوعا بکات و نوێژ خوێنانیش بڵێن: آمـین، زیکر و یادکرنی خوای پەروەردگار کارێکی سوننەت و زۆر خێرە، بەڵام کردنی بەو شێوەیە خێر نییە، بەڵکو بیدعەیەو پێچەوانەی سوننەتی پێغەمبەرە (ﷺ)[٩٩] ، وە لەو بیدعانە تایبەت کردنی پانزەی مانگی شعبان بە گرتنی ڕۆژوو، وە تایبەت کردنی شەوەکەی بە شەو نوێژ کردن، وە کردنی نوێژی (الرّغائِب) لە جومعەی یەکەمی مانگی ڕەجەبدا، ئەم کارانە بیدعەیەکی خراپن، وە بیدعەیەکی زیادکراون، لە بەر ئەوەی نوێژ کردن و ڕۆژوو گرتن بنەڕەت تیایاندا شەرعییەو کارێکی زۆر زۆر چاك و خێرە، بەڵام ئەنجامدان و تایبەت کردنی بە کاتێکی دیاری کراو، یان تایبەت

---

[٩٨] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ١/٣٧٠-٤٤٥.

[٩٩] **بڕوانە**: الاعتصام للشاطبي ١/٤٥٢، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي، ص ٩٦.

کردنی به شوێنێکی دیاری کراو، یان تایبەت کردنی به شێوەیەکی دیاری کراو دەبێتە بیدعە، چونکە نەبەڵگەی قورئانی پیرۆزو نە سوننەتی پێغەمبەری (ﷺ) لەسەر نییە، بۆیە ئەم کارانە لە بنەڕەت و خودی خۆیاندا کارێکی شەرعی و خێرن، بەڵام بیدعەن بەو پێیەی کە بەو شێوەیە دەکرێت[100].

۞ بەشی دووەم: بیدعە لە ڕووی کردن و واز لێ هێنانەوە

١ ـ بیدعە لە ڕووی کردنەوە: دەچێتە ژێر پێناسەی بیدعەوە کە بریتیە لە:
(البدعة: طَرِيقَةٌ فِي الدِّينِ مُخترَعَة،تُضاهِي الشَّرعِيَّة، يُقصَدُ بِالسُّلوكِ عَليها المُبالَغَةُ فِي التَّعَبُّدِ للهِ سُبحانَه)[101].

واتە : بیدعە: ئەو ڕێگا تازە داهێنراوەیە کە ئەگەر ببینیت و سەیری بکەیت لە کارێکی دروست و شەرعی دەچێت (کە لە بنەڕەتیشدا وانییە) مەبەست بە کردن و ئەنجامدانی ئەو کارە زیاد عیبادەت کردنە بۆ خوای پەروەردگار.

نمونە لەسەر ئەم جۆرە: زیادکرنی ووتەیەك یان کارێك کە خۆی لە شەرعی خوای پەروەردگاردا نەبێت، وەکو: کەسێك ڕکاتێك زیاد بکات لە نوێژدا، یان شتێك بێنێتە ناو دینەوە کە خۆی ئەو شتەی تێدا نەبێت، یان عیبادەتێك بکات بە پێچەوانەی سوننەت و هەڵس و کەوت و ڕەوشتی پێغەمبەر (ﷺ) بێت، یان کاتێك تایبەت بکات بە عیبادەتێکی شەرعی لە کاتێکدا خوای پەروەردگار و

---

(100) **بڕوانە:** أصول في البدع والسنن، للشيخ العدوي، ص٣٠، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للسحيمي، ص٩٦.

(101) **بڕوانە:** الاعتصام للشاطبي، ١/٥٠-٥٦.

پێغەمبەر (ﷺ) تایبەتیان نەکردووە، وەك تایبەت کردنی پانزەی مانگی شعبان بە گرتنی ڕۆژوو وە تایبەت کردنی شەوەکەی بە شەو نوێژ کردن.

٢ ـ **بیدعەی نەکردن و واز لێ هێنان** (البدعة التركية) : ئەم جۆرەش دەچێتە ژێر گشتی پێناسەی بیدعە لەو ڕووەوەی کە (طريقة في الدّين مخترعة) ڕێگایەکی تازەی داهێنراوە لە دیندا، جاری واهەیە واز هێنان و نەکردنی کارێك دەبێتە بیدعە جا ئەو کارەی کە وازی لێ هێنراوە حەرام بێت یان نا، بۆ نمونە: جاری واهەیە کارێك حەڵاڵەو دروستە بکرێت لە شەرعدا، بەڵام کەسێك لەسەر خۆی حەرامی دەکات، یان بە مەبەستێك وازی لێدێنێت، ئەو واز لێ هێنانە یان ئەوەتا لە شەرعدا بایەخی پێدراوە، یان نا، ئەگەر ئەو کارە لە شەرعدا بایەخ پێدراو بوو ئەوە واز لێ هێنانی هیچی تێدا نییە، لە بەر ئەوەی واز هێنان لە کارێك کە دروستە نەکرێت یان داوا کراوە کە نەکرێت، ئەوە نەکردن و واز لێ هێنانی هیچی تێدا نییە، وەکو کەسێك خواردنی کەسێك ناخوات لە بەر ئەوەی زیانی هەیە بۆ لاشەی یان عەقڵی یان دینەکەی، یان هەر شتێکی تر، بۆیە لێرەدا هیچ ڕێگرێك نییە لە واز هێنان لەو شتە حەڵاڵانە، ئەم واز هێنانە دەگەڕێتەوە بۆ خۆ پاراستن لەو شتانەی کە زیانیان تێدایە.

بنچینەی ئەم کارە دەگەڕێتەوە بۆ فەرموودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) کە فەرمویەتی: ((يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغَضُّ لِلْبَصَرِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ))[١٠٢].

واتە: ئەی کۆمەڵی گەنجان هەر یەکێك لە ئێوە توانای هەیە ژن بێنێت (توانای لاشەیی و ماڵی) با ژن بێنێت، چونکە ژن هێنان پاراستنی چاو و داوێنی

---

[١٠٢] متفق عليه من حديث عبد الله بن مسعود ﷺ: البخاري، كتاب الصوم، باب الصوم لمن خاف على نفسه العزبة، ٢/٢٨٠، برقم ١٩٠٥، ومسلم، كتاب النكاح، باب استحباب النكاح لمن تاقت نفسه إليه ووجد مؤنته، ٢/١٠١٨، برقم ١٤٠٠.

تێدایه، وه هەر کەسێك توانـای نییـه ژن بێنێت بـا بـه ڕۆژوو بێت چـونکه ڕۆژوو گرتن قەڵغان و پارێزەره بۆی له تاوان.

وه دروسته کەسێك واز له هەندێ شت بهێنێت که له شەرعدا هیچی تیانییـه له ترسی ئەوەی نەکەوێته کارێکەوه که شتی تیایه، ئەمـه وەکـو واز هێنانـه لـەو کارانەی که شوبهەیان تیایه له ترسی کەوتنـه نـاو حەرامـەوه، وه پـاك ڕاگـرتن و دوور بوونی دین و نەفسیان له شوبهەکان.

بـەڵام ئەگـەر کەسـێك واز لـەو شـتانه بێنێـت کـه لـه دینـدا حـەڵاڵن، ئەگـەر نەکردن و واز لێ هێنانەکەی وەکو پیشاندانی دینداری بێت، ئەوه دروسـت نییـەو دەبێته بیدعه، جا ئەو شتەی که نایکات حەڵاڵ بێت یان فەرمان پـێ کـراو بێـت، وه یان ئەو شته له پەرستن یان کڕین و فرۆشتن یان داب و نەریتەکاندا بێت، جـا ئەو نەکردنه به ووته یان به کردەوه یان به بیروباوەڕ بێت، ئەو کەسەی کـه ئـەم شتانه ناکات ئەگەر باوەڕی وابێت به واز هێنان و نەکردنی ئـەو کارانـه لـه خـوای پەروەردگار نزیك دەبێتەوه ئەوه کەسێکی بیدعەچییه به واز هێنانی لەو کارانه.

بەڵگەشمان لەسەر ئەوەی که واز هێنان و نـەکردنی ئـەو شـتانه وەکـو دیـن دەبێته بیدعه، بەسەرهاتی ئەو سێ کەسـەیه کـه هـاتن بـۆ یـەکێك لـه ماڵـەکانی پێغەمبـەرو (ﷺ) پرسـیاریان لـه یـەکێك لـه خێزانـەکانی کـرد سـەبارەت بـه عیبادەتی پێغەمبەر (ﷺ) ((فَلَمَّا أُخْبِرُوا بِهَا كَأَنَّهُمْ تَقَالُّوهَا، فَقَالُوا: أَيْنَ نَحْنُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ، وَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ؟ فَقَالَ أَحَدُهُمْ: أَمَّا أَنَا فَأُصَلِّي اللَّيْلَ أَبَدًا، وَقَالَ الآخَرُ: أَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ فَلا أُفْطِرُ، وَقَالَ الآخَرُ: أَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ وَلا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: أَنْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا، أَمَا وَاللَّهِ إِنِّي

لَأَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ، لَكِنِّي أَصُومُ وَأُفْطِرُ، وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ، وَأَتَزَوَّجُ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي))[١٠٣].

واتە: کاتێك هەواڵیان پێدرا دەربارەی عیبادەتی پێغەمبەر (ﷺ) بە کەمیان زانی، ئەوەبوو وتیان: ئێمە لە کوێ و پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە کوێ؟ خوای پەروەردگار لە هەموو تاوانەکانی سەرەتاو کۆتای پێغەمبەر (ﷺ) خۆش بووە، بۆیە یەکێکیان ووتی: من بەردەوام شەوانە شەونوێژ دەکەم و هەرگیز ناخەوم، دووەمیان ووتی: من ساڵ دوانزەی مانگ بە ڕۆژوو دەبم هەرگیز ڕۆژێکی نابێت بە ڕۆژوو نەبم، سێیەمیان ووتی: من دوور دەکەومەوە لە ژن و هەرگیز ژن ناهێنم، کاتێك پێغەمبەر (ﷺ) هاتەوەو خێزانەکانی ئەو کارەیان بۆ باس کرد چووە سەر مینبەرو فەرمووی: ئێوەن ئەو کەسانەی کە ئاوها و ئاوهاتان ووتبوو؟ ئاگادار بن و باش بزانن سوێند بە خوای پەروەردگار من لە هەموتان زیاتر لە خوای پەروەردگار دەترسم لە هەموشتان زیاتر عیبادەتی بۆ دەکەم و خۆم لە سزای دەپارێزم، بەڵام من بە ڕۆژوو دەبم وە ڕۆژی واش هەیە بە ڕۆژوو نابم (ڕۆژووی سوننەت نەك فەرز)، وە شەوان شەونوێژ دەکەم و دەش خەوم، وە ژنیش دێنم، بۆیە ئاگاداربن ئەی موسڵمانان هەر کەسێك واز لە سوننەتی من بێنێت و حەزی لێ نەکات ئەوە لە من نییە (لەو کارەدا).

مەبەست بە (سُنَّتِي) ڕێگەو ڕێبازی من، جگە لە فەرزەکان، وە (مَن رَغِبَ عَن سُنَّتِي) مەبەست پێی: پشت هەڵکردنە لە سوننەتی من و ڕووکردنە شتی تر، بۆیە مەبەست بە فەرمودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەوەیە: هەر کەسێك واز لە مەنهەج و

---

[١٠٣] متفق عليه من حديث أنس بن مالك ﷺ : البخاري، كتاب النكاح، باب الترغيب في النكاح، ٦/١٤٢، برقم ٥٠٦٣، ومسلم، كتاب النكاح، باب استحباب النكاح لمن تاقت نفسه إليه، ٢/١٠٢٠، برقم ١٤٠١.

ڕێبازی من بهێنێت و جگە لە مەنهەج و ڕێبازی من بگرێتەبەر ئەوە لە من نییە (لە ڕێگەو ڕێبازی من لایداوە)[١٠٤].

موسڵمانی خۆشەویست و سوننەت لە دڵا شیرین ئەوەی کەباسکرا ئەوەمان بۆ ڕوون بووەوە، بیدعە دوو بەشە: بیدعەیەك لە ڕووی زیاد کردنەوە، بیدعەیەك لە ڕووی واز لێ هێنان و نەکردنەوە، هەروەك بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە سوننەتیش دوو بەشە: سوننەت لە ڕووی کردنی کارێکەوە، سوننەتێك لە ڕووی واز لێ هێنان و نەکردنەوە، سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) هەرچۆن بە کردنی کارێکی سوننەت دەبێت، بەهەمان شێوە نەکردن و وازلێ هێنانی هەندێ کار خۆی لە خۆیدا سوننەتە، بۆیە خوای پەروەردگار چۆن بە پێویستی داناوە لەسەرمان کە شوێنی پێغەمبەر (ﷺ) بکەوین لەو کارانەی کە نزیکمان دەکاتەوە لە خوای پەروەردگار "ئەگەر لەو کارانە نەبێت کە تەنها تایبەتە بە پێغەمبەر (ﷺ)" بە هەمان شێوە خوای پەروەردگار فەرمانی پێ کردووین و لەسەری پێویست کردووین کە شوێنی بکەوین، ئەویش بە واز هێنان و نەکردنی هەندێ کار، بۆیە واز هێنان و نەکردنی هەندێ کار خۆی لە خۆیدا دەبێتە سوننەت، وە کردنی هەندێ کار دەبێتە سوننەت، بۆیە موسڵمانی خۆشەویست باش بزانەو ئاگاداربە چۆن ئێمە ناتوانین لە خوای پەروەردگار نزیك ببینەوە بە واز هێنان و نەکردنی ئەو کارە چاکانەی کە پێغەمبەر (ﷺ) کردویانێتی، بەهەمان شێوە ناتوانین لە خوای پەروەردگار نزیك ببینەوە بە کردنی ئەو کارانەی کە پێغەمبەر (ﷺ) نەیانی کردووە (کردنی بیدعە)، بۆیە ئەو موسڵمانەی کە شتێك دەکات و پێغەمبەر (ﷺ) نەی کردووە، وەکو ئەو موسڵمانە وایە کە واز لەو شتانە دینێت کە پێغەمبەر (ﷺ) کردوویانێتی، یەکسانن بێ هیچ جیاوازییەك[١٠٥].

---

[١٠٤] **بروانە:** فتح الباري، لابن حجر، ٩/١٠٥.

[١٠٥] **بروانە:** الإعتصام للشاطبي، ١/٥٧-٦٠، و ٤٧٩، ٤٨٥، ٤٩٨، والأمر بالإتباع والنهي عن الإبتداع= لجلال الدين السيوطي، ص٢٠٥، وأصول في البدع، للشيخ محمد أحمد العدوي، ص٧٠، وحقيقة البدعة

۞ بەشی سێیەم: بیدعەی ووتەیی بیروباوەڕی، وە بیدعەی کرداری

١ ـ **بیدعەی ووتەیی بیروباوەڕی:** وەکو ووتەو بیروباوەڕی جهمية و معتزلة و رافضة و سەرجەم گروپە گومڕاو سەرلێشێواوەکان، وە بیدعەی گروپە تازە دەرکەوتووەکانی وەك (القاديانية، والبهائية)، وە سەرجەم گروپە بیروباوەڕ خراپەکانی وەکو: (إسماعيلية، والنصيرية، والدروز، والرافضة) وە جگە لەوانیش.

٢ ـ **بیدعەی کرداری، ئەویش چەند جۆرێکە:**

١ ـ **بیدعە کردن لە بنەڕەتی پەرستندا،** وەکو داهێنانی پەرستنێك کە هیچ بنەڕەتێکی نییەلە شەرعدا، وەکو داهێنانی نوێژێك کە شەرعی نییە، یان ڕۆژوو گرتنێك کە هیچ بنەڕەتێکی نییەلە شەرعدا، وە داهێنانی بۆنە و جەژنێك کە لە ئیسلامدا نەبێت، وە کردنی یادی لە دایك بوون کە لە بنەڕەتدا شەرعی نییە بەڵکو داب و نەریتی گاورەکانە.

٢ ـ **زیادە کردن لە عیبادەتێکی شەرعیدا،** وەکو زیاد کردنی ڕکاتێك لە نوێژی نیوەڕۆ یان عەسردا.

٣ ـ **بیدعەو زیادکردن لە شێوازی ئەنجامدانی عیبادەتێکی شەرعیدا،** وەکو کردنی عیبادەتێك بەشێوازێکی ناشەرعی، یان وەکو کردنی زیکرەکانی دوای نوێژە فەرزەکان بەدەنگی بەرزو بە جەماعەت، یان قورس کردنی عیبادەت لەسەر خۆت بەڕادەیەك کە لە سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) دەربچێت.

٤ ـ **تایبەت کردنی کاتێك بە کردنی عیبادەتێك کە شەرع دیاری نەکردووە دەبێتە بیدعە،** وەکو تایبەت کردنی نیوەی مانگی شَعبَان بە گرتنی ڕۆژوو، یان تایبەت کردنی شەوەکەی بە کردنی شەو نوێژ، هەر چەندە ڕۆژوو گرتن و شەو نوێژ کردن

وأحكامها، لسعيد بن ناصر الغامدي، ٢/٣٧-٥٨، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي ص٩٧، وعلم أصول البدع للشيخ علي بن حسن الأثري، ص١٠٧، وتحذير المسلمين عن الإبتداع والبدع في الدين، للشيخ أحمد بن حجر آل بوطامي، ص٨٣.

دوو عیبـادەتی زۆر خێـرن، بـەڵام تایبـەت کردنیـان بـە کاتێك کـە شـەرع دیـاری نەکردووە دەبێتە بیدعە و پێویستی بەبەڵگە هەیە[١٠٦].

۞ باسی شەشەم: حوکمی بیدعە لە دیندا

موسڵمانی خۆشەویست ئـەوەی کـە گومـانی تێدا نییـە ئەوەیـە کـە هـەموو بیدعە و تازە داهێنراوێك لە دیندا حەرامەو سەرلێشێواوییە، لەبـەر فەرمودەکـەی پێغەمبەر (ﷺ) کە فەرموویەتی: ((وإيّاكُم وَمُحدَثاتِ الأمورِ، فإنَّ كلَّ مُحدثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَة))[١٠٧].

واتـە: ئاگادارتـان دەکەمـەوە لـە کـارە تـازە داهێنراوەکـان (لـە دینـدا)، بێگومان هەموو تازە داهێنراوێك بیدعەیە، وەهەموو بیدعەو تازەو داهێنراوێك لـە دیندا گومڕایی و سەرلێشێواوییە.

هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویـەتی: ((مَنْ أَحْدَثَ فِى أَمْرِنَا هذا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ))[١٠٨].

---

(١٠٦) **بڕوانە**: مجموع فتاوى شيخ الإسلام ابن تيمية، ٣٤٦/١٨، ٣٥-٤١٤، وكتاب التوحيد للعلامة الدكتور صالح الفوزان، ص ٨١-٨٢، ومجلة الدعوة، العدد ١١٣٩، ٩ رمضان، ١٤٠٨، مقال الدكتور صالح الفوزان في أنواع البدع، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي، ص ١٠٠.

(١٠٧) أبو داود، ٢٠١/٤، برقم ٤٦٠٧، والترمذي، ٤٤/٥، برقم ٢٦٧٦، وصححه العلاّمة الألباني في "صحيح الجامع الصغير" ٢٥٤٩.

(١٠٨) رواه البخاري ٢٢٢/٣، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، ٣٤٤/٣، برقم ١٧١٨.

واتـە: هەركەسـێك كارێـك دابهێنێـت و فـەرمانی ئێمـەی لەسـەر نـەبێت بـە زیـادكردنی ئـەو كـارە ئـەوە بەسـەریدا دەدرێتـەوەو لێـی وەرناگیرێـت. وە لـە گێڕانەوەیەكی تردا كە ئیمامی مسلم گێڕاویێتیەوە، پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویـەتی: ((مَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ))(١٠٩).

واتە: هەركەسێك كارێك بكات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ كردنـی، ئـەوە ئـەو كـارە كارێكـە وەرناگیرێـت بـەڵكو دەدرێتـەوە بەسـەر خاوەنەكەیدا.

موسڵمانی خۆشەویست ئەم دوو فەرمودە پیرۆزەی پێغەمبەر (ﷺ) بەڵگـەن لەسەر ئەوەی كە شتێكی تازە داهێنـراو لـەم دینـەدا دەبێتـە بیدعـە، وە هـەموو بیدعـەو كـارێكی تـازە داهێنـراو حەرامـەو سەرلێـشێواوییە و وەرنـەگیراوە، بۆیـە هەموو كارێك كە پێی بووترێت بیدعە لە عیبادەتەكاندا حەرامە، بـەڵام حـەرامیش پلەی هەیە لە ڕووی تاوانەوە، **ئەویش بە پێی ئەو بیدعەیەی كە دەكرێت:**

* بیدعـەی واهەیـە كـوفرە، وەكـو: سـوڕانەوە بـەدەوری گۆڕەكانـدا بـە مەبەستی نزیك بوونەوە لێیان، یان سەربڕین و نەزر كردن بۆیان، یان پاڕانەوە لە مردووەكان و داوای كۆمەك و یارمەتی كردن لێیان، یان وەكـو: بیدعـەی جهمية و معتزلة و رافضة)كان.

* بیدعەی واهەیە هۆكارەو سەر دەكێشێت بۆ كوفر، وەكو: دروست كردنـی خانوو بەسەر گۆڕەكانەوە، وە نوێژ كردن و پاڕانەوە لەسەریان.

* بیدعـەی واهەیـە لـە جـۆری تاوانەكانـە، وەكـو: بیدعـەی ژن نـەهێنان و مانەوە بە گەنجی، یان ڕۆژوو گرتن و وەستان لەبەر خـۆر گوایـە تـا مانـدوو بیـت خێری زیاترە، یان خۆ خەسـاندن بـە مەبەسـتی نـەمانی شـەهوەت، وە جگـە لـە مانەش(١١٠).

---

(١٠٩) متفق عليه: البخاري، ٢٢٢/٣، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، ١٣٤٣/٣، برقم ١٧١٨.

(١١٠) **بڕوانە:** كتاب التوحيد للعلامة الدكتور صالح بن فوزان الفوزان، ص ٨٢.

ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) باسی ئەوەی کردووە کە تاوانی ئەو کەسانەی بیدعە دەکەن لە یەك ئاستدا نین، بەڵکو بە چەند پلەیەکی جیاوازە، جیاوازی ئەو تاوانەش لە چەند ڕوویەکەوەیە، بەم شێوەیەی لای خوارەوە:

١ ـ لەو ڕووەوەی کە بیدعەچییەکە بانگەشەی ئیجتیهاد دەکات یان کەسێکی شوێن کەوتووە.

٢ ـ لەو ڕووەوەی کە بیدعەکە لە شتە پێویستیەکاندا دەکرێت وەکو: دین،،نەفس ،عەقڵ ،ماڵ، وە جگە لەمانەش.

٣ ـ لەو ڕووەوەی کە بیدعەچییەکە ئایا بە شاراوەیی دەیکات یان بە ئاشکرا دەیکات؟

٤ ـ لەو ڕووەوەی کە بیدعەچییەکە دەعوەی بۆ دەکات و خەڵکی بۆ لا بانگ دەکات، یان نا؟

٥ ـ لەو ڕووەوەی ئایا بیدعەچییەکە دەرچووە لە ئەهلی سوننە یان نا؟

٦ ـ لەو ڕووەوەی بیدعەکە حەقیقیە یان زیاد کراوە.

٧ ـ لەو ڕووەوەی ئایا بیدعەکە ڕوون و ئاشکرایە یان ئاڵۆزە؟

٨ ـ لەو ڕووەوەی ئایا کردنی ئەو بیدعەیە کوفرە یان نا؟

٩ ـ لەو ڕووەوەی ئایا بیدعەچییەکە سورە لەسەر کردنی ئەو بیدعەیە بە بەردەوامی، یان بەردەوام نییە بەڵکو لە بەر هۆیەك دەیکات و دوایی وازی لێدێنێت؟

ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) ئەوەی ڕوون کردۆتەوە کە بیدعە لە یەك ئاستدا نین لە ڕووی تاوانەوە بەڵکو جیاوازەو بەپێی بیدعەکە حوکم دەدرێت بەسەریدا[111] ، وە ئەوەشی ڕوون کردۆتەوە کە بیدعە چەند پلەیەکی هەیە،

---

[111] بڕوانە: الاعتصام للشاطبي، ١/٢١٦ – ٢٢٤، و٢/٥١٥ – ٥٥٩.

هەیانە حەرامەو هەیانە مکروە[112] ، بەڵام وەسف کردنی بیدعە بە سەرلێشێواوی هەموو جۆرەکانی دەگرێتەوە[113].

بۆیە بیدعە بە پێی جیاوازی تاوانیان دابەش دەبێت بۆ سێ بەش:

١ ـ بیدعەی واهەیە کوفری ڕوون و ئاشکرایە[114].

٢ ـ بیدعەی واهەیە لە ڕیزی تاوانە گەورەکانە[115].

٣ ـ بیدعەی واهەیە تاوانێکە لە تاوانە بچوکەکان[116] ، وە بیدعەی بچوك چەند مەرجێکی هەیە بۆ ئەوەی لە جۆری تاوانە بچوکەکان بێت، **کە ئەمانەن:**

١ ـ نابێت بەردەوام بێت لەسەرکردنی، ئەگەر بەردەوام بێت لەسەر کردنی ئەوە دەبێتە تاوانی گەورە.

٢ ـ دەعوەو بانگەوازی بۆ نەکات، ئەگەر دەعوەی بۆ بکات دەبێتە بیدعەو تاوانی گەورە، چونکە خەڵکی دەیکەن و زۆر کاری پێ دەکرێت.

٣ ـ لەناو کۆمەڵ و قەڵەباغی موسڵماناندا نەیکات، وە لەو شوێنانەدا نەیکات کە سوننەتی تێدا دەکرێت.

٤ ـ ئەو بیدعەیە بە بچوك و بێڕێز سەیر نەکات، چونکە ئەوە سوکایەتی کردنە پێی، وە سوکایەتی کردن بە تاوان گەورەترە لە تاوان[117].

ناوی سەرلێشێواوی بەسەر هەرسێ بەشەکەدا دادەبڕێت، لەبەر ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) هەموو جۆرە بیدعەیەکی بەسەر لێشێواوی ناو بردووە، ئەویش

---

(112) ئەم دابەش کردنە، دابەش کردنێکی هەڵەیە، چونکە هیچ بیدعەیەکی (مَكرُوه) نییە لە شەرعدا بەو مانایەی کە ئەگەر نەیکەیت خێرت بگات و ئەگەر بیکەیت تاوانت ناگات، بەڵکو بیدعە هەمووی گومراییە (وكل بدعة ضلالة).

(113) **بڕوانە:** الاعتصام للشاطبي، ٢/٥٣٠.

(114) **بڕوانە: هەمان سەرچاوە،** ٢/٥١٦.

(115) **بڕوانە: هەمان سەرچاوە،** ٢/٥١٧ و ٢/٥٤٣ – ٥٥٠.

(116) **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي، ٢/٥١٧ و ٢/٥٣٩، ٥٤٣ – ٥٥٠.

(117) بۆ زیاتر شارەزا بوون لە شەرحی ئەم مەرجانە، بڕوانە: الاعتصام للشاطبي، ٢/٥٥١ – ٥٥٩.

بیدعەی پێ لـە دیـن دەرچـوون و بیدعـەی پـێ تـاوان بـار بـوون دەگرێتـەوە جـا تاوانەکە گەورە بێت یان بچوك[١١٨].

هەندێك لە زاناکان بیدعە دابەش دەکەن بەسەر پێنج حوکمە شـەرعیەکەدا، بۆیە دەڵێن: بیدعـە هەیـە کردنـی واجبـە، بیدعـە هەیـە کردنـی حەرامە،بیدعـەی واهەیە کردنی سوننەتە، هەیانە کردنی مَکروهَ، هەیانە مُباحَ.

ئــەم دابــەش کردنــە پێــچەوانەی فەرموودەکــەی پێغەمبــەرە (ﷺ) کــە دەفەرمووێت: ((فإنَّ كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة))[١١٩].

وە ئیمامی الشاطبي (ڕەحمـەتی خـوای لێبێت) پـاش ئـەوەی باسـی ئـەم دابـەش کردنە و خاوەنەکانیان دەکات و بەر پەرچیان دەداتەوە، دەفەرمووێت:

(وەڵام بۆ ئەم بوچوونە ئەوەیە: ئەم دابەش کردنە کارێکی داهێنراوە و هیچ بەڵگەیەکی شەرعی لەسەر نییە، بەڵکو هەر خـۆی لـە خۆیـدا ڕەتکراوەیـە، لەبـەر ئەوەی بیدعە لە بنەڕەتدا بەڵگەی لەسەر نییە: نەلە دەقەکانی قورئـانی پـیرۆز و نەلە سـوننەت و نەلـە بنـەماکانیان، چـونکە ئەگـەر بەڵگـە لەسـەر واجبێتـی یـان سوننەتێتی یان حەڵاڵێتی کارێك هەبێت ئـەوە نابێتـە بیدعـە، بـەڵکو کردنـی ئـەو کارە ئەچێتە ئەو ژێر کارانەی کە فەرمانی پێ کراوە یان تیایـدا سـەر پـشکی بـۆ کردنی، بۆیە کۆ کردنەوەی ئەو کارانـە بڵێـی بیدعەیـە لـە کاتێکدا بەڵگـە لەسـەر واجبێتی یان سوننەتەتێتی یان حەڵاڵێتی هەبێت کۆ کردنەوەی دوو شـتی زۆر دژ بەیەکن)[١٢٠].

۞ باسی حەوتەم: جۆرەکانی ئەو بیدعانەی کەلەسەر گۆڕەکان دەکرێن:

جــۆری یەکــەم: کەســانێك ســەردانی گۆڕەکــان دەکــەن بــۆداوا کردنــی پێویستیەکانیان لە مردووەکان، ئـەو کـارە هاوشـێوەی کـاری بـت پەرسـتەکانە،

---

[١١٨] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي، ٢/٥١٦.

[١١٩] رواه أبو داوود، ٤/٢٠١، برقم ٤٦٠٧، والترمذي، ٥/٤٤، برقم ٢٦٧٦.

[١٢٠] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي، ١/٢٤٦.

هــەروەك خــوای پــەروەردگار دەفــەرموێت: ﴿ قُلِ ٱدْعُواْ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِهِۦ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ ٱلضُّرِّ عَنكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ۝٥٦ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ ٱلْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ۝٥٧ ﴾ (الإسراء: ٥٦-٥٧) .

واتــە: ئــەی پێغەمبــەر (ﷺ) بــەو موشــریکانە بڵــێ: کــە جگــە لــە خــوای پەروەردگار ئەپەرستن و گومانتـان وایـە جگـە لـە خـوای پـەروەردگار وەڵامتـان ئەداتەوە بێ گومان بن کە بەهیچ شێوەیەك ئەو پەرستراوانە ناتوانن ناخۆشـی و ناڕەحەتیتان لە سەر لابەرن و بیدەن بە سەر کەسانێکی تردا، دەی کەواتە تەنها خوای پەروەردگار توانای بەسەر هەموو کارێکدا هەیە .

﴿ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ ٱلْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ۝٥٧ ﴾ (الإسراء: ٥٧)

واتە: ئەی هاوەڵ بڕیاردەران ئەوانەی کە ئێـوە جگـە لـەخوای پـەروەردگار لێیان دەپاڕێنەوە و ئەیان پەرستن، ئەوان خۆیـان باوەڕیـان هێنـاوەو خۆیـان بـە بەندەو بێ دەسەڵات دەزانن بەرامبـەر بـە خـوای پـەروەردگار، وە ئەیانـەوێت لـە خوای پەروەردگار نزیـك ببنـەوە بـە باوەڕهێنـان و کردنـی کـردەوەی چاکە، وە ئومێدیان بەڕەحم و بەزەیی خوای پەروەردگار هەیە و لە سزاشی ئەترسـن، ئـەی پێغەمبەر (ﷺ) بەڕاستی سزای پەروەردگارت مەترسی لێکراوە.

بۆیـە هەرکەسـێك بپاڕێتـەوەو داوا بکـات لـە پێغەمبـەرێك (ﷺ) یـان پیـاو چاکێك، یان جۆرێك لـە دەسـەڵاتی خوایـەتیان تیـدا بگێڕێـت، ئـەوە ئـەم ئایەتـە دەیگرێتەوە، ئایەتێکی گشتی یە بۆ هەموو ئەو کەسـانەی کەلـە جگـە لـە خـوای پەروەردگار دەپاڕێنەوە، لە کاتێکدا ئەو هـاوار بۆکراوانـە خۆیـان سـەرقاڵی ڕازی کردنی خوای پەروەردگارن، وە ئومێـدیان بـە ڕەحمـی خـوای پـەروەردگارەو لـە سزاشـی دەترسـن، بۆیـە هەرکەسـێك بپاڕێتـەوەو داوا بکـات لـە مردوویـەك یـان

کەسێکی نادیاری، وەك: پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) و پیاو چاکان، جا ئەو داوا کردنە بەدەم (وەك بڵێت: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) یان فلان کەس بە هانامەوە وەرەو فریام بکەوە، یان جگە لەمانە...) ئەوە گەورەترین تاوانی کردووە، ئەویش ئەو شیرکەیە کە بە هیچ شێوەیەك خوای پەروەردگار لێی خۆش نابێت مەگەر بە تەوبە کردن، هەرکەسێك زیادەڕەوی بکات لە پێغەمبەرێك (عليه السلام)، یان پیاو چاکێك، وە جۆرێك لە جۆرەکانی عیبادەتیان تێدا بگێڕێت، بۆ نموونە بڵێت: ئەی سەیدم ئەی گەورەم شێخم سەرم کەوێنە، یان یارمەتیم بدە، یان هێزوو توانام بدە، یان بەهانامەوە بێیت، یان بڵێت ڕزقم بدە، یان بڵێت: من لە ژێرسایەو چاودێری تۆدام، وە جگە لەم وتانەش کە هەموویان شیرك و سەرلێشێواوین، ئەو کەسەی دەیکات داوای لێ دەکرێت تەوبە بکات، ئەگەر تەوبەی کرد ئەوە وازی لێدەهێنرێت، ئەگەر تەوبەی نەکرد دەکوژرێت لە لایەن کاربەدەستی موسڵمانانەوە، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار پێغەمبەرانی (علیهم الصلاة والسلام) ناردووە و کتێبەکانی دابەزاندووە، بۆ ئەوەی بەتەنها بپەرسترێت و هێچ شتێك نەکرێت بە هاوەڵی.

جۆری دووەم: کەسێك کاتێك زیارەت و سەردانی گۆڕەکان ئەکات مەبەستی پێی پاڕانەوەیە لە خوای گەورە بە مردوەکان، ئەم کارە بیدعەیە و داهێنراوە لە ئیسلامدا، بەڵام وەکو خاڵی پێشوو نییە تا بگاتە ڕادەی شیرکی گەورە، زۆربەی ئەوانەی تەوەسول دەکەن بە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) و پیاو چاکان دەڵێن: نزیك دەبمەوە لە تۆ ئەی خوای پەروەردگار بە پێغەمبەرەکەت (ﷺ) یان پێغەمبەرانت (علیهم الصلاة والسلام) یان فریشتەکانت یان بەندە پیاو چاکەکانت، یان بەحەقی فلانە شێخ، یان دەڵێن: خوایە لێت نزیك دەبمەوە بە حورمەت و ڕێزی فلانە شێخ، یان خوایە لێت نزیك دەبمەوە بە قەڵەم و (لوح المحفوظ)، یان جگە لەو شتانە کە لە پاڕانەوەکانیاندا دەیڵێن، کە هەر هەمووی بیدعەیە و کارێکی تازە داهێنراوی خراپە، بەڵام ئەوەی کە لە سوننەتدا هاتووە نزیك بوونەوە لە

خوای پەروەردگار بە ناوو سیفاتە جوانەکانی دەبێت، یان بە کردنی کردەوە چاکەکان دەبێت، هەروەك لە صەحیحی بوخاری و موسلیمدا بەسەر هاتی ئەو سێ کەسەی کەچوونە ئەشکەوتەکەوە هاتووە، وەهەروەها موسڵمان دەتوانێت بە دوعای موسڵمانێکی زیندووی حازر تەوەسول بکات و لە خوای پەروەردگار نزیك ببێتەوە.

جۆری سێیەم: هەرکەسێك گومانی وابێت پاڕانەوە لە لای گۆڕەکان گیرایەو وەڵام دراوەیە، یان بڵێت پاڕانەوە لەلای گۆڕەکان باشترە وەك پاڕانەوە لە مزگەوتەکاندا، ئەو کارە بە یەکدەنگی زانایان کارێك و گومانێکی خراپە بەبێ بوونی خیلاف لە نێوانیاندا کە کارێکی بیدعەو خراپە، کارێکە نە خوای پەروەردگار بە شەرعی داناوە، وە نە پێغەمبەرەکەشی (ﷺ)، وەهیچ یەکێك لە هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ)، وە شوێن کەوتوانیان وە زانایان و پێشەوای دین ئەم کارەیان نەکردووە، بێگومان هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) چەندین جار تووشی ووشکەساڵی و ناخۆشی و ناڕەحەتی دەبوون هیچ کاتێك نەدەچوونە سەر گۆڕەکەی و بپاڕێنەوە، بەڵکو ئیمامی عومەر(رضي الله عنه) داوای لە ئیمامی عباسی (رضي الله عنه) مامی پێغەمبەر (ﷺ) دەکرد تا دوعای باران بارینیان بۆ بکات، هەر بۆیە سەلەف و پیاو چاکانی پێشین نەهی و ڕێگریان کردووە لە پاڕانەوە لە لای گۆڕەکان، هەروەك جارێکیان علي کوڕی حسين (رضي الله عنهم) پیاوێکی بینی لە کونێکەوە دەچووە لای گۆڕەکەی پێغەمبەر (ﷺ) دەپاڕایەوە، ئەویش فەرموی: ئایا فەرمودەیەکت پێ بڵێم کە لە باوکمەوە (ئیمامی علي) بیستوومە و ئەویش لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بیستویەتی کە فەرمویەتی: ((لاَ تَجْعَلُوا قَبْرِي عِيدًا، وَلاَ تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قُبُورًا، وَصَلُّوا عَلَيَّ وَسَلِّمُوا، حَيْثُما كُنتُم فَستَبلُغُني سَلامُكُم وَصَلاتُكُم))[١٢١].

---

[١٢١] رواه إسماعيل القاضي في كتاب فضل الصلاة على النبي ﷺ، ص٣٤، وصححه الألباني في نفس المرجع وله طرق وروايات ذكرها في كتابه تحذير الساجد من اتخاذ القبور مساجد، ص١٤٠.

واتـە: گۆڕەکـەم مەکـەن بـە جـەژنگا، وە ماڵـەکانتان مەکـەن بـە گۆڕسـتان (کردنی ماڵەکان بە گۆڕ ئەوەیە: قورئانی تێدا نەخوێندرێت و نوێژە سوننەتەکانی تێدا نەکرێت) وە سەڵاواتم لەسەر بڵێن چونکە سەڵاواتەکانتان پـێم ئـەگات لەهـەر کوێیەك بن، چونکە خوای پەروەردگار کۆمەڵـە مەلائیـــکەیەکی هەیـە بـەردەوام ئەسوڕێنەوە سەڵات و سەلامـــی ئەو کـەسانەم پـێ ئەگەیـەنن لـە ئوممەتەکـەم کـە سـەلامم لێ ئەکەن.

موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی بەڵگە بێت لەم فەرمودەیەدا ئەوەیە: ئەگـەر گۆڕی پێغەمبەر (ﷺ) کە پیرۆزترین گۆڕە لەسـەر ڕووی زەویـدا نـەهی و ڕێگـری لێکرابێت کە نەکرێتە جەژنگا، ئەوە گۆڕی کەسانی تر "هەر کەسانێك بن" زۆر لـە پێش ترە تا ڕێگری لێبکرێت و نەکرێتە جەژنگا (واتە: زۆر ڕوویان تێبکرێت و زۆر سەردانیان بکرێت)[١٢٢].

وە أبو هريرة (ﷺ) دەفـەرموێت: پێغەمبـەر (ﷺ) فەرمویـەتی: ((لا تَجعَلُـــوا بُيُوتَكُم قُبُوراً، وَلا تَجعَلُوا قَبري عِيداً، وَصَلُّوا عَلَيَّ فَـــإنَّ صَـــلاتَكُم تَـــبلُغُني حَيـــثُ كُنتُم))[١٢٣].

واتە: ماڵـەکانتان مەکـەن بـە گۆڕسـتان (کردنـی ماڵـەکان بـە گـۆڕ ئەوەیـە: قورئـانی تێـدا نـەخوێنرێت و نوێـژە سـوننەتەکانی تێـدا نـەکرێت) وە گۆڕەکـەم مەکەن بە جەژنگا، وە سەڵاواتم لەسەر بڵێن چـونکە سـەڵاواتەکانتان پـێم ئـەگات لەهەر کوێیەك بن.

---

[١٢٢] **بڕوانە:** الدرر السنية في الأجوبة النجدية لعبد الرحمن بن قاسم ٦/١٦٥-١٧٤.

[١٢٣] أبو داود، كتاب المناسك، باب زيارة القبور، ٢/٢١٨ بإسناد حـــسن، وأحمـــد ٢/٣٥٧، وە **بڕوانـە:** صحيح سنن أبي داود ١/٣٨٣.

۞ **باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەکانی ئەم سەردەمە:**

بیدعە باوو بڵاوەکانی سەردەم زۆر زۆرن کە ناتوانرێت هەموویان بژمێردرێت ، بەڵام بۆ نموونە هێنانەوە نەك وەکو دیاری کردنیان ئەمانەیان باس دەکەین:

یەکەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ):

ئاهەنگ گێڕان بەبۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) بیدعەو کارێکی خراپە، یەکەم کەس کە ئەو بیدعەیەی داهێنا (العَبیدیّون) بوون لە سەدەی چواری کۆچیدا بوو، بۆیە زانایانی خەم خۆری ئیسلام هەر لە کۆنەوەو تا ئێستا پوچەڵی و نادروستێتی ئەم کارەیان ڕوون کردۆتەوە، وەڕەددی ئەو کەسانەیان داوەتەوە کە دایان هێناوەو کاری پێدەکەن، بۆیە دروست نییە ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ)، لەبەر چەندین بەڵگەی ڕوون و ئاشکرا، لەوانە:

١ ـ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) یەکێکە لەو بیدعە تازە داهێنراوانەی کە خوای پەروەردگار بەڵگەیەکی لەسەر کردن و دروستێتی دانەبەزاندووە، وە لەبەر ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) نەبە ووتەو نەبە کردەوەو نەبەبێدەنگ بوونی لەسەری بەشەرعی نەگێڕاوە، لە کاتێکدا تەنها ئەو پێشەواو ئیماممانە، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمۡ عَنۡهُ فَٱنتَهُواْۚ ۝٧﴾ (الحشر: ٧) .

واتە: ئەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بۆی هێناون (لە قورئانی پیرۆز و سوننەت) وەریبگرن و هەر فەرمانێکی پێکردن بە گوێی بکەن، وە هەر شتێکی لێ قەدەغە کردن و نەهی لێ کردن لێی یەکسەر لێی دوور بکەونەوە و مەیکەن،

چونکه بەڕاستی خوای پەروەردگار سزای زۆر بە توندی دەستێنێت لە کەسانێك کە سەرپێچی فەرمانەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُواْ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْآخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ ﴾ (الأحزاب: ٢١) .

واتە: بەڕاستی لە پێغەمبەری خوادا (ﷺ) جوانترین و چاکترین نموونە هەیە تا چاوی لێ بکەن و شوێنی بکەون، بە تایبەتی بۆ کەسانێك کە ڕەزامەندی خوایان مەبەستە، وە سەرفرازی دوا ڕۆژ ئاواتیانە، هەمیشە و بەردەوام یادی خوا بەزۆری دەکەن و زمانیان پاراوە بە یادی ئەو.

هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَن أَحدَثَ في أَمرِنا هذا ما لَيسَ مِنهُ فَهُوَ رَدٌّ))[١٢٤].

واتە:هەرکەسێك کارێك بکات و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە کردنی ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت.

٢ ـ خەلیفە بەڕێزەکانی پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵانی بەڕێزی هیچیان ئاهەنگیان نەگێڕاوە بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ)، وە موسڵمانانیشیان بانگەواز نەکردووە بۆ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ)، لە کاتێکدا ئەوان لە دوای پێغەمبەر (ﷺ) باشترین و چاکترینی ئەم ئوممەتەن، هەروەك پێغەمبەر (ﷺ) سەبارەت بە خەلیفە بەڕێزەکانی دەفەرموێت: ((عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ مِن بَعدي، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْمُحْدَثَاتِ، فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ))[١٢٥].

---

[١٢٤] متفق عليه: البخاري، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، برقم ١٧١٨.

[١٢٥] أبو داود، كتاب السنة، باب في لزوم السنة، ٤/٢٠١، برقم ٤٧٠٧، والترمذي، كتاب العلم، باب ما جاء في الأخذ بالسنة واجتناب البدع، ٤٤/٥ برقم ٢٦٧٦، وقال: هذا حديث حسن صحيح، وابن ماجه في المقدمة،باب اتباع سنة الخلفاء الراشدين المهديين، ١/١٥-١٦،برقم ٤٢، ٤٣، ٤٤،وأحمد ٤/٤٦-٤٧.

واتـه:ئامۆژگاريتـان دەكـەم و فـەرانتان پـێدەكـەم هـەركاتێك نـاكۆكی و دووبەرەكيتان بينـی لـە نـاو موسـڵمانانـدا دەسـت بگـرن بـە سـونـنەتەكانی مـن و مەنهەج و ڕێبـازی خەليفـە ڕێپيـشاندەرو هيدايەتـدراوەكانم لـە دوای مردنـی مـن، سووربن لەسەر دەست گـرتن پێيانـەوە هـەروەكو چـۆن بـە كاكيلـەكانتان شـتێك دەگرن، وە ئامۆژگاريتان دەكەم و دەتان ترسێنم لە هەموو بيدعـەو كـارە تـازە داهێنراوەكان لە ديندا، چونكە هەموو بيدعەو تازە داهێنراوێك لەديندا گومڕايی و سەرلێشێواوييە.

٣ ـ ئاهەنگ گێڕان بـە بۆنـەی لـە دايك بـوونی پێغەمبـەر (ﷺ) لـە داهێنـراو ڕێگای كەسانی سەرلێشێواو و دڵ لاچوو لەسەر حەقە، چـونكە يەكـەم كـەس كـە ئەو بيدعەيەی داهێنا (الفاطميون العبيديون) **بوون لە سەدەی چواری كۆچـيدا بـوو، خۆيان دابوە پاڵ** (فاطمة)**ی كچی پێغەمبەر (ﷺ)، بـە فـێڵ و تەڵەكـەو درۆ، كەلـە ڕاسـتيدا جولەكـە بـوون، وە دەوترێـت: ئـاگر پەرسـت بوونـە، وە دەوترێـت لـە بنەڕەتدا لە بێباوەڕەكان بوونە**[١٢٦] **، يەكەم كەسيان** (المعـز لــدين الله العبيــدي) **مەغريبی بوو كە لە مانگی** (شوّال)**ی ساڵی ٣٦١ كۆچـی مـەغريبی بـە جێهێـشت و بەرەو وڵاتـی** ميصر **كەوتـە ڕێ لـە مـانگی ڕەمـەزانی سـاڵی ٣٦٢ كۆچـی گەيـشتە** مصر[١٢٧] **، ئايا پاش ئەمە بۆ هيچ موسـڵمانێكی عـاقڵ و ژيـر هەيـە كـە تەقليـدی**

---

[١٢٦] **بڕوانـه:** الإبداع في مضار الابتداع، للشيخ علي محفوظ، ص٢٥١، **بڕوانـه:** التبرك: أنواعه وأحكامـه، للدكتور ناصر بن عبد الرحمن الجديع، ص٣٥٩-٣٧٣، **بڕوانه:** تنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين ومـا في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي، ص٢٣٢.

[١٢٧] **بڕوانه:** البدايـة والنهايـة: لابـن كـثير، ٢٧٢/١١-٢٧٣، ٣٤٥، ٢٦٧/١٢-٢٦٨، و ٢٣٢/٦، ٦٣/١٢، ١٦١/١١، ١٣/١٢، ٢٦٦/١٢، **بڕوانـه:** سير أعلام النبلاء للذهبي، ١٥٩/١٥—٢١٥، وذكر أن آخر ملوك العبيدية: العاضد لدين الله، قتله صلاح الدين الأيوبي سنة ٥٦٤هـ، قال: "تلاشى أمر العاضد مع صلاح الدين إلى أن خلعه وخطب لبني العباس واستأصل شأفة بني عبيد ومحق دولة الرفض، وكانوا أربعـة عشر متخلفاً لا خليفة، والعاضد في اللغة: القاطع، فكان هذا عاضداً لدولة أهل بيته، ٢١٢/١٥.

رافضة (شیعە) بکات و شوێنی مەنهەج و ڕێبازی پوچەڵیان بکەوێت و پێچەوانەی مەنهەج و ڕێبازی پێغەمبەر (ﷺ) بکات؟

٤ ـ خوای پەروەردگار دینی تەواو کردووە هیچ پێویستی بە زیادە نییە، هەروەك دەفەرموێت: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ٣﴾ (المائدة: ٣)

واتە: ئەمڕۆ دینم بۆ تەواوکردن و نیعمەتی خۆم ڕژاندووە بەسەرتاندا وەڕازیم لێتان (ئەی موسوڵمانان) کە ئیسلام ئاینتان بێت و هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێکی تر نەکەنە ئاینی خۆتان.

زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا فەرمویەتی: (ئەم نیعمەت و بەخششەی خوای پەروەردگار گەورەترین نیعمەت و بەخششە بەسەر ئەم ئوممەتەوە لە کاتێکدا ئاینەکەی بۆ تەواو کردوون، پێویستیان بە هیچ ئاینێك نییە جگە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام، وە پێویستیان بە هیچ پێغەمبەرێك (ﷺ) نییە جگە لە پێغەمبەری خۆیان (ﷺ)، بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) گێڕاوە بە دواین پێغەمبەر (ﷺ)، وە ڕەوانەی کردووە بۆ هەموو مرۆڤ و جنۆکەکان، هیچ حەڵاڵێك نییە مەگەر ئەو حەڵاڵی کردبێت، وە هیچ حەرامێك نییە مەگەر ئەو حەرامی کردبێت، وە هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێك حەق و ڕاست نییە مەگەر ئەو ئاینەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بە دینی زانیبێت، وە هەر شتێك ئەو هەواڵی پێدابێت حەق و ڕاستە هیچ درۆو دواکەوتنی تێدا نییە)[١٢٨].

﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ﴾ هەم دین لەهەموو ڕوویەکەوە تەواوە و پێویستی بە زیادو کەم نییە وە هەم خوای پەروەردگار تەواو نیعمەتی خۆی ڕشتووە بەسەر موسوڵماناندا.

---

[١٢٨] بڕوانە: تفسير القرآن العظيم للإمام إبن كثير (رحمه الله تعالى) ٣/٢٦ .

وه پێغەمبەر (ﷺ) دینی ڕوون کردۆتەوە بۆ موسڵمانان بە جوانترین شێوە، هیچ ڕێگەو کارێك کە گەیەنەر بێت بەرەو بەهەشت ئیللا ڕوونی کردۆتەوە، وە هیچ ڕێگەو کارێك کە گەیەنەرو نزیك خەرەوە بێت لە دۆزەخ ئیللا بۆ ئوممەتەکەی ڕوون کردۆتەوە و ترساندویانێتی لێی، وە ئەوەی کە زانراوەو گومانی تێدا نییە ئەوەیە کە پێغەمبەر (ﷺ) بەڕێزترینی ناو هەموو پێغەمبەرانە (علیهم الصلاة والسلام)، وەکۆتایی هەموویانە، وە بە تەواوترین شێوە دینی گەیاندووە، وە دڵسۆزترین کەس بووە بۆ موسڵمانان، بۆیە ئەگەر ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونییەوە لە دین بوایەو کارێکی خێر بوایە و خوای پەروەردگار پێی ڕازی بوایە، ئەوە ڕوونی دەکردەوە بۆ ئوممەتەکەی، یان تا لە ژیانا مابوو خۆی دەیکرد.

پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ قَبْلِي إِلاَّ كَانَ حَقًّا عَلَيْهِ أَنْ يَدُلَّ أُمَّتَهُ عَلَى خَيْرِ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ، وَيُنْذِرَهُمْ شَرَّ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ))[١٢٩].

واتە: خوای پەروەردگار هیچ پێغەمبەرێکی (عليه السلام) نەناردووە ئیللا پێویست بووە لەسەری کە ئوممەتەکەی ڕێنمونی بکات بۆ هەموو خێرو چاکەیەك، کە زانیبێتی کردنی ئەو کارە خێرو چاکەی تێدایە بۆیان، وە پێوست بووە لەسەری کە ئوممەتەکەی ئاگادار بکاتەوە لە هەموو شەڕو خراپەیەك، کە زانیبێتی کردنی ئەو کارە زیان و خراپەی تێدایە بۆیان.

٥ ـ داهێنانی هاوشێوەی ئەم جۆرە یادوو بۆنە و بیدعەو تازە داهێنراوانە، وای لێ تێدەگەیت کە خوای پەروەردگار دینی بۆ ئەم ئوممەتە تەواو نەکردووە، بۆیە دەبێت شەرعێك دابنرێت تا دینی پێ تەواو ببێت، وە داهێنانی ئەم جۆرە بیدعەو تازە داهێنراوانە ئەوەی لێ تێدەگەیت کە پێغەمبەر (ﷺ) شەرعی بەتەواوی ڕوون نەکردۆتەوە کە پێویستە ڕوون بکرێتەوە بۆ ئەم ئوممەتە، هەتا ئەو بیدعەچییانە هاتن کۆمەڵە بیدعەیەکیان داهێنا لە دیندا کە خوای پەروەردگار بە هیچ شێوەیەك بەڵگەی لەسەر دروستێتی دانەبەزاندووە، بە

---

[١٢٩] مسلم، كتاب الإمارة، باب وجوب الوفاء ببيعة الخلفاء: الأول فالأول، ١٤٧٣/٢، برقم ١٨٤٤.

گومانی خۆیان ئەو کارە نزیکیان دەکاتەوە لە خوای پـەروەردگار، گومـانی تێدا نییە کە ئەمە کارێکی زۆر ترسناکە، وە پـشت هەڵکردنـە لـە فەرمانـەکانی خـوای پـەروەردگار و پێغەمبەرەکـەی (ﷺ)، بەڕاسـتی خـوای پـەروەردگار دینـی تـەواو کردووەو نیعمەتی تەواوی خۆی ڕژاندووە بەسەر بەندەکانیدا.

٦ ـ زانایـان بـە ڕوون و ئاشـکرایی ئینکاریـان کـردووە لـە بیدعـەی ئاهـەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ)، وە موسڵمانانیان لە خراپێتی ئەم کـارە ترسـاندووەو ئاگاداریـان کردونەتـەوە، ئـەویش کـار کردنـە بـە دەقـەکانی قورئانی پـیرۆز و سـوننەتەکانی پێغەمبـەر (ﷺ)، کـە دەمـان ترسـێنن لـە بیدعـە کـردن لـە دینـدا، وە فـەرمانمان پـێدەکـەن بـە شـوێن کـەوتنی پێغەمبـەر (ﷺ)، ترساندنمان لە پێچەوانەکردنی فەرمانەکانی لە ووتەو کردەوەو بیروباوەڕدا.

٧ ـ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایـك بـوونی پێغەمبـەر (ﷺ) خۆشەویـستی پێغەمبـەری (ﷺ) پـێنایاتـەدی، بـەڵکو خۆشەویـستی پێغەمبـەر (ﷺ) بـە شـوێن کەوتن و جێبـەجێکردنی سـوننەتەکانی و گوێڕایـەڵی کردنـی دێتـەدی، هـەروەك خوای پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿ قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ٣١ ﴾ (آل عمران: ٣١)

واتــە: ئــەی پێغەمبــەر (ﷺ) بــە موســڵمانان بڵــێ: ئەگــەر ئێــوە خــوای پـەروەردگارتان خـۆش دەوێـت ئـەوە شـوێنی مـن بکـەون (بـە جێبـەجێکردنی ســوننەتەکانی و گوێڕایــەڵی کردنــی)، ئــەو کاتــە ئەگــەر بەتــەواوی شــوێنی فەرمانەکانی من کـەوتن خـوای پـەروەردگار خۆشـتانی دەوێـت و لـە تاوانـەکانت خۆش دەبێت، وە خوای پەروەردگار زۆر لێخۆش بوو و بەبەزەییە.

٨ ـ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنـەی لـە دایـك بـوونی پێغەمبـەر (ﷺ)و کردنـی ئـەو یادە بە جەژنگا(ساڵانە دووبارە بکرێتەوە) خۆ شوبهاندنە بە گـاورو جولەکـە، لـە کاتێکدا خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) نەهیان لێ کردووین کە خۆمان لێك بچوێنین پێیان یان شوێنیان بکەوین.

٩ ـ موسڵمانی ژیرو عاقڵ لە خۆی بایی نابێت بەزۆری ئەو کەسانەی کە ئاهەنگ دەگێڕن بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) لە زۆربەی شوێنەکاندا، چونکە حەق بەزۆری ئەو کەسانە ناناسرێتەوە کە ئەو کارە دەکەن، بەڵکو حەق بەبەڵگەی شەرعی دەناسرێتەوە، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ﴿١١٦﴾ ﴾ (الأنعام:١١٦) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەگەر تۆ مل کەچی و گوێڕایەڵی زۆربەی کەسانی سەر زەوی بکەیت ئەوە لە ڕێبازی خوات لادەبەن و سەرلێشێواوت دەکەن.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ ﴾ (يوسف).

واتە: دڵنیابە کە زۆربەی خەڵکی باوەڕدار نین، هەر چەندە تۆش بەپەرۆش بیت و هەوڵ بدەیت (تا ئیمان بێنن).

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾ ﴾ (سبأ: ١٣).

واتە: کەم لەبەندەکانی من سوپاسگوزارن.

١٠ ـ بنەمایەکی شەرعیمان هەیە کە ئەمە دەقەکەیەتی: (رَدُّ ما تَنازَعَ فِيهِ النّاسُ إلى كِتابِ اللهِ تَعالَى وَسُنَّةِ رَسُولِهِ ﷺ) .

واتە: گێڕانەوەی هەموو ئەو کارانەی کە موسڵمانان خیلافیان تێیدا هەیە دەبێت بۆ لای قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بێت.

وەخوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنكُمْ ۖ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾ ﴾ (النساء: ٥٩)

ئەی ئیمانداران گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەرو (ﷺ) فەرمان ڕەواکان بکەن (کە لە موسڵمانانن لە بیروباوەڕو پابەندبووندا)، خۆ ئەگەر لە شتێکدا کێشە کەوتە نێوانتان دەربارەی حوکمی خوایی، ئەوە ئەو کێشەیە بگێڕنەوە بۆلای خوای

پــەروەردگار و پێغەمبەرەکــەی (ﷺ) (کــە قورئــانی پــیرۆز و ســوننەتەکانی پێغەمبەری (ﷺ) مەبەستە) ئەگەر ئێوە باوەڕی تەواوتان بە خواو بە ڕۆژی دوایی هەیــە، (ڕەفتارکردنتــان) بــەو شـێوەیە چــاکترین و باشــترین سەرچــاوەیە بــۆ چارەسەری کێشەکانتان.

وە هــەروەها دەفــەرموویت: ﴿ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِن شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ﴾ (الشورى: ١٠)

واتە: ئەی موسڵمانان ئەگەر لەهەر شتێکدا کێشەو ڕاجیایتان هــەبوو، ئــەوە سەرئەنجامی بڕیارەکە هەر بۆ لای خــوای پــەروەردگار دەگەڕێتــەوە (گێڕانــەوەی کێشەکان تەنها بۆ قورئانی پیرۆزە لە گەڵ سوننەتدا).

وە ئەوەی کە گومانی تێدا نییە ئەوەیە: ئەگەر هەر کەسێك ئاهــەنگ گێــڕان بــە بۆنــەی لــە دایــك بــوونی پێغەمبــەرەوە (ﷺ) بگێڕێتــەوە بــۆلای خــواو پێغەمبەرەکەی (ﷺ)، ئەوە ئەبینێت خوای پەروەردگار فەرمانمان پێ‌دەکـات بـە شوێن کەوتنی پێغەمبەر (ﷺ)، هــەروەك خــوای پــەروەردگار دەفــەرموێت: ﴿ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا ﴾ (الحشر: ٧)

واتــە: ئــەوەی کــە پێغەمبــەر (ﷺ) بــۆی هێنــاون (لــە قورئــانی پــیرۆز و سوننەت) وەرییبگرن و هەر فەرمانێکی پێکردن بە گوێی بکــەن، وە هــەر شــتێکی لێ قەدەغــە کــردن و نــەهی لــێ کــردن یەکسەر لێــی دوور بکەونــەوە و مەیکــەن، چونکە بەڕاستی خوای پەروەردگار سزای زۆر بە توندی دەستێنێت لــە کەســانێك کە سەرپێچی فەرمانەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن.

وە خوای پەروەردگار ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە کە دینی تەواو کـردووەو نیعمەتی تەواوی خۆی بەسەر ئیمانداراندا ڕشـتووە، وە ئــەو موسـڵمانە دەبینێـت پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی نەکردووە بە ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بونییــەوە، نــە خــۆی و نەهاوەڵانیــشی ئــەم کارەیــان نــەکردووە، بۆیــە لەمــەوە بۆمــان

دەردەکەوێت کە ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ) بە هیچ شێوەیەك لەدیندا نییە، بەڵکو لە بیدعە تازە داهێنراوەکانە.

١١ ـ موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی کە شەرعی بێت بۆ تۆ بریتیە لە: بە ڕۆژوو بوونی ڕۆژانی دووشەممە ئەگەر پێغەمبەری خوات (ﷺ) خۆش دەوێت، لەبەر ئەوەی کاتێك پرسیاریان لە پێغەمبەر (ﷺ) کرد دەربارەی گرتنی ڕۆژوو لە ڕۆژی دووشەممەدا، ئەویش فەرمووی: ((ذَلِكَ يَوْمٌ وُلِدْت فِيهِ ، وَبُعِثْت فِيهِ، وَأُنْــزِلَ عَلَيَّ فِيهِ))[١٣٠].

واتە: ئەو ڕۆژە ڕۆژێکە تیایدا لە دایك بوومە، وە لەو ڕۆژەدا بووم بە پێغەمبەر (ﷺ)، وە هەر لەو ڕۆژەدا قورئانی پیرۆزم بۆ سەر دابەزیوە.

موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی شەرعی بێت لێرەدا ئەوەیە: شوێنی پێغەمبەر (ﷺ) بکەوین بە بەڕۆژوو بوونی ڕۆژانی دووشەمم، نەك بە ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ).

١٢ ـ گێڕانی جەژنی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) بەدەر نییە لە چەندین خراپەو تاوانکاری، بەڵکو پڕە لە تاوان و سەرپێچی، ئەمەش کەسێك هەستی پێ دەکات کە ئەو ئاهەنگانە بە چاوی خۆی ببینێت، **لەو خراپەو تاوانکاریانە، وەك نمونە نەك وەکو دیاری کردنی هەموویان:**

١ ـ زۆربەی ئەو سروودو پیاهەڵدانانەی کە لەو بۆنەیەدا دەوترێت بەدەر نییە لەبەکارهێنانی ووشەی شیرکی، وە ئەوەی دەوترێت زۆر زیادەڕەوی تێدایە، لە کاتێکدا پێغەمبەر (ﷺ) نەهی لێ کردوین لەزیاد پیاهەڵدان کەلە سنوری

---

[١٣٠] صحيح مسلم عن أبي قتادة ﷺ، كتاب الصيام، باب استحباب صيام ثلاثة أيام من كل شهر، وصــوم يوم عرفة وعاشوراء، والإثنين والخميس، ٨١٩/٢، برقم ١١٦٢.

خۆیان دەریان بکەین، هەروەك دەفـەرمووێت: ((لاَ تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّـــصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ، فَقُولُوا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ))[١٣١].

واتە: زیـاد بەشان و شەوکەتمدا هەڵمەدەن و لە سنوری بەندایەتیەوە دەرم مەکـەن بـۆ سـنوری خوایـەتی و پەرسـتراوێتی، هـەروەك چـۆن گاورەکـان زیادەڕەویـان کـرد لـە (عیـسای کـوڕی مـریم) (عليه السلام) هەنـدێکیان ئەوەنـدە زیادەڕەویـان کـرد تیایـدا ووتیـان خوایـە، هەنـدێکیان ئـەڵێن کـوڕی خوایـە وە بۆچـونی تریـشیان هەیـە تێیـدا (پـەنای دەگـرین بـە خـوای پـەروەردگار)، بۆیـە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: من تەنها بەندەی خوام، بۆیە دەربارەی مـن بڵـێن و باوەڕتان وابێت کە بەندەو پێغەمبەری خوام (ﷺ).

موسڵمانی خۆشەویست پێغەمبەری خوا (ﷺ) بەرامبەر بەخوای پەروەردگار تەنها بەندەو مرۆڤێکە وەکو سـەرجەم مرۆڤـەکانی تـر، بـەڵام بەرامبـەر بـە ئێمـە پێغەمبەرێکی (ﷺ) ڕەوانە کراوە لە لای خوای پەروەردگارەوە کە باوەڕ پێبـوون و شوێنکەوتن و گوێڕایەڵی کردنی و پێش خستنی فەرمانـەکانی بەسـەر فـەرمانی مرۆڤەکاندا پێویست و واجبە و نیشانەی باوەڕداری و گوێڕایەڵی کردنتە بـۆی، وە باوەڕ پێنەبوون و شوێن نەکەوتن و گوێڕایەڵی نەکردن و پێش خـستنی فـەرمانی مرۆڤــەکانی تــر بەســەریدا نیــشانەی بــێ بــاوەڕی و ئیمــان لاوازییــە، بۆیــە خۆشەویستی پێغەمبەر (ﷺ) بەدەم نابێت بەڵکو بە زیندووکردنەوەی سـوننەت و ڕێبازەکەیەتی.

٢ ـ وە لەو بۆنانەدا چـەندین حـەرامی تـر ڕوودەدات، وەکـو: تێکـەڵ بـوونی پیاوان و ئافرەتان، وە ووتنی گۆرانی و بەکارهێنانی تەپڵ و مۆسیقا، وە کێشانی مادده بێ هۆش کەرەکان (لە هەنـدێ لـە وڵاتـەکان)، وە جـاری واهەیـە شـیرکی گـەورەی تێـدا ڕوودەدات، وەکـو پاڕانـەوەو داوای کۆمـەك و یارمـەتی کـردن لـە

---

[١٣١] البخاري مع الفتح بلفظه، كتاب الأنبياء، باب قوله تعالى : ﴿وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَــرْيَمَ...﴾، ٤٧٨/٦، ١٤٤/١٢، وانظر: شرحه في الفتح ١٤٩/١٢.

پێغەمبـــەری خـــوا (ﷺ)، وە پاڕانـــەوەو داوای کۆمـــەك و یارمـــەتی کـــردن لـــە پیاوچـاکان، وە سـوکایەتی دەکرێـت بـە قورئـانی پـیرۆز، لـە کاتێکـدا جگـەرە دەکێشرێت لەو شوێنەی کە قورئانی پـیرۆزی تێدا دەخوێنرێـت، وە گێڕانـی ئـەو ئاهەنگە ماڵ و پارەیەکی زۆری تێدا سەرف دەکرێت، وە تێیدا کۆڕی بە کۆمـەڵی زیکر دەبەسترێت لە گەڵ چەپڵە لێدان و دەنگ هەڵبڕینێکی زۆر لە لایەن گەورەی زیکر کەرەکانەوە، وە جگـە لـەم کارانـەش کـە ناشـەرعین و دروسـت نـین بەیـەك دەنگی زانایانی لەسەر حەق[١٣٢].

کردنی چەندین کاری نادروست و ناشیاو لەو ئاهەنگەدا، بۆ نمونە هەندێك لە ئامادەبووانی ئاهەنگەکە بە پێوە ڕادەوەستن لە کاتی باس کردنی لە دایك بوونی پێغەمبەردا (ﷺ) بەڕێزو گەورەییەوە، باوەڕیان وایە پێغەمبەر (ﷺ) لەو شـوێنەی کە ئـەو ئاهەنگـەی لـێ دەگێڕدرێـت ئامـادە دەبێـت، بۆیـە هەنـدێکیان بـە پێـوە ڕادەوەستن پێشوازی لێ دەکەن و بەخێر هاتنی دەکەن، بەڵام ئەو کەسـە نـەزان و نەفامانە نازانم بەچی بیرو هۆشێك ئەو گومانە دەبەن، ئایا نازانن کە پێغەمبـەر (ﷺ) لەناو گۆڕەکەیدایە و هەتا ڕۆژی قیامەت دەرناچێت، وە پەیوەندی ناکات بە هـیچ کەسـێکەوە و ئامـادەی هـیچ کـۆڕ و کۆبونەوەیـەکیان نابێـت، بـەڵکو لـەناو گۆڕەکەیدایـە تـا ڕۆژی دوایـی، بـەڵام ڕوحەکـەی لـە شـوێنە هــەرە بـەرزەکانی بەهەشـتە لای خـوای پـەروەردگار لـە شـوێنی ڕێـزو کەرامەتـدا (بەهەشـت)[١٣٣]، هـــەروەك خـــوای پـــەروەردگار فەرمویـــەتی: ﴿ ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾ ﴾(المؤمنون: ١٥-١٦)

واتە: بێگومان سەرئەنجام ئێوە هەر دەبێت بمرن (لە تـوێی خاکـدا دەبێـت مەنزڵ بگرن)، پاشان دەبێت لە ڕۆژی قیامەتدا زیندوو بکرێنەوە(بۆ پاداشت و لێ

---

[١٣٢] **بڕوانە:** الإبداع في مضار الابتداع، للشيخ علي محفوظ، ص ٢٥١-٢٥٧.

[١٣٣] **بڕوانە:** التحذير من البدع، لسماحة العلامة الإمام عبد العزيز بن عبد الله ابن باز، ص١٣.

پرسینەوە). وە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: ((أَنا سَيّدُ وَلَدِ آدَمَ يَومَ القيامَةِ، وَأَوّلُ مَن يَنشَقّ عَنهُ القَبرَ، وَأَوَّلُ شافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفعٍ))(١٣٤).

واتە: من گەورەی کوڕانی پێغەمبەر ئادەمم (عليه السلام)، وە یەکەم کەسم کە لە گۆڕەکەم دەردەچم، وە یەکەم کەسم تکا دەکەم و تکام وەرگیراوە.

ئەم ئایەتە و فەرمودە پیرۆزەکەی پێغەمبەرو (ﷺ) وە ئەو ئایەت و فەرمودانەی لەم شێوەیە هاتوون، هەموویان بەڵگەن لەسەر ئەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) و هەموو مردووەکانی تریش لە دوا ڕۆژدا لە گۆڕەکانیان دەردەچن.

زانای پایە بەرز عبدالعزيز بن عبدالله ابن باز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرمویەتی: (ئەمە کارێکە زانایان یەکدەنگن لەسەری (واتە: مردوو هەتا ڕۆژی دوایی لە ناو گۆڕەکەیدایە و دەرناچێت) هیچ کێشە و ڕاجیاییەك نییە لە سەری لە نێوانیاندا)(١٣٥).

دووەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە هاتنی یەکەم شەوی جومعە لە مانگی ڕەجەب:

ئاهەنگ گێڕان بە هاتنی یەکەم شەوی جومعە لە مانگی ڕەجەب بیدعەیەکی خراپە و ئینکاری لێکراوە، هەروەك ئیمامی أبوبكر الطرطوشي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) باسی ئەوەی کردووە.

ئیمامی أبومحمد المقدسي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرموویەتی: نوێژی مانگی ڕەجەب لای ئێمە نەکراوەو ڕووی نەداوە لە (بيت المقدس) مەگەر لە ساڵی ٤٨٠ کۆچیدا نەبێت (واتە: لە سەردەمی پێغەمبەردا (ﷺ) نەبووەو نەکراوە) وە ئێمە نە ئەو نوێژەمان بینیوەو نە بیستوشمانە لە پێشدا(١٣٦).

---

(١٣٤) رواه مسلم،كتاب الفضائل، باب تفضيل نبينا محمد (ﷺ) على جميع الخلائق، ١٧٨٢/٤، برقم ٢٢٧٨.

(١٣٥) **بڕوانە**: التحذير من البدع، ص١٤، وص٧-١٤، **وە بڕوانە**: الإبداع في مضار الابتداع للشيخ علي محفوظ ص٢٥٠-٢٥٨، **وە بڕوانە**: التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور ناصر بن عبد الرحمن الجديع، ص٣٥٨-٣٧٣، **وە بڕوانە**: تنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، ص٢٢٨-٢٥٠.

(١٣٦) **بڕوانە**: الحوادث والبدع، لأبي بكر الطرطوشي، ص٢٦٧، برقم ٢٣٨.

وە ئیمامی أبو الــشامة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفـەرموێت: کردنـی نوێـژی (الرغائب) ئەوەی کە ئەمڕۆ لە ناو خەڵکیدا باوە ئەو نوێژەیە کە لە نێـوان نوێـژی مەغریب و عیشـادا دەکـرێت لە شەوی یەکەمی جومعەی مانگی ڕەجەبدا[١٣٧].

وە زانای پایە بەرز ئیمامی إبن رجــب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفـەرموێت: (کردنی نوێژی (الرّغائِــب)، هـیچ فەرمودەیـەکی ڕاسـت نـەهاتووە سـەبارەت بـە کردنی نوێژێکی تایبەت تا لە مـانگی ڕەجەبـدا بکرێت، وە ئـەو فەرمودانـەی کـە گێڕدراونەتەوە سەبارەت بە نوێژی (الرّغائِب) لە یەکەم شەوی جومعـە لـە مـانگی ڕەجەبدا هەموویان درۆن و پوچەڵن و صەحیح نین، وەکردنی ئـەو نوێـژە بیدعەیـە لای زۆربەی زانایان)[١٣٨].

وە زانای پایـە بـەرز إبــن حجــر (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرمویـەتی: هـیچ فەرموودەیـەکی ڕاسـت و دروسـت نـەهاتووە کـە ببێتـە بەڵگـە لەسـەر گـەورەیی مانگی ڕەجەب، وە لەسەر بە ڕۆژوو بوون، وە تایبەت کردنی شەوێکی بۆ کردنـی شەو نوێژ[١٣٩].

وە ئەم ئیمامە بەڕێزە ئەوەی ڕوون کردۆتەوە ئـەو فەرموودانـەی سـەبارەت بـە فـەزڵ و گـەورەیی مـانگی ڕەجـەب یـان گرتنـی ڕۆژووی مانگەکـە یـان چـەند ڕۆژێکــی هــاتوون، دوو بەشــن، هەنــدێکیان فــەرمودەی لاوازن وە هەنــدێکیان هەڵبەستراون(كلّها ضعيفة أو موضوعة)[١٤٠].

پاشـان باسـی ئـەو فەرموودەیـەی کـردووە کـە لەسـەر نوێـژی (الرّغائِــب) هاتووە، کە تیایدا هاتووە: دەبێت ڕۆژی پێنج شەمی یەکەمی مانگی ڕەجـەب بـە ڕۆژو بێت، وە شەوەکەی کە شەوی جومعەیە دوانزە ڕکات نوێژ بکرێت لـە نێـوان

---

[١٣٧] **بروانە**: الباعث على إنكار البدع والحوادث، للإمام أبي شامة، ص١٣٨.

[١٣٨] **بروانە**: لطائف المعارف فيما لمواسم العام من الوظائف، ص٢٢٨.

[١٣٩] **بروانە**: تبيين العجب بما ورد في شهر رجب، ص٢٣.

[١٤٠] **بروانە**: تبيين العجب بما ورد في شهر رجب، ص٢٣.

نوێژی مەغریب و عیشادا لە هەموو ڕکاتێکدا سورەتی فاتیحە دەخوێندرێت، وە سێ جار سورەتی ﴿ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١ ﴾ (القدر: ١)، وە دوانزە جار سورەتی ﴿ قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ١ ﴾ (الإخلاص: ١) دەخوێندرێت، وە لە نێوان هەردوو ڕکاتێکدا سەلام دەدرێتەوە، پاشان ئەم ئیمامە بەڕێزە بەدوور و درێژی باسی چۆنیەتی (سبحان الله و استغفر الله) و سوجدەبردن و چۆنیەتی سلاوات دانی لەسەر پێغەمبەر (ﷺ) کردووە، وە ئەوەی ڕوون کردۆتەوە کە فەرموودەی کردنی نوێژی (الرغائب) هاتووە، فەرموودەیەکی درۆو هەڵبەستراوە بە دەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ)، وە ئەوەی ڕوون کردۆتەوە هەر کەسێك بیەوێت ئەو نوێژە بکات ئەوە دەبێت ڕۆژی پێنج شەممە بە ڕۆژوو بێت، هەر چەندە ئەو ڕۆژە زۆر گەرمیش بێت، وە ئەگەر ئەو ڕۆژە بە ڕۆژوو بوو ئەوە نابێت نان بخوات هەتا نوێژی مەغریب نەکات، پاشان دەکەوێتە نوێژ کردن و خوێندنی (سبحان الله)یەکی زۆروو بردنی سوجدەی دوورو درێژ، کە زۆر پێی بێ تاقەت و ماندوو دەبێت، وە ئەو نوێژ خوێنە دەڵێت: «من خۆم ڕادێنم بۆ گرتنی ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان و کردنی نوێژی تەراویح، بەڵکو ئەم نوێژە لە لای کەسانی سادەو نەشارەزا زۆر گەورەترو خێرترە لە نوێژی جەماعەت، ئەوەندە خەڵك ئامادە دەبن بۆ کردنی کە بۆ نوێژی جەماعەت ئەوەندە خەڵك ئامادە نابن)[١٤١].

ئیمامی إبن الصّلاح (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەربارەی نوێژی (الرّغائِب) فەرمویەتی : ئەو فەرمودەیەی کە دەربارەی خێرو گەورەیی نوێژی (الرّغائِب) هاتووە، فەرمودەیەکی درۆو و هەڵبەستراوە بەدەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ) کردنی ئەم نوێژە بیدعەیەکە کە لە ساڵەکانی دوای چوارسەدی کۆچی داهێنراوە[١٤٢].

---

[١٤١] **بڕوانە**: تبيين العجب بما ورد في شهر رجب، ص٥٤.

[١٤٢] **بڕوانە**: كتاب الباعث على إنكار البدع والحوادث، للإمام أبي شامة، ص١٤٥.

وە ئیمامی العز بن عبدالسّلام (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە ساڵی ٦٣٧کۆچیدا فەتوای داوە کە نوێژی (الرّغائب) ئەو فەرموودەیەی کە دەربارەی خێرو گەورەیی نوێژی الرّغائب هاتووە، فەرمودەیەکی درۆو و هەڵبەستراوە بەدەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ)[١٤٣].

بۆیە موسڵمانی خۆشەویست منیش کۆتایی ئەم باسەت بۆ پوخت دەکەم بە ووتەی زانایان کە زانای پایە بەرز إبن الـشّامة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) هێناویێتی دەربارەی بەتاڵی و خراپی کردنی ئەم نوێژە، کە دەفەرموێت:

١ ـ ئەوەی کە بەڵگە بێت لەسەر ئەوەی کردنی ئەم نوێژە بیدعەیە ئەوەیە: کە زانایانی ناودارو پێشەوایانی دین و موسڵمانان: لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێن کەوتوانیان و شوێن کەوتوی ئەوانیش، وە جگە لەوانیش کە چەندین کتابیان نوسیوە لە شەریعەتدا، لەگەڵ ئەوەی کە زۆر سور بوونە تا موسڵمانان فێری هەموو فەرزو سوننەتەکان بکەن، لە هیچ یەکێك لەو زانایانەوە نەگێڕدراوەتەوە کە باسی ئەم نوێژەیان کردبێت، وە هیچ یەکێك لەو زانایانە نەلە کیتاب و نەلە دانیشتنەکانیاندا باسی ئەو نوێژەیان نەکردووە، وە شتێکی نەگونجاویشە کە ئەو نوێژە سوننەت بێت و شاراوە بێت لەو زانا شارەزاو تێگەیشتوانە لە شەرع.

٢ ـ ئەم نوێژە پێچەوانەی شەرعە لە سێ ڕووەوەوە:

یەکەم: کردنی ئەم نوێژە پێچەوانەی ئەو فەرمودەیەیە کە أبـوهريرة لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بۆمان دەگێڕێتەوە، کە فەرمویەتی: ((لا تَخُصُّوا لَيلَةَ الجُمُعَة بِقيامٍ مِن بَينِ الليالي، وَلا تَخُصُّوا يَومَ الجُمُعَةِ بِصِيامٍ مِن بَينِ الأيّامِ، إلاّ أَن يَكونَ في صَومٍ يَصُومُهُ أَحَدُكُم))[١٤٤].

---

[١٤٣] **بڕوانە**: كتاب الباعث على إنكار البدع والحوادث، للإمام أبي شامة، ص ١٤٩.

[١٤٤] متفق عليه: البخاري، كتاب الصوم، باب صوم يوم الجمعة، ٣٠٣/٢، برقم ١٩٨٥، ومسلم، كتاب الـصيام، باب كراهة صوم يوم الجمعة منفرداً، ٨٠١/٢، برقم ١١٤٤.

واتە: شەوی جومعە تایبەت مەکەن بە کردنی شەو نوێژ لەناو شەوەکاندا، وە ڕۆژی جومعە تایبەت مەکەن بە گرتنی ڕۆژوو لە ناو ڕۆژەکاندا، مەگەر ئەو ڕۆژە ڕۆژێك بێت کە عادەتی بێت بیگرێت.

بۆیە دروست نییە شەوی جومعە تایبەت بکرێت بە کردنی نوێژی زیاتر لە شەوانی تر لە بەر ئەم فەرموودەیە[١٤٥] ، ئەم فەرموودەیە گشتی یە و یەکەم شەوی جومعەی مانگی ڕەجەب و جگە لەویش دەگرێتەوە.

دووەم: کردنی نوێژی (الرّغائِب) لە مانگی ڕەجەب و شەعبان هەردووکیان بیدعەن، چونکە هەردوکیان بە درۆ هەڵبەستراون بەدەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ)، ئەویش بە هەڵبەستنی چەند فەرمودەیەك کە فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ) نین، وە درۆ هەڵبەستنە بۆ خوای پەروەردگار لە کاتێکدا ئەم نوێژەیان داناوەو پاداشتێکی گەورەیان لەسەر داناوە، بەڵام خوای پەروەردگار هیچ بەڵگەیەکی لەسەر دانەبەزاندووە، بۆیە خەمخۆری بۆ دینی خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) ئەوەیە ئینکاری لەو فەرمودانە بکرێت کە بە درۆ هەڵبەستراوە بەدەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ)، وە پشت گوێ بخرێت و بە خراپ بزانرێت و خەڵکی لێ دوور بخرێتەوە، چونکە ڕازی بوون و کردنی ئەو نوێژە چەندین خراپەی لێ دەکەوێتەوە، **لەوانە:**

خراپەی یەکەم: پشت بەستنی زۆربەی کەسانی سادەو نەزان بەو فەرموودانەی کە لەسەر خێرو گەورەیی ئەو نوێژە هاتوون، بۆیە زۆربەیان بەرەو دوو شت دەڕۆن:

١ ـ پشت گوێ خستن و کەم تەرخەمی کردن لە کردنی نوێژە فەرزەکاندا.

٢ ـ ڕۆ چوون لە کردنی تاواندا، پاشان چاوەڕێی هاتنی ئەو شەوە دەکەن، ئەو نوێژە دەکەن، وا دەبینن ئەو نوێژە هەموو کەم و کوڕییەکیان بۆ پڕ دەکاتەوە و هەرچی تاوانێك کە کردویانە دەیسڕێتەوە، بۆیە ئەوەی کە

---

(١٤٥) **بڕوانە:** كتاب الباعث على إنكار البدع، لأبي شامة، ص ١٥٦.

فەرموودەی نوێژی (الرّغائِب) داناوە وای لێ دەکات کە زۆر عیبـادەت بکـات، لـە هەمان کاتیشدا هانی دەدات بۆ زیاتر کردنی تاوان و خراپەکاری، چونکە گومـانی وایە کردنی ئەو نوێژە دەبێتە مایەی سڕینەوەی تاوانەکانی.

خراپەی دووەم: کردنی بیدعە زیاتر بیدعەچی فریو دەدات بۆ سەرلێشێواندنی موسڵمانان، هەرکاتێك دەبینن بیدعەکەیان ڕەواجی هەیە و خـەڵکی زۆر دەیکـەن و ڕۆچـوونە تیایـدا، ئـەوە کەسـانی بیدعەچـی لـە کردنـی بیدعەیەکـەوە دەیـان گوازنەوە بۆ کردنی بیدعەیەکی تر، بەڵام ئەگەر واز لە بیدعە بهێنرێـت و نـەکرێت ئەوە دەبێتە سەرزەنشت کردن بۆ کەسانی بیدعەچی و ئەو کەسانەی کـە بیدعـە دادەهێنن.

خراپەی سێیەم: کاتێك کەسێکی زانا (بەناو زانا) ئەو نوێژە دەکـات و خـەڵك دەیبینن وا دەزانن کردنی ئەو نوێژە سوننەتە، بۆیە ئـەو زانایـە بـە زمـانی حـاڵی درۆ هەڵدەبەستێت بە زمانی پێغەمبەرەوە (ﷺ)، وە زمـانی حـاڵ جـاری وا هەیـە شوێنی ووتنی زمان دەگرێتەوە، بۆیە زۆربەی هەرە زۆری موسڵمانان کە تووشـی بیدعە بوونە بە هۆی ئەم هۆکارەوەیە[١٤٦].

خراپـەی چـوارەم: کاتێـك کەسـێکی بـەناو زانـا ئـەو نوێـژە بیدعەیـە دەکـات هۆکارە بۆ ئـەوەی کـە خـەڵك درۆ بـە دەم پێغەمبـەری خـواوە (ﷺ) هەڵبەسـتن، دەڵێن ئەم نوێژە سوننەتێکە لە سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ).

---

(١٤٦) بەڵێ بەڕاستی ڕاست دەکەیت ئەی زانای پایە بەرز، بەڕاستی زۆربەی موسڵمانانی ئەمڕۆ بە هۆی بیدعەو نەزانی کەسانی بە ناو زاناو شـارەزا گومڕا و سەرلێـشێواو بوونـە و کەوتوونەتـە نـاو چـەندین کاری حەرام و بیدعەوە، کاتێك دەوترێت ئەی موسڵمانی خۆشەویست ئەو کـارەی کـە تـۆ دەیکـەیت حەرامە، تاوانە، بیدعەیە، لادانە لە سوننەت، لە وەڵامدا پێت دەڵێت: ئەی ئەوە نییە فلان مامۆستا و زانا دەیکەن ئایا تۆ لەوان زیرەکترو شارەزا تری؟ کردەوەی بە ناو زاناو شارەزایانت بۆ دەکاتە بەڵگە و وازی لە چەندین فەرموودەی خوای پـەروەردگار و پێغەمبـەر (ﷺ) هێنـاوە، ئـەم موسـڵمانە دامـاوو نەشارەزایە نازانێت کە حەق و ڕاستی بە کردەوەی پیـاوان ناناسـرێتەوە، بـەڵکو شـارەزابوونی حـەق کردەوەی ئەوانی پێ دەناسرێتەوە.

٣ ـ كردنی ئەم نوێژە بیدعەیە چەندین پێچەوانەی تیایە بۆ سوننەتەکانی ناو نوێژ، **لەوانە:**

١ ـ ئەو نوێژە پێچەوانەیە بۆ سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) لە نوێژدا، بە هۆی ژمارەی ئەو سوجدەو (سبحان الله) یانە و ژمارەی خوێندنی سورەتی ﴿ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١ ﴾ (القــدر: ١)، وە دوانـزە جـار سـورەتی ﴿ قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ١ ﴾ (الإخلاص: ١) لە هەموو ڕکاتێکدا.

٢ ـ پێچەوانەیە بۆ سوننەتی خشوعی ناو دڵ و بە ئاگا بوونی لە نوێژەکەیی و تەنها دڵ پەیوەست کردن بە خوای پەروەردگارەوە لە ناو نوێژەکەیدا، وە وەستان لەسەر ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز و تێگەیشتن لێیان.

٣ ـ پێچەوانەیە بۆ سوننەتی نوێژە سوننەتەکان لەماڵەوە، چونکە کردنی نوێژە سوننەتەکان لە ماڵەوە خێرترو باشترە وەك کردنیان لە مزگەوت (مەگەر نوێژێك کردنی لە مزگەوتدا باشتر بێت وەکو: نوێژی تەراویح ....)، وە کردنی نوێژە سوننەتەکان بە تەنها باشترە وەك بە کۆمەڵ، جگە لە نوێژی تەراویح کە کردنی لە مزگەوت و بە جەماعەت باشترە.

٤ ـ ئەو کەسەی ئەو نوێژە بیدعەیەی داهێناوە لە تەواوەتی نوێژەکە ئەوەیە (لای ئەو بیدعەچی و لە خوا نەترسە) ئەو کەسەی ئەو نوێژە دەکات دەبێت ڕۆژی پێنج شەممە بە ڕۆژوو بێت، کە ئەم مەرجە دوو سوننەتی پێغەمبەری (ﷺ) لە ناو بردووە: سوننەتی زوو ڕۆژوو شکاندن و سوننەتی دڵ یەك لاکردنەوە بۆ خوای پەروەردگار (خۆت لە برسێتی و تونێتی ڕزگار بکەیت تا دڵت تەنها لای نوێژەکە بێت، بەڵام ئەو بیدعەچیەو دانەری ئەو نوێژە بە مەرجی گرتووە کە دەبێت دوای نوێژی مەغریب ڕۆژووەکە بشکێنرێت نەك پێش مەغریب).

٥ ـ له دوای تەواو بوونی ئـەو نوێـژە دوو سـوجدە دەبردرێـت، لـە کاتێکدا بردنی ئەو دوو سوجدەیە هیچ هۆیەکی نییە[١٤٧].

موسـڵمانی خۆشەویـست لـەو بەڵگانـەی کـە لـە پێـشدا باسـکران، وە ووتـەی زانایان، وە بە تاڵێتی ئەو نوێژە و خراپێتی ئەو نوێژە لـە چـەند ڕوویەکـەوە، بـۆ کەسێکی خـاوەن بـیرو هـۆش ڕوون دەبێتـەوە کـە نوێـژی (الرّغائِــب) نوێـژێکی داهێنراوەو بیدعەیەکی خراپە، لە ئیسلامدا نییە بەڵکو داهێنراوە.

۞ سێیەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی شەوی (الأسراء والمعراج)

شـەوی (الأسراء والمعراج) واتـە: شـەوڕەوی پێغەمبـەر (ﷺ) بوئاسمانـەکان یەکێکە لە نیشانە گەورەکانی خوای پـەروەردگار لەسـەر ڕاسـتگۆیی و گـەورەیی وپلـەو پایـەی پێغەمبـەر (ﷺ)، وە یەکێکـە لەبەڵگـە گـەورەکان بـۆ پیـشاندانی گەورەیی دەسەڵاتی خوای پەروەردگار، وە نیشانەیەکە لەسەر گەورەیی و بەرزی خوای پـەروەردگار بەسەر هەموو بەندەکانیەوە.

خـوای پـەروەردگار دەفـەرموویێت: ﴿ سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِيٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ لَيۡلٗا مِّنَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ إِلَى ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡأَقۡصَا ٱلَّذِي بَٰرَكۡنَا حَوۡلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنۡ ءَايَٰتِنَآۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ١ ﴾ (الإسراء).

واتـە: پـاکی و بـێ گـەردی و سـتایش بـۆ ئـەو خوایـەی کەشـەوڕەوی کـرد (لەبەشێکی کەمی شەودا) بە بەندەی خۆی پێغەمبـەر (ﷺ) لەمزگـەوتی (حــرام: کەعبەی پیرۆزەوە) بۆمزگـەوتی (الأقصى) لـە (بيت المقــدس) کـەدەورو بـەریمان پیرۆزو پڕ بەرەکەت کردوو: تابە هۆی ئەو شەوڕەویەوە هەندیك نیـشانەو بەڵگـەو دەسەڵاتداری و توانای خۆمانی نیشان بدەین، بەڕاستی ئەوخوایە بیسەرو بینایە.

---

[١٤٧] **بڕوانە**: كتاب الباعث على إنكار البدع والحوادث، لأبي شامة، ص ١٥٣-١٩٦، وهــذه المفاســد، وأوجــه البطلان تشمل صلاة الرغائب في أول جمعة من رجب، وليلة النصف من شعبان، كما صرح بذلك أبو شامة في كتابه الباعث على إنكار البدع والحوادث، ص١٧٤.

وە لــە پێغەمبــەرەوە (ﷺ) چــەندین فــەرمودەی ڕاســت و دروســت گێڕدراوەتــەوە: کــە شــەوڕەوی بــە پێغەمبــەر (ﷺ) کــراو بــەرز کرایــەوە بــۆ ئاسمانەکان و دەرگاکانی بۆ کرایەوە، ئەوەندە بەرز کرایەوە تا گەیشتە سەرووی حەوت ئاسمانەکانەوە، وە خوای پەروەردگار قسەی لە گەڵدا کرد هەروەك خۆی ویستی لێبوو، وە خوای پەروەردگار پێنج نوێژی لەسەر فەرز کرد، خوای پەروەردگار لە سەرەتادا پەنجا نوێژی لەسەر فەرز کرد، بەڵام پێغەمبەری خۆشەویست (ﷺ) بەردەوام دەچووەوە خزمەت خوای پەروەردگارو داوای لێ دەکرد تا لەسەری سوك بکات، ئەوەبوو خوای پەروەردگار کردی بە پێنج فەرز لە شەوو ڕۆژێکدا بەڵام لە خێرو پاداشتدا خێرو پاداشتی پەنجا نوێژی هەیە، لەبەر ئەوەی چاکە یەك بەدەیە، سوپاس بۆ ئەو خوایەی ئەوەندە نیعمەتی زۆرە کە لە ژمارە نایات[١٤٨].

بۆیە ئەو شەوەی کە شەو ڕەوی تێدا کرا، بە هیچ شێوەیەك ئاهەنگی تێدا ناگێڕدرێت و تایبەت ناکرێت بە جۆرێك لە جۆرەکانی عیبادەت، کە ناشەرعی بێت، **لەبەر چەند هۆیەك:**

١ ـ ئەو شەوەی کە (الإسراء والمعراج) تیا ڕویدا هیچ بەڵگەیەکی ڕاست و دروست نەهاتووە گوایە ئەو شەوە لە مانگی ڕەجەبدا بووە یان نا، بەڵکو زاناکان بۆ چونیان جیاوازە لە دیاری کردنی ئەو شەوە:

هەندێکیان دەڵێن: ئەو شەوە دوای بوونی پێغەمبەر (ﷺ) بە پێغەمبەر (ﷺ) بە پانزە مانگ ڕوویدا، وە هەندێکیان دەڵێن: شەوڕەوییەکەی لە شەوی بیست و حەوتی مانگی ڕبیعی دووەم ساڵێك پێش کۆچکردنی بۆ مەدینە ڕوویدا، وە هەندێکیان دەڵێن: ئەو شەوە دوای بوونی پێغەمبەر (ﷺ) بە پێغەمبەر (ﷺ) بە

---

[١٤٨] **بڕوانە:** التحذير من البدع، للعلامة عبد العزيز بن عبد الله ابن باز، ص١٦.

پێنج ساڵ ڕوویدا[١٤٩]**، وە هەندێکیان دەڵێن: شەوڕەوییەکەی لە شەوی بیست و حەوتی مانگی ڕبیعی یەکەمدا بوو**[١٥٠]**.**

زانای پایە بەرز أبو الشّامة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **دەفەرموێت: (دەگێڕدرێتەوە لە هەندێك لە چیرۆك گێڕەوەکان گوایە شەوڕەوییەکەی پێغەمبەر (ﷺ) لە مانگی ڕەجەبدا بووە، ئەم قسەیە لای زانایانی فەرمودەناس خۆی بۆ خۆی درۆیەکی ڕوون و ئاشکرایە)**[١٥١]**.**

زانای پایە بەرز إبـن القـيّم (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **دەفەرموێت: (شەوڕەوییەکەی پێغەمبەر (ﷺ) نازانرێت لە چی شەوێکدا بووە)**[١٥٢]**.**

وە هەروەها زانای پایە بەرز عبد العزيز بن عبد الله ابن بـاز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **دەفەرموێت: (ئەو شەوەی کە شەوڕەوییەکەی پێغەمبەری (ﷺ) تێدابوو هیچ فەرموودەیەکی ڕاست و دروست نەهاتووە کە دیاری بکات نەلە مانگی ڕەجەب و نەلە هیچ مانگێکی تردا، بەڵکو ئەو فەرمودانەی کە ئەو شەوەیان دیاری کردووە هیچیان صەحیح نین لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) لای زانایانی فەرموودەناس، وە خوای پەروەردگار، وە خوای پەروەردگار زۆر داناو کار بە جێیە کاتێك دیاری کردنی ئەو شەوەی لە بیر خەڵکی بردۆتەوە، وە ئەگەر ئەو شەوە دیاریش بکرێت ئەوە دروست نییە تایبەت بکرێت بە جۆرێك لە جۆرەکانی عیبادەت بە بێبوونی بەڵگەی شەرعی)**[١٥٣]**.**

٢ ـ نەزانراوە لە هیچ یەکێك لە موسڵمانانی خاوەن زانست و باوەڕ کە ئەو شەوەی بە پیرۆزترو گەورەتر زانیبێت لە شەوەکانی تر، وە لەبەر ئەوەی نە

---

[١٤٩] **بڕوانە:** شرح النووي على صحيح مسلم، ٢/٢٦٧-٢٦٨.

[١٥٠] **بڕوانە:** كتاب الحوادث والبدع، لأبي شامة، ص٢٣٢.

[١٥١] **بڕوانە:** كتاب الحوادث والبدع، لأبي شامة، ص٢٣٢، **وە بڕوانە:** تبيين العجب بما ورد في شهر رجب، لابن حجر، ص ٩، ١٩، ٥٢، ٦٤، ٦٥.

[١٥٢] **بڕوانە:** زاد المعاد في هدي خير العباد، لابن القيم، ١/٥٨.

[١٥٣] **بڕوانە:** التحذير من البدع، ص١٧.

پێغەمبەر (ﷺ) و نە هاوەڵانی و نە شوێن کەوتووان وە شوێن کەوتووی ئەوانیش، ئاهەنگیان نەگێڕاوە لەو شەوەدا وە تایبەتیان نەکردووە بە جۆرێك لە جۆرەکانی پەرستن، بۆیە ئەگەر ئاهەنگ گێڕان لەو شەوەدا کارێکی شەرعی بوایە ئەوە پێغەمبەر (ﷺ) بۆ موسڵمانانی ڕوون دەکردەوە جا بە قسە بێت یان بە کردەوە، وە ئەگەر ڕوویبدایە لەسەردەمی ئەواندا ئەوا ئەو شەوە دەزانراو دەناسرا، وە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) بۆ ئێمەیان دەگێڕایەوە[١٥٤].

٣ ـ خوای پەروەردگار ئاینی بۆ ئەم ئوممەتە کامل و تەواو کردووە، وە نیعمەتی خۆی بەسەردا ڕژاندوون، هەروەك دەفەرموێت: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ۝٣﴾ (المائدة: ٣) .

واتە: ئەمڕۆ دینم بۆ تەواوکردن و نیعمەتی خۆم ڕژاندووە بەسەرتاندا وەڕازیم لێتان (ئەی موسوڵمانان) کە ئیسلام ئاینتان بێت و هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێکی تر نەکەنە ئاینی خۆتان.

زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا فەرمویەتی: (ئەم نیعمەت و بەخششەی خوای پەروەردگار گەورەترین نیعمەت و بەخششە بەسەر ئەم ئوممەتەوە لە کاتێکدا ئاینەکەی بۆ تەواو کردوون، پێویستیان بە هیچ ئاینێك نییە جگە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام، وە پێویستیان بە هیچ پێغەمبەرێك (ﷺ) نییە جگە لە پێغەمبەری خۆیان (ﷺ)، بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) گێڕاوە بە دوایین پێغەمبەر (ﷺ)، وە ڕەوانەی کردووە بۆ هەموو مرۆڤ و جنۆکەکان، هیچ حەڵاڵێك نییە مەگەر ئەو حەڵاڵی کردبێت، وە هیچ حەرامێك نییە مەگەر ئەو حەرامی کردبێت، وە هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێك حەق و ڕاست نییە مەگەر ئەو ئاینەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بە

---

[١٥٤] **بڕوانە:** زاد المعاد لابن القيم، ١/٥٨، والتحذير من البدع، للعلامة ابن باز، ص١٧.

دینـی زانیبێـت، وە هـەر شـتێك ئـەو هـەواڵی پێـدابێت حـەق و ڕاسـتە هـیچ درۆو دواکەوتنی تێدا نییە)[155].

﴿ ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ ﴾ هـەم دیـن لەهـەموو ڕویەکـەوە تـەواوە و پێویستی بە زیادو کەم نییـە وە هـەم خـوای پـەروەردگار تـەواو نیعمـەتی خـۆی ڕشتووە بەسەر موسوڵماناندا .

وە هـەروەها دەفـەرموێت: ﴿ أَمۡ لَهُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْ شَرَعُواْ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمۡ يَأۡذَنۢ بِهِ ٱللَّهُۚ وَلَوۡلَا كَلِمَةُ ٱلۡفَصۡلِ لَقُضِيَ بَيۡنَهُمۡۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ٢١ ﴾ (الشورى: ٢١) .

واتە: (ئایا ئەو بێباوەڕانە ڕازین بەبەرنامەی خوا؟) یان شوێنی ئـەو هـاوەڵ پەیداکەرانـە کـەوتوون کـە بـەناوی دینـەوە بەرنامـەیان بـۆ دادەنـێن و پـەیڕەوی دەکەن، بێ ئەوەی خوای پەروەردگار مۆڵەتی دابێت و پێی ڕازی بێـت (حـەرام و حەڵاڵیان بۆ دیاری دەکەن)، خۆ ئەگەر بڕیاری پێشترمان نەبوایە تا کـاتی دیـاری کـراو، ئـەوە فـەرمانمان دەدا بەلـەناو بردنیـان، بێگومـان بـۆ بێبـاوەڕان و ستەمکاران سزای زۆر توندو بە ئێش هەیە.

٤ ـ پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) موسـڵمانانی ئاگـادار کردۆتـەوە لـە خراپـی و ترساکی بیدعە، وە بەڕوون و ئاشـکرا فەرموویـەتی: هـەموو تازەداهێنراوێك لـەم دینـەدا گـومڕایی و سەرلێشێواوییە، وە هـەر کارێك بیدعـە بێـت و بکرێـت ئـەوە بەسەر خاوەنەکەیدا دەدرێتەوە، هەروەك ئیمامی بوخاری و موسـلیم (ڕەحمـەتی خوایان لێبێت) لە دایکـی ئیماندارانـەوە بۆمـان دەگێڕنـەوە، کـە پێغەمبـەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَن أحدَثَ في أمرِنا هذا ما لَيسَ منهُ فَهُوَ رَدٌّ))[156].

---

[155] **بڕوانە:** تفسير القرآن العظيم للأمام إبن كثير (رحمه الله تعالى) ٣/٢٦ .

[156] رواه البخاري ٣/٢٢٢، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، ٣/٣٤٤، برقم ١٧١٨.

واتە : هەرکەسێك کارێك دابهێنێت لە دیندا و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە زیادکردنی ئەو کارە ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت. وە لە گێڕانەوەیەکی تردا کە ئیمامی موسلیم گێڕاوێتیەوە، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيه أمرُنا فَهُوَ رَدٌّ))[١٥٧].

واتە: هەرکەسێك کارێك بکات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ کردنی، ئەوە ئەو کارە کارێکە وەرناگیرێت بەڵکو دەدرێتەوە بەسەر خاوەنەکەیدا.

وە زانایانی پێشینی ئەم ئوممەتە موسڵمانانیان ئاگادار کردۆتەوە لە خراپی و ترساکی بیدعە، چونکە بیدعە زیادکردنە لە دین و شەرعێکە خوای پەروەردگار فەرمانی پێ نەکردووە و ڕێگەشی پێنەداوە، وە پێغەمبەر (ﷺ) ڕێگەی پێنەداوە، وە لەبەر ئەوەی خۆ شوبهاندنە بە دوژمنانی دین وەکو: گاورو جولەکە، کە بیدعە وشتی زیادەیان خستە ناو دینەکەیانەوە[١٥٨].

۞چوارەم: ئاهەنگ بە بۆنەی هاتنی شەوی پانزەی مانگی شەعبان:

ئیمامی پایە بەرز محمدی کوڕی وضاح القرطبي لە عبدالرحمن کوڕی زيدي کوڕی أسلم دەگێڕێتەوە کە فەرمویەتی: نەم بیستووە لە هیچ یەکێك لە زاناو شارەزایانمان کە گرنگی بدەن بە شەوی پانزەی مانگی شەعبان، وە نەم بیستووە لە هیچ یەکێکیان فەرمودەکەی ئیمامی مکحول باس بکەن[١٥٩] ، وە هیچ یەکێکیان فەزڵی ئەو شەوەیان نەداوە بەسەر شەوەکانی تردا[١٦٠].

---

[١٥٧] رواه مسلم، ١٣٤٣/٣، برقم ١٧١٨.

[١٥٨] **بڕوانە**: التحذير من البدع، لابن باز، ص١٩.

[١٥٩] يعني بحديث مكحول ما أخرجه ابن أبي عاصم في السنة برقم ٥١٢، وابن حبان برقم ٥٦٦٥ [٤٨١/١٢]، والطبراني في الكبير ١٠٩/٢٠، برقم ٢١٥، وأبو نعيم في الحلية، ١٩١/٥، والبيهقي في شعب

ئیمامی أبو بكر الطرطوشي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **دەفەرمـوێت:** أبــو محمــد المقدســـي (ڕەحمـەتی خـوای لێبێـت) **بـۆی گێڕامـەوە، فـەرموی: (لای ئێمـە بـە هـیچ شێوەیەك نوێژی** (الرّغائِب) **نەبوو، ئەو نوێژەی کە لە مانگی ڕەجەب و شـەعباندا دەکرێت، یەکەم جار ئـەم نوێـژە لای ئێمـە داهێنـرا لـە سـاڵی ٤٤٨کۆچـیدا بـوو، ئەوەبوو جارێکیان پیاوێك کە** (ابن أبي الحمراء)**ی پیّ دەوترا خـەڵکی** (نابلس) **بـوو هات بۆلامـان لـە** (بيت المقـــدس)**، دەنگـی زۆر خـۆش بـوو بـۆ قورئـان خوێنـدن، هەستاو لە ناو مزگەوتی** (الأقصى)**دا لـە شـەوی پـانزەی مـانگی شـەعباندا کەوتـە نوێژ کردن، پیاوێك لە پـشتیەوە وەسـتا پاشـان دووان و پاشـان سـیان و چـوار، نوێژەکەی تەواو نەکرد تا کۆمـەڵێکی زۆر لـە پـشتیەوە نوێـژیان دەکـرد، پاشـان ساڵی دوای هاتەوە خەڵکێکی زۆر لە پشتیەوە نوێژیان دەکرد، وە لە ساڵی دواتر هاتەوە بە هـەمان شـێوە کۆمـەڵێکی زۆرتـر نوێـژیان لـە پـشتەوە کـرد و لـە نـاو مزگەوتدا بڵاو بووەوە، هەر بۆیە لەو ڕۆژەوە تایبەت کردنی نوێژ لەو شەوەدا بڵاو بووەوە و پـەرەی سەند لە مزگـەوتی** (الأقـــصى) **و نـاو ماڵـەکان، وە جـێگیر بـوو وەکو نوێژێکی سوننەت هەتا ڕۆژگاری ئەمرۆمان)**[١٦١].

الإيمان، ٥/٢٧٢ برقم ٦٦٢٨، عن معاذ بن جبل ﷺ يرفعه: "يطلع الله إلى خلقه في ليلة النصف من شعبان فيغفر لجميع خلقه إلا لمشركٍ أو مشاحن"، قال الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة: حديث صحيح روي عن جماعة من الصحابة من طرق مختلفة يشد بعضها بعضاً، وهم: معاذ بن جبل، وأبو ثعلبة الخشني، وعبــد الله بن عمرو، وأبي موسى الأشعري، وأبي هريرة، وأبي بكر الصديق، وعوف بن مالك، وعائشة رضـــي الله عنهم، ثم خرج هذه الطرق الثمانية، وتكلم على رجالها في أربع صفحات.

قلت: فإن صح هذا الحديث في فضل ليلة النصف من شعبان كما يقول الألباني حفظه الله فليس فيه ما يدل على تخصيص ليلتها بقيام ولا يومها بصيام، إلا ما كان يعتاده المسلم من العبادات المــشروعة في أيـــام السّنَة، لأن العبادات توقيفية.

[١٦٠] **بڕوانە:** كتاب فيه ما جاء في البدع، للإمام ابن وضاح، المتوفى سنة ٢٨٧هــ ص١٠٠، برقم ١١٩.

[١٦١] **بڕوانە:** كتاب الحوادث والبدع، للطرطوشي، المتوفى سنة ٤٧٤هــ، ص٢٦٦، برقم ٢٣٨.

وه ئیمامی ابن وضاح **له** ابن أبي مليكة**وه دهیگێڕێتهوه، به** ابـــن أبي مليكـــة **ووترا:** زياد النميري **دهڵێت: شـهوی پـانزهی مـانگی شـهعبان خێـرو پاداشـتی بـه وێنهی خێرو پاداشتی شـهوی قـهدره** (ليلة القدر)، ابن أبي مليكة **فـهرموی: ئهگـهر گوێم له خۆی بوایه کهوا دهڵێت، لهو کاتهدا دارێکم بهدهستهوه بوایه، لێـیم دهدا بهو داره، لهو کاتهدا** زياد النميري **قازیش بوو**[١٦٢].

زانـای پایـه بـهرز أبو الـــشّامة (ڕهحمـهتی خـوای لێبێت) **کـه شـافیعی مهزههبـه دهفهرمووێت:** (صلاة الألفية، **ئهو نوێژهیه که له شهوی پـانزهی مـانگی شـهعباندا دهکرێت، بهم نوێژه دهوترێت ههزارییـه لهبـهر ئـهوهی هـهزار جـار** ﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَـدٌ ۝١ ﴾ (الإخـــلاص: ١) **تێـدا دهخوێنـدرێت، چـونکه سـهد ڕکاتـهو لـه هـهر ڕکاتێکدا یهکجار سـورهتی فاتیحـهو دهجـار سـورهتی** ﴿ قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَـدٌ ۝١ ﴾ **دهخوێنــدرێت، نوێــژێکی زۆر درێــژو زۆر قــورس و گرانــه، لــه کاتێکـدا هــیچ فهرموودهیـهکی صـهحیحی لهسـهر نییـه، بـهڵکو ئـهو فهرموودانـهی کهلهسـهری هاتوون ههمویان لاوازن یـان ههڵبهسـتراون، هـهر بۆیـه بـه هـۆی بـهردهوام بـوون لهسهر کردنی ئهو نوێـژه زیـاتر پـهرهی سـهندووه لـه نـاو زۆربـهی مزگهوتـهکانی وڵاتدا، که ئهو نوێژهی تیا دهکرێت و ئهو شـهوه تـا بـهیانی بـهردهوام دهبـن، وه چهندین خراپهو تاوانکاری تیادا دهکرێت، وه پیاوان و ئافرهتان تێکهڵ دهبن، وه ئهوهنده خراپهی تری تیا دهکرێت لهبهر دیاری و ئاشکراییان پێویـست بـه بـاس کـردن ناکـات، وه زۆربـهی نـهزان و نهشـارهزایان بـاوهڕێکی پتـهویان ههیـه بـهم**

---

[١٦٢] **بروانه:** كتاب فيه ما جاء في البدع، لابن وضاح، ص١٠١، برقم ١٢٠، ورواه الطرطوشي في كتـــاب الحوادث والبدع عن ابن وضاح، ص٢٦٣، برقم ٢٣٥.

نوێـژە، وە شـەیتان بـۆی ڕازاندونەتـەوەو کردوویـەتی بـە بنـچینەیەکی گـەورەی دین)[١٦٣].

وە زانای پایە بەرز إبن رجب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) پاش ووتەیـەکی بـە نـرخ فەرمویەتی: (شەوی پانزەی مانگی شەعبان هەندێك لە تابعینی وەکـو: خالـدی کوڕی معدان، ومکحول، ولقمان کوڕی عامرو جگـە لـەوانیش، بـە گـەورەو پـڕ لـە خێریان دەزانی و عیبادەتی زۆریان تیا دەکرد، تا خەڵکی فەزڵ و گـەورەیی ئـەو شـەوەیان لێیانـەوە وەرگـرت، دەووترێـت: هەنـدێ بۆچـوون و شـوێنەواری ئیسرائیلیان پێ گەیشتبوو بۆ بە گەورە زانینی ئەو شـەوە، کاتێك ئـەوە ئاشـکرا بوو لەناو وڵاتدا جیاوازی کەوتە نێوانیان؟ ئایا ئەو شەوە بە گەورە و پڕ لـە خێـر بزانرێت یان نا؟ ئەوەبوو کۆمەڵێك لە خواپەرستانی بەصرە و جگە لەوانیش ڕازی بوون پێی و بە گەورەیان زانی، بەڵام زۆربـەی زانـاو شـارەزایانی حجـاز وەکـو: عطاء، وابن أبي مليكه ئینکاریان لێ کرد، هـەروەك عبد الرحمن کـوڕی زیـد کـوڕی أسلم لـە زانـاو تێگەیـشتوانی مەدینـە گێڕاوێتیـەوە، وە ئەمـە ووتـەی هـاوەڵانی ئیمامی مالك و جگە لەوانیشە، وە هەموویان فەرموویانە زینـدوو کردنـەوەی ئـەو شەوە بە عیبادەتێکی تایبـەت و جیـاواز و خوێنـدنی ئـەو هـەموو زیکـرو ویردانـە بیدعەیە و کارێکی تازە داهێنراوە).

زانایانی شام بۆچونیان جیاوازە سەبارەت بە زیندوو کرنەوەی ئەو شەوە، لەسەر دوو بۆچون:

یەکـەم: زینـدوو کردنـەوەی ئـەو شـەوە سـوننەتە بـە جەماعـەت لـە مزگەوتەکاندا، هەر بۆیە خالدي کوڕی معدان و لقماني کوڕی عامرو جگە لەوانیش، لەو شەوەدا جوانترین جلیـان لەبـەر دەکـردوو بـۆنی خۆشـیان لـە خۆیـان دەدا و کلیان لە چاویان دەکرد، ئەو شەوە تا بەیانی لـە مزگەوتـدا دەمانـەوە و نوێـژیان

---

[١٦٣] **بروانـە:** كتاب الباعث على إنكار البدع والحوادث، لعبد الرحمن بن إسماعيل، المعروف بـأبي شـامة، المتوفى سنة ٦٦٥هـ، ص١٢٤.

دەكرد، وە ئیمامی إسحاق بن راهویـــە هـەمان بۆچـونی هـەبووە، وە دەیـووت: كردنی لە مزگەوت بیدعە نییە، هەروەك ئیمامی حَرب الكرماني لێی گێڕاوەتەوە.

دووەم: باش نییەو دروست نییە كۆبونەوە لە مزگەوتەكاندا بۆ نوێژ كـردن و پاڕانەوە و چیرۆك گێڕانەوە، بەڵام هیچی تێدا نییە ئەگەر كەسێك تەنها بـۆ خـۆی نوێژ بكات، ئەمە بۆچوونی ئیمامی الأوزاعي یە، كە ئیمام و پێشەواو زانای شام بووە، ئەم بۆچوونە نزیك ترە لە حەقەوە (إن شاء الله)، پاشان فەرموویەتی: بۆچوونی ئیمامی أحمـــد نـەزانراوە دەربـارەی شـەوی پـانزەی مـانگی شـەعبان، بـەڵام سـەبارەت بـە سوننەتێتی شەو نوێژ كردن لەو شەوەدا دوو ڕیوایەتی لێوە گێڕدراوەتـەوە، یـەك لەو ڕیوایەتانەی كە لێی گێڕدراوەتەوە سەبارەت بە شەو نوێـژ كـردن لـە شـەوی جەژنـدا، لـە ڕیوایەتێكدا شـەو نوێـژ كـردن بـە جەماعـەت تیایـدا بـە سـوننەتی نەزانیوە، لە بەرئـەوەی لـە پێغەمبـەری خـواوە (ﷺ) نـەهاتووەو گێڕدراوەتـەوە، بەڵام لە ڕیوایەتێكدا بە سوننەتی زانیوە لە بەر ئەوەی عبد الرحمن كوڕی زیـــدي كوڕی الأسود كە یەكێكە لە تابعین ئەو شەوەی زیندوو كردۆتـەوە بـە شـەو نوێـژ كردن، بەهەمان شێوە تایبەت كردنی شەوی پانزەی مانگی شەعبان بە شەو نوێژ هیچ فەرمودەیەكی صەحیح لە پێغەمبـەر (ﷺ) و هاوەڵانیـەوە نـەهاتووە، بـەڵكو ئەوەی هاتبێت تەنها لەلایەن كۆمەڵێ تابعینی شارەزایانی شامەوە هاتووە[(١٦٤)].

زانای پایە بەرز إبن باز (ڕەحمەتی خـوای لێبێت) فەرمویـەتی: (ئـەو بۆچـوونەی كە ئیمامی الأوزاعي بە پەسەندی زانیوە گوایە شەوی پانزەی مانگی شەعبان بـە شەو نوێژ زیندوو بكرێتەوە بە تەنها، وە پەسەند كردنی ئەو بۆچونە لە لایەن إبن رجبەوە شتێكی زۆر سەیرە و بۆچونێكی لاوازە، لەبەر ئەوەی هەر كارێك ئەگـەر دروستێتی و شەرعێتی بە بەڵگەی شەرعی دانەمەزرێت ئەوە بۆ هیچ موسوڵمانێك دروست نییە بیهێنێتە ناو دینەوە، جـا بـە تـەنها بیكـات یـان بـە جەماعـەت، بـە نهێنی بیكـات یـان بـە ئاشـكرا، لەبـەر گشتی فەرمودەكـەی پێغەمبـەر (ﷺ) كـە

---

(١٦٤) **بڕوانە:** لطائف المعارف، لابن رجب، ص٢٦٣.

فەرمويەتی: ((مَن عَملَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيهِ أمرُنا فَهُوَ رَدّ))[١٦٥] واتە: هەركەسێك كارێك بكات (عيبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ كردنی، ئەوە ئەو كارە كارێكە وەرناگیرێت، بەڵكو دەدرێتەوە بەسەر خاوەنەكەیدا، وە جگە لەم بەڵگانەش كە بەڵگەن لەسەر نكۆڵی كردنی بیدعەو ترسان لێی[١٦٦].

موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی كە لە پێشدا باس كرا لە ووتە بە نرخەكانی زانا بەڕێزەكانی وەكو: إبن وضاح، والإمام الطرطوشي، والإمام عبد الرحمن بن إسماعيل المعروف بأبي شامة، والحافظ ابن رجب (ڕەحمەتی خوایان لێبێت)، وە ئیمامی ئەم سەدەیە عبد العزيز إبن باز (ڕەحمەتی خوای لێبێت)، بە ڕوون و ئاشكرایی بۆمان دەركەوت كە تایبەت كردنی شەوی پانزەی مانگی شەعبان بە شەو نوێژ یان هەر عیبادەتێكی تر دروست نییە، بەڵكو بیدعەیەو هیچ بەڵگەیەكی قورئانی پیرۆزو سوننەتی پێغەمبەری (ﷺ) لەسەر نییە، وە هیچ یەكێك لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) نەیان كردووە.

۞ پێنجەم: التّبرّك

التَّبَرّك: واتە: داواكردنی خێرو بەرەكەت، والتَّبَرّك بالشَّيءِ: واتە: داوای خێرو بەرەكەت كردن بە هۆی شتێكەوە[١٦٧].

ئەوەی كە گومانی تیا نییە ئەوەیە كە خێرو بەخشش هەمووی بە دەست خوای پەروەردگارە، خوای پەروەردگار هەندێك لە دروستكراوەكانی خۆی تایبەت كردووە بە پڕ خێرو بەرەكەت، ووشەی البركة: لە بنەڕەتدا بە مانای

[١٦٥] رواه مسلم، ٣/١٣٤٣، برقم ١٧١٨.

[١٦٦] **بڕوانە**: التحذير من البدع، ص٢٦.

[١٦٧] **بڕوانە**: النهاية في غريب الحديث، لابن الأثير، باب الباء مع الراء، مادة "برك"، ١/١٢٠، وە **بڕوانە**: التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور ناصر الجديع، ص٣٠.

جێگیرو بەردەوام دێت، وە بە مانای زیادکردن و گەشەکردنیش دێـت، دەوترێـت: برّك عليه، واتە: دوعای خێرو بەرەکەتی بۆ کـرد، وە دەوترێـت: بارك الله الـــشيءَ وبارك فيه أو بارك عليه: واتە: خوای پەروەردگار پڕ خێرو بەرەکەتی بکـات، بۆیـە وشەی (تبارك: خاوەنی زۆر خێرو بەرەکەت) هـیچ کەسـێکی پـێ وەسـف ناکرێـت جگە لە خوای پەروەردگار، بۆیە ناوترێت: تبارك فلان، لەبەر ئەوەی واتـەی: زۆرو گەورە دەگەیەنێت، بۆیە وەسفێکە بـۆ هـیچ کـەس بـەکار نایـات جگـە لـە خـوای پەروەردگار، وە ووشەی (اليُمنُ) بە مانای: پڕ خێرو بەرەکەت دێت.

ووشەی (البركة) لە قورئانی پیرۆزدا بە چەند مانایەك هاتووە، لەوانە:

١ ـ جێگیر بوون و بەردەوام بوونی خێرو بەرەکەت.

٢ ـ زۆری و زیاد بوون و بەردەوام خێرو بەرەکەتی شت لە دوای شت.

٣ ـ وشـەی (تَبـــارَكَ) هـیچ کەسـێکی پـێ وەسـف ناکرێـت جگـە لـە خـوای پەروەردگار، وە نادرێتە پاڵ هیچ کەس جگە لەو، زانـای پایـە بـەرز إبـــن القـــيّم (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرمـوێت: (گەورەیی و زۆری خێرو بەرەکەتی خوای پـــەروەردگار لەوەدایـــە کـــە: بەخـــشندەیی بەردەوامـــە، خێـــرو بەرەکـــەتی زۆرە، خاوەن ڕێزو بەرزی بەردەوامە، وە خـاوەنی گەورەییـەو دوورە لـە هـەموو کـەم و کوڕییەك، هەرچی خێرو بەرەکەت هەیـە لـە لایـەن خـوای پەروەردگارەوەیـە، وە خـوای پـــەروەردگار خێـــرو بەرەکـــەتی خـــۆی دەڕێـــژێت بەســـەر هـــەر یـــەکێك لـــە بەندەکانی کە خۆی ویستی لێیە، ئا ئەمەیـە واتاکـانی (تبـــارك) کـە لـە قورئـانی پیرۆزدا بە چەند مانایەك هاتووە)[١٦٨].

۞ ئەو شتانەی کە زۆر پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەتن:

١ ـ قورئانی پیرۆزی پڕ لە خێرو بەرەکەت: قورئانی پیرۆز خێـرو بەرەکـەتی دونیـاو دواڕۆژی تێدایـە، بۆیـە داواکردنـی بەرەکـەتی قورئـانی پـیرۆز بـە جـوان

---

[١٦٨] **بڕوانە:** جلاء الإفهام ص١٨٠، وتيسير الكريم الرحمن في تفسيره كلام المنان، للسعدي، ٣/٣٩.

خوێندنەوەو کار پێ کردنی دەبێت (بەو شێوەیەی کە خوای پەروەردگار پێی ڕازی دەبێت).

٢ ـ پێغەمبەری (ﷺ) پڕ لە خێرو بەرەکەت: خوای پەروەردگار خێرو بەرەکەتی گێڕاوە لە خودی پێغەمبەردا (ﷺ)، **ئەو خێرو بەرەکەتەش دوو جۆرە:**

یەکەم: بەرەکەتی واتایی، ئەو بەرەکەت و نیعمەتەیە کە لە دونیا و دوارۆژدا دێتەدی بە هۆی پەیامەکەیەوە (قورئانی پیرۆز و سوننەت)، لە بەر ئەوەی خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) ناردووە، وەکو: ڕەحمەتێك بۆ هەموو بونەوەران، وە خەڵکی دەربکات لە تاریکییەکان بۆ ڕوناکی باوەڕو خواپەرستی، وە ئەو پێغەمبەرە (ﷺ) شتە حەڵاڵ و حەرامەکانیان بۆ دیاری بکات، وە خوای پەروەردگار گێڕاوێتی بە کۆتا پێغەمبەر (ﷺ)، وە ئاینەکەی بار سووکی و نەرم و نیانی و لێبوردەیی لە خۆ گرتووە.

دووەم: خێرو بەرەکەتە هەست پێکراوەکانی، ئەمەش دوو جۆرە:

٣ ـ بوونی خێرو بەرەکەت لە کردارەکانیدا (ﷺ)، ئەویش بریتییە لەو موعجیزانەی کە خوای پەروەردگار پێی بەخشیوە و ڕێزداری کردووە پێی، وە بەڵگەیە لەسەر ڕاستگۆییەکەی (ﷺ).

٤ ـ بوونی خێرو بەرەکەت لە خودی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێنەوارە هەستپێکراوەکانی، ئەو خێرو بەرەکەتەیە کە خوای پەروەردگار گێڕاوێتی لە خودی پێغەمبەردا (ﷺ)، هەر بۆیە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ)، پێغەمبەریان (ﷺ) بە پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەت دەزانی تا لە ژیاندا بوو، وە پاش مردنی ئەو شتانەی کە لە لاشەی بەجێ مابوو بە پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەتیان دەزانی.

بۆیە هیچ کەسێك لە دروست کراوەکانی خوای پەروەردگار پێوانە ناکرێتە سەر پێغەمبەر (ﷺ) تا بە پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەت بزانرێت، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار ئەو هەموو ڕێزو خێرو بەرەکەتەی گێڕاوە لە خودی

پێغەمبەردا (ﷺ)، وە گومان لەوەدا نییە کە خوای پەروەردگار پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) و فریشتەکان و پیاوچاکانی پیرۆزو پـڕ خێـرو بەرەکەتـدار کـردووە، بەڵام موسوڵمان نابێت داوای بەرەکەتیان لێ بکات، لەبەر ئەوەی هیچ بەڵگەیەکی شەرعی لەسەر نییـە، وەهـەروەها چـەندین شـوێن هەیـە کـە خـوای پـەروەردگار پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتداری کردوون، وەکو: مزگەوتی حرام (کەعبەی پـیرۆز) و مزگەوتی مەدینە (مزگەوتی پێغەمبەر (ﷺ) و مزگەوتی الأقصی (بیت المقدس)، وە هـەروەها چـەند کـاتێکی پـیرۆزو پـڕ خێـرو بەرەکەتـدار کـردووە، وەکـو: مـانگی ڕەمەزان و شەوی قەدرو دەڕۆژی یەکەمی مـانگی ذو الحجة وە (أشـــهر الحـــرام " مـانگی: رجب، ذو القعدة، وذو الحجة، والمحـــرم") وە ڕۆژانـی دووشـەممەو پێـنج شەممەو هەینی، وە کاتی دابەزینی خوای پەروەردگار لـە سـێ یـەکی شـەودا بـۆ ئاسمانی دونیا، وە جگە لەم شوێنە پیرۆزانە، کە نابێت موسـوڵمان تەبـەڕڕوکیان پێ بکات و داوای بەرەکەتیان لـێ بکـات، بـەڵکو داوای خێـرو بەرەکـەت هـەر لـە خـوای پـەروەردگار دەکرێـت ئـەویش بـە کردنـی کـردەوە شـەرعیە چـاکەکان دەبێت[١٦٩].

٥ ـ هەندێ شت هەیە کە پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتن، وەکو: ئاوی زەمزەم و باران، لە بەر ئەوەی لە بەرەکەت و خێری ئەمانە ئەوەیە: خەڵکی و ئاژەڵان لێـی دەخۆنەوە، دارو درەخت و گژوگیای پێ سەوز دەبێت، وە داری زەیتـون پـیرۆزو پـڕ خێـرو بەرەکەتـە، وە شـیرو ئەسـپ و مـەڕو دارخورمـا پـیرۆزو پـڕ خێـرو بەرەکەتن[١٧٠].

۞ بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە ڕێگەیەکی شەرعی بەم چەند کارە دەبێت:

---

[١٦٩] **بڕوانە**: التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور ناصر الجديع، ص٧٠-١٨٢.

[١٧٠] **بڕوانە: هەمان سەرچاوە**، ص ١٨٣-١٩٧.

١ ـ بەدەست هێنـان و داوا کردنـی خێـرو بەرەکـەت بـە زیکـرو یـادی خـوای پەروەردگار و خوێندنی قورئانی پـیرۆز بەدەسـت دێـت، ئـەویش داوای بەرەکـەت کردنە لە خوای پـەروەردگار بـە زیکـری دڵ و زمـان، وە کـار کردنـە بـە قورئـانی پــیرۆز و ســوننەت بــە شــێوەیەکی شــەرعی، لەبــەر ئــەوەی بەرەکــەتیان لــەم شتانەدایە: دڵ پێیان ئارام دەبێت، دڵ بەهێز دەکەن بۆ زیاد عیبادەت کردن، وە شـیفای هــەموو دەردوو بەڵایـەکیان تێدایـە، وە بەختــەوەری دونیـاو دواڕۆژیـان تێدایە، لێخۆش بوونی تاوانـەکانی تێدایـە، بـە هۆیانـەوە هێمنـی دادەبـەزێت، وە قورئانی پیرۆز دەبێتە تکاکار بۆ خاوەنەکەی لە ڕۆژی دواییدا، بەڵام تەبەڕروك بە قورئان ناکرێت وەك دانانی لە ناو مـاڵ و نـاو سـەیارە و دانـانی لـە پـشت سـەری ئافرەتی زەیستان، بەڵکو بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەتی قورئانی پیرۆز بە خوێندنەوەو کار پێ کردنی ئەبێت.

٢ ـ بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە خـودی پێغەمبـەر (ﷺ) تا لە ژیاندا بووە، لەبەر ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) پیرۆزو پڕ خێـرو بەرەکـەت بـووە لە خـودی خـۆی و ئـەو شـتانەی کـە پێـوەی بـووە، هەربۆیـە هـاوەڵانی بـەڕێزی پێغەمبـەر (ﷺ) تەبەڕروکیان دەکرد بە خودی پێغەمبەر (ﷺ) خـۆی، هـەروەك أبو جحيفة (ﷺ) دەفەرمـووێت: ((جارێکیان پێغەمبەر (ﷺ) لە گەرمای نیوەڕدا چـوو بۆ البطحآء (شوێنێکە لە نێوان مەککەو مِنىٰ) لەوێ دەسـت نوێـژی گـرت و نوێـژی نیوەڕۆ و عەسری بە (قصر و جمع کرد، دوو ڕکات، دوو ڕکات) پاشان موسوڵمانان هەستان و دەستی پێغەمبەریان (ﷺ) بەدەم وچاویاندا دەهێنا (وەکو داوا کردنـی خێرو بەرەکەت)، منیش دەستی پێغەمبـەرم (ﷺ) گـرت و بەسـەر دەم و چـاومدا هێنام، دەستەکانی وەکو بەفر ساردو فێنـك بـوون، وە بـۆنی لـە میـسك خۆشـتر بوو))[١٧١].

وە أنسی کوڕی مالك (ﷺ) دەفەرمـوێت: ((پێغەمبـەر (ﷺ) چـووە مِـنىٰ و

---

[١٧١] البخاري: كتاب المناقب، باب صفة النبي ﷺ ، ٤/٢٠٠، برقم ٣٥٥٣.

بەرد هاویشتنی (الجمرة العقبة)ی کردو چووە ناو (خێمە یان ئەو کەپرەی کە هەڵی دابوو) وە حەیوانی سەربڕی، پاشان بەسەرتاشێکی فەرموو: وەرە سەرم بتاشە، ئاماژەی بۆلای ڕاستی کردوو پاشان بۆ لای چەپی، پاشان پێغەمبەر (ﷺ) مووی سەری دا بە هاوەڵە بەڕێزەکانی))، لە ڕیوایەتێکی تردا: ((پێغەمبەر (ﷺ) بانگی أبوطلحـةی کردوو مووەکانی لای ڕاستی سەری داپێی، پاشان پێغەمبەر (ﷺ) بە سەرتاشەکەی فەرموو: لای چەپی سەرم بتاشە، ئەوە بوو موەکانی سەری دا بە أبـو طلحـة و پێی فەرموو: دابەشی بکە لە نێوان موسوڵماناندا" سەیرکردنی بە چاوی ڕێزو پڕ خێرو بەرەکەتەوە"))[١٧٢].

بۆیە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) تەبەڕڕوکیان دەکرد بە جل و بەرگەکەی و شوێنی دەستی و ئاوی دەست نوێژو بەرماوەی ئاو خواردنەوەکەی و زۆر شتی تر[١٧٣] ، وە تەبەڕڕوکیان دەکرد بەو شتانەی لە لاشەی پێغەمبەر (ﷺ) بووەتەوە، وەکو: مووەکانی، وە ئەو شتانەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بەکاری هێناوەو پاش خۆی مابووەوە، وەکو: جل و بەرگ و قاپ و قاچاغ و نەعلەکانی، وە جگە لەم شتانەش[١٧٤].

موسوڵمانی خۆشەویست لێرەدا دەبێت ئاگاداری ئەوە بین کە هیچ کەسێك قیاس ناکرێتە سەر پێغەمبەر (ﷺ) لە ڕووی پیرۆزی و پڕخێرو بەرەکەتیەوە، چونکە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی نەکردووە کە هیچ یەکێك لە هاوەڵانی بە چاوی بەرەکەتەوە سەیر بکرێت، وە نەگێڕدراوەتەوە لە هیچ یەکێك لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) ئەو کارەیان کردبێت لە گەڵ کەسانی جگە لە پێغەمبەردا (ﷺ) جا لە ژیانیدا بێت یان دوای مردنی، وە تەبەڕڕوکیان نەکردووە بە هیچ یەکێك لە

---

[١٧٢] رواه مسلم، كتاب الحج، باب بيان أن السنة يوم النحر أن يرمي، ثم ينحر، ثم يحلق، والابتداء في الحلق بالجانب الأيمن من رأس المحلوق، ٢/٩٤٧، برقم ١٣٠٥.

[١٧٣] **بڕوانە**: التبرك، أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٢٤٨-٢٥٠.

[١٧٤] **بڕوانە: هەمان سەرچاوە**، ص ٢٥٢-٢٦٠.

خەلیفە بەڕێزو صەحابەکانی پشتیوانان و کۆچکردووان و ئەوانەی کە موژدەی بەهەشتیان پێ درابوو (خوای گەورە لە هەموویان ڕازی بێت).

زانای پایە بەرز ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (پاش مردنی پێغەمبەر (ﷺ) هاوەڵانی بەڕێزی، هیچ کارێك ڕووی نەداوە لێیان دەربارەی تەبەڕڕوك کردن بە کەسانی جگە لەو، لە کاتێکدا پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە دوای خۆی هیچ کەسێکی بەجێ نەهێشتووە لە ئیمامی أبوبکر الصّدیق (رضي الله عنه) بەڕێز تر بێت و خەلیفەشی بێت، لە ناو هاوەڵە بەڕێزەکانیدا هیچ یەکێکیان ئەوەیان نەکرد بەرامبەری، وە ئیمامی عُمَر (رضي الله عنه) کە دوای أبوبکر الصدیق (رضي الله عنه) لەو بەڕێزتر نەبووە، پاشان ئیمامی عثمان (رضي الله عنه) و ئیمامی علي (رضي الله عنه) و سەرجەم صەحابەکان کە لە ناو ئوممەتەدا لەوان چاکترو بەڕێز تری تیا نەبووە لای خوای پەروەردگار، بە هیچ شێوەیەك بۆمان نەگێڕدراوەتەوە کە خاوەن خێرو بەرەکت بوو بێتن و خەڵکیان خێردارو بەرەکەتدار کردبێت)[١٧٥].

گومانی تێدانییە کە سوود وەرگرتن لە عیلم و زانیاری زانایان، گوێ گرتن لە ئامۆژگارییەکانیان، پاڕانەوەکانیان بۆ موسوڵمانان، دەست کەوتنی فەزڵی دانیشتگاکانیان بە دانیشتن لەگەڵیاندا پڕە لە خێرو بەرەکەت سودی زۆر، بەڵام تەبەڕڕوك ناکرێت بە خودی خۆیان، بەڵکو بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بەوە دەبێت کە کردەوەی چاکە بکەین بە عیلم و زانیاریەکەیان، وە شوێنی زانایانی ئەهلی سوننەو جەماعە بکەوین[١٧٦].

٣ ـ بەدەست هێنانی خێرو بەرەکەت بە خواردنەوەی ئاوی زەمزەم، چونکە ئاوی زەمزەم پیرۆزترین ئاوی سەر زەوییە، بە خواردنەوەی تینوێتی دەشکێت و شوێنی خواردنیش دەگرێت، وە خواردنەوەی بە نییەتێکی باش شیفای تێدایە، لەبەر ئەوەی بۆ هەر مەبەستێك بخورێتەوە دێتە دی، پێغەمبەر (ﷺ) دەربارەی

---

[١٧٥] بڕوانە: الاعتصام للشاطبي، ٢/٨، ٩، وە بڕوانە: التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٢٦١-٢٦٩.

[١٧٦] بڕوانە: التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٢٦٩-٢٧٨.

ئاوی زەمزەم دەفـەرمووێت: ((إنَّها مُبارَكَةٌ، إنَّها طَعامُ طُعمٍ [وَشِفاءُ سَــقِيم])) [177]
واتە: بەڕاستی ئاوی زمزم ئاوێکی پیرۆز و پڕ بەرەکەتە، ئاوێکە شـوێنی خـواردن دەگرێتەوە، وە شیفای نەخۆشی تێدایە.

جابری کوڕی عبدالله فەرمودەیەکمان بۆ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبـەرەوە (ﷺ) کە فەرموویەتی: ((ماء زمزم لما شرب له)) [178].

واتە: ئاوی زەمزەم بۆ هەر مەبەستێك بخورێتەوە دێتە دی.

وە گێڕدراوەتەوە کە پێغەمبەر (ﷺ) ئـاوی زەمزەمـی دەکـردە نـاو کوپـە و دۆلکەوە دەیدا بە نەخۆشەکان و دەیکـرد بەسـەریاندا [179] (ڕوومـەتیانی پـێ تـەڕ دەکرد).

٤ ـ بەدەست هێنانی خێرو بەرەکەت بە ئاوی باران، گومـانی تێـدا نییـە کـە ئـاوی بـاران پـیرۆز و پـڕ بەرەکەتـە، چـونکە خـوای پـەروەردگار بەرەکـەتی تـێ کردوو: خەڵکی لێی دەخۆنـەوە، وە هـەموو گیـان لەبـەران و ڕووەك و درەخـت و بەروبوومەکان پێی گـەش دەبنـەوە، وە خـوای پـەروەردگار هـەموو شـتێکی پـێ زیندوو دەکاتەوە.

أنس کـوڕی مالك (ﷺ) دەفـەرمووێت: جارێکیـان لەگـەڵ پێغەمبـەردا (ﷺ) بووین بارانمان بەسەردا باری پێغەمبەر (ﷺ) هەنـدێ لـە جلـەکانی هەڵدایـەوە تـا باران لاشەی تەڕ کرد، ووتمان ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بۆ وات کرد، فـەرمووی:

---

[177] أخرجه مسلم، كتاب فضائل الصحابة، باب من فضائل أبي ذر ﷺ، ١٩٢٢/٤، برقم ٢٤٧٣، وما بين المعكوفين عند البزار، والبيهقي، والطبراني، قال الهيثمي في مجمع الزوائد: "رجاله ثقات"، ٢٨٦/٣.

[178] أخرجه ابن ماجه، كتاب المناسك، باب الشرب من زمزم، ١٠١٨/٢، برقم ٣٠٦٢، وصححه الألباني في صحيح سنن ابن ماجه، ١٨٣/٢، وإرواء الغليل، ٣٢٠/٤.

[179] الترمذي بنحوه، عن عائشة رضي الله عنها، كتاب الحج، باب: حدثنا أبو كريـــب، ٢٨٦/٣، بـــرقم ٩٦٣، والبيهقي، ٢٠٢/٥، وصححه الألباني في صحيح سنن الترمذي، ٢٨٤/١، والأحاديث الـــصحيحة، ٥٧٢/٢.

((لأنَّه حَديثُ عَهدٍ بِرَبِّهِ))[180].

زانای پایه بەرز ئیمامی النووي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **دەفەرموویێت: واتە: باران بارین ڕەحمەتی خوای پەروەردگارەو تازە دروستی کردووە (تازە باراندوویەتی) بۆیە تەبەڕوکی پێ دەکرێت.**

۞ بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە شێوەیەکی ناشەرعی و نادروست بەم شێوانەی لای خوارەوەیە:

یەکەم: تەبەڕوك کردن بە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دوای مردنی دروست نییەو ناشەرعییە، بەڵام لە دوو شتدا دروستە:

١ ـ باوەڕ پێبوون و گوێڕایەڵی کردن و شوێن کەوتنی، هەر کەسێك باوەڕی پێبێنێت و گوێڕایەڵی بکات و شوێنی بکەوێت، ئەوە بێگومان خێرو بەرەکەت و پاداشتی زۆرو بەختەوەری دونیاو دوارۆژ بەدەست دێنێت.

٢ ـ تەبەڕوك کردن بەو شتانەی کە بە لاشەی پێغەمبەرەوە (ﷺ) بووە، یان هی ئەو بووە، وەکو: موی لاشەی، جل و بەرگی، قاپ و قاچاغەکانی.

بەڵام جگە لەم شتانە دروست نییە تەبەڕوك بکرێت بە هیچ شتێکی، بۆیە شەرعی نییە تەبەڕك بکرێت بە گۆڕەکەی، وە خۆ ئامادەکردن مەبەستی زیارەتی گۆڕەکەی دروست نییە (واتە: شَدُّ الرِّحال) نابێت، بەڵکو خۆ ئامادەکردن و سازدانی زیارەت تەنها بۆ ئەم سێ مزگەوتە دەبێت (المسجد الحرام (کەعبەی پیرۆز)، والمسجد الأقصى (قودسی پیرۆز)، والمسجد النبوي مزگەوتی مەدینە)، بۆیە سوننەتە کاتێك کە موسوڵمانێك زیارەتی گۆڕەکەی پێغەمبەر (ﷺ) بکات ئەگەر لە مەدینەدا بێت، یان زیارەتی مزگەوتەکەی کردبێت پاشان زیارەتی

---

[180] أخرجه مسلم، كتاب صلاة الاستسقاء، باب الدعاء في الاستسقاء، ٢/٦١٥، برقم ٨٩٨.

گۆڕەکەی بکات، وە زیارەتی گۆڕەکەی بەم شێوەیە دەبێت: کاتێك دەچیتە ناو مزگەوتەکەی پێغەمبەرەوە (ﷺ) دوو رکات سوننەتی سڵاوی مزگەوت دەکەیت (تحية السجد)، پاشان دەچیت بۆ لای گۆڕەکەی و ڕوو دەکەیتە ئەو هۆدەیەی کە پێغەمبەری (ﷺ) تێدا نێژراوە بەلەسەر خۆیی و نەرموو نیانی و بە دەنگێکی نزم دەڵێیت: السَّلامُ عَلَيكَ يَا رَسُولَ اللهِ، واتە: سەلامی خوات لەسەر بێت ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ)، عبدالله کوڕی ئیمامی عمر (خوایان لێ ڕازی بێت) لەمە زیاتری نەدەوت، بەڵام ئەگەر لەمە زیاتر بڵێیت: ((السَّلامُ عَلَيكَ يا رَسُولَ اللهِ، يا خيرة الله من خَلقه، أَشهَدُ أنّكَ رَسولُ اللهِ حَقّاً، وَأنّكَ قَد بَلَّغتَ الرِّسالةَ، وَأَدَّيتَ الأمانَةَ، وَجاهَدتَ في اللهِ حَقَّ جهاده، وَنَصَحتَ الأمَّةَ)).

واتە: سەلامی خوات لەسەر بێت ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ)، ئەی باشترین دروست کراوی خوا، شایەتی ئەدەم کە تۆ پێغەمبەری خوایت (ﷺ) ، بەڕاستی پەمامی خوات گەیاند، بەڕاستی ئەو ئەمانەتەی لەسەر شانت بوو گەیاندت، بەڕاستی تێکۆشایت لە پێناو خوای پەروەردگاردا باشترین تێکۆشان، وە بەڕاستی بە جوانترین شێوە ئامۆژگاری ئوممەتەکەت کرد. ئەگەر ئەم زیادەیە بڵێیت هیچی تێد نییە چونکە ئەمانە هەمووی سیفاتی پێغەمبەرن (ﷺ)[١٨١].

بەڵام نابێت لای گۆڕەکەی بپاڕێیتەوە بۆ ئەوەی گومانت وا نەبێت کە پاڕانەوە لای گۆڕەکەی وەڵام دەدرێتەوە، وە بە هیچ شێوەیەك داوای شەفاعەتی لێ ناکەیت، وە نابێت دەست و لاشەت بهێنێت بە سەر گۆڕەکەیدا وە نابێت نە گۆڕەکەی و نە دارو بەردو دیوارەکەی ماچ بکەیت، وە نابێت تەبەڕڕوك بکەیت بەو شوێنانەی کە پێغەمبەر (ﷺ) دانیشتووە لەسەری یان نوێژی لەسەر کردووە، وە نابێت تەبەڕڕوك بکەیت بەو ڕێگایانەی کە بەسەریدا ڕۆیشتووە، وە ئەو شوێنانەی کە تێیدا وەحی بۆ سەر دابەزیوە، وە نابێت تەبەڕڕوك بکەیت بەو شوێنەی کە تیایدا لە دایك بووە یان شەوی لە دایك بوونی یان ئەو شەوەی کە

---

(١٨١) **بروانە:** مجموع فتاوى إبن باز في الحج والعمرة، ٥/٢٨٩.

شەو ڕەوییەکەی تێدا ڕویدا، وە تەبەڕروك ناکرێت بـە ڕۆژی کـۆچ کردنەکـەی، وە جگە لەمانەش کە نە خواو نە پێغەمبەری خوا (ﷺ) بە شەرعیان دانەناوە[١٨٢].

دووەم: لەو تەبەڕروکانەی کە ناشەرعییە و دروست نییە: بریتیە لە تەبەڕروك کردن بە پیاوچاکان، موسڵمانی تـەنها خـوا پەرسـت ئاگاداربـە کـە تەبـەڕروك بـە خـودی پیاوچـاکان و شـوێنەوارەکانیان و شـوێنی عیبادەتـەکانیان و شـوێنی دانیشتن و گۆڕەکانیان ناکرێت و دروست نییە، وە خۆئامادەکردن و گەشت کردن و نوێژ کردن لای گۆڕەکانیان نابێت و دروست نییـە، وە داوای پێویـستی ناکرێـت لای گۆڕەکانیـان، وە دەسـت و لاشـە هێنـان بەسـەر گۆڕەکانیـان و مانـەوەو تەبەڕروك کردن بە لە دایك بوونیان و جگە لەمانەش هیچیان دروست نـین بـەڵکو ناشەرعین، بۆیە هەر کەسێك ئـەو کارانـە بکـات و مەبەسـتی نزیـك بوونـەوە بێـت لێیان ئەوە بەڕاستی هاوەڵی گەورەی بۆ خـوای پـەروەردگار بڕیـارداوە (الـشّرك الأكبَر) واتە: باوەڕت وابێت کە پیاوچـاکان زەرەرو زیـان و سـودیان بـە دەسـتە، یان بەخشین و ڕێگری لێ کردنیـان بەدەسـتە، بـەڵام ئەگـەر کەسـێك ئـەو کارانـە بکات بە ئومێدی بەدەست هێنانی خێرو بەرەکـەت لەلایـەن خـوای پـەروەردگارە ئەوە بەڕاستی بیدعەیەك و کارێکی زۆر خراپی کردووە[١٨٣].

سێیەم: لـە تەبەڕروکـە ناشـەرعیەکان: تەبـەڕروك کـردن بـە شـاخ و کێـو و شوێنەکان، لەبەر ئـەوەی تەبـەڕروك کـردن بـەم شـوێنانە پێـچەوانەی مەنهـەج و ڕێبازی پێغەمبەرە (ﷺ)، چونکە تەبـەڕروك کـردن پێیـان هۆکـارە بـۆ بـە گـەورە زانینی ئەو شوێنانە، وە دروست نییـە ئـەو شـوێنانە قیـاس بکرێتـە سـەر بـەردە ڕەشەکە (الحجر الأسود) و تەواف کردن بەدەوری کەعبەدا، چـونکە مـاچ کـردن و سوڕانەوە بە دەوری کەعبەدا عیبادەتن و بەبەڵگـەی قورئـانی پـیرۆز و سـوننەت ئەو کارانە دەکرێت، وە جگە لەدەست هێنـان بـە (الحجر الأسود والركن اليماني

---

[١٨٢] **بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٣١٥-٣٨٠.

[١٨٣] **بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٣٨١-٤١٨.

من الكعبة) دروست نییە دەست بە هیچ شوێنێکدا بهێنرێت لەڕووی بەرەکەت و پیرۆزییەوە، چونکە بە یەکدەنگی زانایان پێغەمبەر (ﷺ) تەنها سەلامی لە هەردوو ڕوکنی الیَماني کردووە[١٨٤].

زانای پایە بەرز إبن القيّم (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (لەسەر ڕووی زەویدا هیچ شوێنێك نییە (پارچە زەوییەك) دروست بێت ماچ بکرێت و سەلامی لێ بکرێت و تاوانی تێدا بوەرێت تەنها بەردە ڕەشەکەو ڕوکنی الیَماني نەبێت (الحَجَرُ الأسوَد والرّكن اليَماني مِنَ الكَعبَة)[١٨٥].

وە سەبارەت بە تایبەت مەندی مەککەی پیرۆز دەفەرمووێت: (لەسەر ڕووی زەویدا هیچ شوێنێك نییە کە پێویست بێت لەسەر هەموو موسوڵمانانێکی بە توانا بڕوات بۆ ئەوێ (بۆ حەج کردن) وە بەدەوریدا بسوڕێتەوە جگە لە کەعبەی پیرۆز).

وە زانای پایە بەرز إبن تيميّة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) سەبارەت بە سوڕانەوە بە دەوری جگە لە کەعبەی پیرۆزدا دەفەرمووێت: (وە سوڕانەوە بەو شێوەیە (بە دەوری هەرشتێك جگە لە کەعبەی پیرۆز) یەکێکە لە گەورەترین بیدعە حەرامەکان، بۆیە هەر کەسێك سوڕانەوە (الطّواف) بە دەوری هەرشتێك جگە لە کەعبەی پیرۆز بە دین بزانێت داوای تەوبەی لێ دەکرێت، ئەگەر تەوبەی کرد ئەوە باشە، ئەگەر تەوبەی نەکرد ئەوە دەبێت بکوژرێت)[١٨٦].

وە دەست و لاشە هێنان و ماچ کردنی (مقامي إبراهيم) و دارو بەردی مزگەوتی حرام (کەعبەی پیرۆز) دروست نییە (بە نییەتی تەبەڕوك)، وە دروست نییە زیارەت کردن و سەرکەوتن بۆ کێوی (الحرّاء) بە مەبەستی نوێژکردن و

---

[١٨٤] **بڕوانە:** إقتضاء الصراط المستقيم، لإبن تيميّة (رحمه الله تعالى)، ٢/٧٩٩.

[١٨٥] **بڕوانە:** زاد المعاد في هدي خير العباد، ١/٤٨.

[١٨٦] **بڕوانە:** مجموع فتاوى إبن تيمية، ٢٦/١٢١.

بەدەست هێنانی خێرو بەرەکەت، وە کێوەکانی (ثَور، عَرَفَة، أبي قُبَيس، ثبير)یش بەهەمان شێوە دروست نییە زیارەتیان بکرێت و نییەتی خێرو بەرەکەتت پێیان هەبێت، وە دروست نییە زیارەتی کێوی (الطّور) بکرێت و خۆ ئامادەکردن و گەشتی بۆ لا ساز بکرێت، بە نییەتی بەدەست هێنانی خێرو بەرەکەت، وە نابێت هیچ یەکێك لە دارو بەردەکان بە تەبەڕووك بزانرێت[187].

هۆکارەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی چین؟

١ ـ نەزانی و نەشارەزایی لە دین.

٢ ـ زیادەڕەوی کردن لە پیاوچاکاندا.

٣ ـ خۆلێکچواندن بە هاوەڵ بڕیاردەران و بێباوەڕان.

٤ ـ بە گەورە زانینی شوێنەوارەکان وەکو (گۆڕ و دارو بەردو خۆڵ و ....).

شوێنەوارە خراپەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی زۆر زۆرن لەوانە:

١ ـ بڕیاردانی شیرکی گەورە، کە ئەمەش یەکێکە لە گەورەترین و ترسناکترین شوێنەوارە خراپەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی، ئەگەر خودی ئەو کارە شیرکی گەورە بێت، یان تەبەڕووك کردنی نادروست هۆکارە بۆ بڕیاردانی شیرکی گەورە.

٢ ـ بڕیاردانی بیدعە.

٣ ـ کردنی جۆرەها تاوان و خراپەکاری.

٤ ـ کەوتنە ناو جۆرەها درۆ.

٥ ـ گۆڕینی دەقەکانی قورئانی پیرۆز و فەرمودەکانی پێغەمبەر (ﷺ)، وە لێکدانەوەیان بە شێوازێکی ناشایستەو نەویستراو.

٦ ـ فەوتانی سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ).

٧ ـ سەرلێشێوان بە هۆی کاری نەزانانەوە.

٨ ـ لەناو چوونی نەوەکان.

---

[187] **بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص٤١٩-٤٦٤.

موسـولْمانانی خۆشەویـست هــەموو ئــەم کارانــە لــە شـوێنەوارە حــەرام و خراپەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعیین.

هۆکارەکانی بەرگری کردن لە تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی:

١ ـ گەیاندن و بڵاو کردنەوەی عیلم و زانیارییەکی بە سوود.

٢ ـ بانگەواز کردن بۆ مەنهەج و ڕێبازی حەق و ڕاست.

٣ ـ لابـردن و نەهێـشتنی هــەموو هۆکارەکـانی زیـادەڕەوی کـردن و ئــەو شوێنەوارانەی کە بە پیرۆز و گەورە دەزانرێن.

٤ ـ تێـك شـکاندنی هــەموو هۆکارێـك لــەو هۆکارانــەی کــە خــەڵکی بــە تەبەڕووکیان دەزانێت[١٨٨].

زانای پایە بەرز شـێخ الناصر الـسَّعدي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لـە شـەرحی (کتابُ التّوحید) لە باسی (مَن تَبَرَّكَ بِشَجَرَةٍ أو حَجَرَةٍ أو نَحوِهِما) دەفەرمـوێت: (واتە: ئەو کارە شیرکە یان لە کردەوەی موشریکەکانە، زانایان یەکدەنگن لەسەر ئەوەی کـە دروسـت نییـە بـە چـاوی خـێرو بەرەکـەت بڕوانرێتـە هـیچ دارو بـەردو مەزرگاو شوێنەوارەکان، چونکە ئـەو کـارە زیـادەڕەوی کردنـە تیایانـدا، وە ئـەم کارە وردە وردە سـەر دەکێـشێت بـۆ پاڕانـەوە لێیـان و پەرسـتنیان کـە ئـەویش شیرکی گەورەیە، وە ئەمەش گشتییە بۆ هەموو شتێك هەتا (مقـامی إبـراهیم) (حجرەکـەی پێغەمبـەر (ﷺ) و بـەردی (بیـت المقـدس) وە جگـە لـەم شـوێنە پیرۆزانەش).

بەڵام سەلام کردن و ماچ کردنی بەردە ڕەشەکە و (الرّکن الیمـاني) ئەمانـە بەندایەتی کردنە بۆ خوای پەروەردگار، وە بە گەورە زانین و مل کەچ بوونە بۆی، کە ئەمەش ناوەڕۆکی عیبادەتە، ئەم کارە بەگەورە زانینی خـوای پـەروەردگارە و پەرستنە بۆی، بەڵام تەبـەڕووك کـردن بـەو شـتانە بـە گـەورە زانینـی دروسـت

[١٨٨] **بڕوانـە**: التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٤٨٣-٥٠٦، وە **بڕوانـە**: اقتضاء الصراط المستقيم، لابن تيمية، ص ٧٩٥-٨٠٢، وە **بڕوانە**: كتاب التوحيد، للعلامة الدكتور صالح الفوزان، ص ٩٣.

کراوەکانەو پەرستنە بۆیان، وە جیاوازی نێوان ئەم دوو کارە، وەکو: جیاوازی نێوان پاڕانەوە لە خوای پەروەردگار کە ئیخلاص و خوا بە تەنها پەرستییە، وە پاڕانەوە لە دروست کراوەکان کە شیرك و هاوەڵ بڕیاردان وایە[189].

۞ باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەکانی ئەم سەردەمە

بیدعە خراپ و باوەکانی ئەم سەردەمە زۆر زۆرن، لەو بیدعانە بە نموونە:

١ ـ **نییەت هێنان بە زمان و ووتنی بە دەنگی بەرز**: وەك موسوڵمانێك بڵێت: نییەتمە ئەم نوێژە ئەوەندە ڕکاتە دەکەم بۆ خوای پەروەردگار، یان بڵێت: نییەتم وایە ئەم ڕۆ بە ڕۆژوو ئەبم بۆ خوای پەروەردگار (فەرز بێت یان سوننەت)، یان بڵێت: نییەتم وایە دەست نوێژ دەگرم یان غوسڵی خۆم دەردەکەم، یان جگە لەمانە، موسوڵمانانی خۆشەویست نییەت هێنان بە زمان بیدعەیە، لەبەر ئەوەی نییەت هێنان بەم شێوەیە پێچەوانەی ڕێنمونی پێغەمبەرە (ﷺ)، وە لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار دەفەرموویێت: ﴿ قُلْ أَتُعَلِّمُونَ ٱللَّهَ بِدِينِكُمْ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾ ﴾ (الحجرات) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بڵێ: ئایا ئێوە خوای پەروەردگار لە ئاینی خۆتان ئاگادار دەکەن و پێی ڕادەگەیەنن، لە کاتێکدا خوای پەروەردگار زاناو شارەزایە بە هەرچی شتێك کە لە ئاسمانەکان و زەویدایە، بەڕاستی خوای پەروەردگار بە هەموو شتێك زاناو بە ئاگایە.

موسوڵمانی خۆشەویست نییەت شوێنی ناو دڵە، وەکارێکە پەیوەستە بە دڵەوە نەك بە لاشەوە، هەروەك زانای پایە بەرز إبن رجب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (نییەت: بریتیە لە مەبەستی ناو دڵەکان، بۆیە ئەو نییەتانەی کە لە ناو دڵدان واجب نییە بە زمان بوترێت لە هیچ جۆرێك لە عیبادەتەکاندا)[190].

---

[189] **بڕوانە**: القول السديد في مقاصد التوحيد، ص٥١.

[190] **بڕوانە**: جامع العلوم والحكم، ٩٢/١.

٢ ـ ووتنى زيكرەكانى دواى نوێژە فەرزەكان بە جەماعى و بە دەنگى بەرز :

موسولْمانى خۆشەويست ئەوەى كە شەرعييە ئەوەيە هەر موسولْمانێك ئەگەر زيكرێك لە سوننەتدا هاتووە بە تەنها و بە دەنگى نزم بيخوێنێت، هەر وەك پێغەمبەر (ﷺ) بەو شێوەيە زيكرەكانى دواى نوێژە فەرزەكانى كردووە، وەهاوەڵانى بەڕێزيشى بەو شێوەيە كردويانە، لە كاتێكدا ئەوان سوننەتەكانى پێغەمبەريان (ﷺ) بەو شێوەيە جێبەجێ كردووە، وە ئەوەى كە گومانى تێدا نييە ووتنى زيكرەكان بە جەماعى و بە دەنگى بەرز بيدعەيەو پێچەوانەى ڕێبازى پێغەمبەرى خوايە (ﷺ).

٣ ـ **خوێندنى سورەتى** (الفاتحة) **بۆ گيانى مردووەكان**، يان خوێندنى دواى پاڕانەوە بۆ مردووەكان، يان خوێندنى لە كاتى مارە بڕيندا، هەموو ئەمانە بيدعەيەكى خراپن، چونكە لە سەردەمى پێغەمبەردا (ﷺ) نەبووە، وە لە هاوەڵانى بەڕێزييەوە ئەم كارە نەهاتووە، لە كاتێكدا ئەوان شارەزاترين كەس بوونە بە حاڵى پێغەمبەر (ﷺ)، دەى كەوابوو كاتێك لەوانەوە ئەم كارە نەگێڕدراوەتەوە و ئەوان نەيان كردووە دەر دەكەوێت كە كارێكى بيدعەيە.

٤ ـ گێڕانى ماتەمينى لەسەر مردووەكان و خواردن دروست كردن بۆ ئەو خەڵكانەى كە دێن بۆ سەرخۆشى كردن لە كەس و كارى مردووەكە، وە بە كرێ گرتنى قورئان خوێنەكان بۆ قورئان خوێندن لەسەر مردوو، گومانيان وايە ئەم كارە سەرخۆشى كردنە لە كەسانى خاوەن مردوو، وە گومانيان وايە ئەم قورئان خوێندنە سوود بە مردووەكە دەگەيەنێت، هەموو ئەم كارانە بيدعەيەو خواى پەروەردگار هيچ بەڵگەيەكى لەسەر دروستێتى دانەبەزاندووە.

٥ ـ كردنى ويردە سۆفيەكان بە هەموو جۆرەكانييەوە كە پێچەوانەى ڕێبازى پێغەمبەرى خوايە (ﷺ)، جا ئەو پێچەوانە كردنە لە رووى ووتنى ويردەكەوە بێت، يان شێوەى، يان كاتەكەى بێت، پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت:

((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَليهِ أمرُنا فَهُوَ رَدٌّ))[191].

واتە: هەرکەسێك كارێك بكات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ کردنـــی، ئـــەوە ئـــەو کـــارە کارێکـــە وەرناگیرێـــت، بـــەڵکو دەدرێتـــەوە بەســـەر خاوەنەکەیدا. وە جگە لەم بەڵگانەش کە بەڵگـەن لەسـەر نکـۆڵی کردنـی بیدعـەو ترسان لێی[192].

٥ ـ خانوو دروست کردن بەسەر گۆڕەکانەوە، وە کردنیان بە مزگـەوت، یـان دروست کردنی مزگـەوت بەسـەر گۆڕەکانـەوە و مـردوو ناشـتن تیایانـدا، وە نوێـژ کردن ڕوو بەڕووی گۆڕەکان، وە زیارەت کردنیان بـە نییـەتی بـە دەسـت هێنـانی خێـرو بەرەکـەت، وە تەوەسـول کـردن بـە مردووەکـان، وە نوێـژ کـردن لـە لای گۆڕەکان بە مەبەستی خێرو بەرەکەت، وە زیارەت کردنی ئافرەتان بۆ گۆڕستان، وە ڕازاندنەوەو کردنی گۆڕەکان بە چراخان، هەموو ئەم کارانە بیدعەیە و کارێکی خراپن[193].

۞ باسی نۆیـەم: تەوبە کردنی کەسی بیدعەچی

---

[191] رواه مسلم، ١٣٤٣/٣، برقم ١٧١٨.

[192] **بڕوانە**: التحذير من البدع، ص٢٦.

[193] **بڕوانە**: كتاب التوحيد، للعلامة الدكتور صالح الفوزان، ص٩٤.

موسوڵمانی خۆشەویست باش بزانە و گومـان لـەوەدا نییـە کـە بیدعـەکردن ترسناکترە لە تاوان کردن، هـەر کاتێـك تـاوان لـە بەندەیەکـدا کۆببێتـەوە و ئـەو کەسە سوور بێت لەسەری ئەوە لەناوی دەبـات، وەبیدعـە کـردن زیـاتر لـە نـاوی دەبات، هەروەك سُفيانِ الثّوري (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (البِدعَــةُ أَحَبُّ إلى إبليسَ مِنَ المَعصيةِ؛ فإنّ المَعصيةَ يُتابُ مِنها وَالبِدعَةُ لا يُتابُ مِنها)[١٩٤].

واتە: بیدعەکردن خۆشەویـستترە لای شـەیتان (إبلـيس) لـە تـاوان کـردن، چونکە تاوان تەوبەی لێ دەکرێت بەڵام بیدعە تەوبەی لێ ناکرێت.

زانای پایە بەرز إبن تيميّة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (واتای (وَالبِدعَةُ لا يُتابُ مِنها) ئەوەیە: کەسی بیدعەچی کاتێك دینێکـی تـازەی داهێنـاوە کـە نـە خوای پەروەردگار و نە پێغەمبەر (ﷺ) بە دینیان دانەناوە، ئەو کارە خراپەی بـۆ ڕازێنراوەتەوە و بە کارێکی چاك و باشی دەزانێـت، بۆیـە هـەتا ئـەو بیدعەیـە بـە باش بزانێت ئـەوە هـەرگیز تەوبـەی لـێ ناکـات، لەبـەر ئـەوەی سـەرەتای تەوبـە بریتییە لەوەی کە مرۆڤ دەبێت بزانێت کـارێکی خراپـی کـردووە تـا تەوبـەی لـێ بکـات، یـان دەبێـت عیلمـی هـەبێت و بزانێـت کـە کـارێکی فـەرز یـان سـوننەتی فەوتاندووە تا تەوبەی لێ بکات، بۆیە هەتا ئەو بیدعەچییە ئەو کارە بیدعەیەی لا باش بێت ئەوە هەرگیز تەوبەی لێ ناکات)[١٩٥].

پاشان فەرموویەتی: (بەڵام دەشێت کەسی بیدعەچی تەوبە بکات و تەوبەی لـێ دەوەشـێتەوە، ئـەویش بـەوەی کـە خـوای پـەروەردگار هیدایـەتی بـدات و ڕێنمونی بکات تا حەق و ڕاستی بۆ ڕوون دەبێتەوە، هەر وەك خوای پـەروەردگار هیدایەتی چەندین بێباوەڕ و مونافیق و کۆمەڵانی ئەهلی بیدەع و سەرلێشێواوانی داوە)[١٩٦].

---

[١٩٤] **بڕوانە:** شرح السنة، للبغوي، ٢١٦/١.

[١٩٥] **بڕوانە:** مجموع فتاوى شيخ الإسلام إبن تيمية، ٩/١٠.

[١٩٦] **بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٩/١٠-١٠.**

وە فەرموویەتی: (ئەوەی دەڵێت: بە هیچ شێوەیەك تەوبەی کەسی بیدعەچی گیرا نییە، ئەوە بەڕاستی هەڵەیەکی گەورەی کردووە)[١٩٧].

وە هەروەها لە شەرحی ئەو فەرمودەیەی کە دەفەرمووێت: پەردە دراوەتە نێوان تەوبە و کەسی بیدعەچی، هەروەك أنسي كوڕی مالك (رضي الله عنه) لە پێغەمبەرەوە (صلى الله عليه وسلم) بۆمان دەگێڕێتەوە، کە فەرمویەتی: ((إنَّ اللّهَ حَجَبَ التَّوبَةَ عَن صاحِبِ كُلِّ بِدعَةٍ))[١٩٨].

واتە: خوای پەروەردگار بەری تەوبەی گرتووە لە نێوان هەموو کەسێکی بیدعەچی.

واتای ئەم فەرمودەیە لە ووتەکەی پێشوی إبن تیمیە زۆر بە جوانی ڕوون بووەوە.

موسوڵمانی خۆشەویست بەڕاستی دەقەکانی قورئانی پیرۆز و سوننەت هەندێکیان ڕوون دەکەنەوە، وە خوای پەروەردگار ڕوونی کردۆتەوە بۆ بەندەکانی کە تەوبەی تەوبەکاران وەردەگرێت ئەگەر واز لە تاوانەکانیان بێنن و سوور بن لەسەر ئەوەی کە جارێکی تر نەگەڕێنەوە سەری، وە مافی خەڵکی بگێڕنەوە ئەگەر لەسەریان بوو، خوای پەروەردگار پاش ئەوەی باسی هاوەڵ بڕیاردەران و بکوژان و زیناکەران دەکات و پەیمانی پێیان داوە کە لە دوا ڕۆژدا سەرشۆڕیان بکات، فەرموویەتی: ﴿ إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَٰلِحًا فَأُوْلَٰٓئِكَ يُبَدِّلُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِهِمْ حَسَنَٰتٍ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٠﴾ ﴾ (الفرقان).

واتە: مەگەر کەسانێك کە تەوبە دەکەن (پاش ئەنجام دانی ئەو تاوانانە) وە باوەڕی تەواو دێنن و کردەوەی چاکە دەکەن، ئا ئەو کەسانە خوای پەروەردگار

---

[١٩٧] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ١١/٦٨٥.

[١٩٨] أخرجه الطبراني في المعجم الأوسط، ٨/٦٢، برقم ٤٧١٣ [مجمع البحرين في زوائد المعجمين. وقال الهيثمي في مجمع الزوائد: ورجاله رجال الصحيح، غير هارون بن موسى الفروي وهو ثقة، ١٠/١٨٩، وصحح إسناده الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة ٤/١٥٤، برقم ١٦٢٠، وذكر طرقه الأخرى.

کردەوە خراپەکانیان دەگۆڕێ بۆ کردەوەی چاکە، وە خوای پەروەردگار زۆر لـێ خۆش بوو زۆر بەبەزەییە[199].

وە هـــەروەها دەفـــەرموێت: ﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا ثُمَّ ٱهْتَدَىٰ ﴿٨٢﴾ ﴾ (طه: ٨٢) .

واتە: دڵنیا بن بە ڕاستی من زۆر لێخۆش بووم لەو کەسەی کە تەوبە دەکات و باوەڕ دەهێنێت و کردەوەی چاکە دەکات، لەوەو دوا (تا دوا هەناسـەی ژیـانی) بەردەوام دەبێت لەسەر ئەو مەنهەج و ڕێبازە.

هەروەها خوای پەروەردگار فەرمویـەتی: ﴿ ۞ قُلْ يَٰعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا۟ مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ ﴾ (الزمر: ٥٣) .

واتــە: ئــەی پێغەمبــەر (ﷺ) بــە بەنــدەکانم بڵــێ: خــوای پــەروەردگار دەفەرمــوێت: ئـەی بەنـدەکانم ئەوانـەی کـە خۆیـان تووشـی تـاوان کـردووە و خراپەیان زۆرە، نا ئومێد مەبن لە ڕەحمی خوای پـەروەردگار، چـونکە بەڕاسـتی ئەگەر ئێوە تەوبەی ڕاست و دروست بکەن، خوای پەروەردگار لە هەموو گونـاهو تاوانــەکانتان خــۆش دەبێــت، چــونکە بێگومــان ئــەو خوایــە زۆر لێخۆشــبوو و لێبوردەیە وە زۆر بە ڕەحم و بە بەزەییە.

وە هــەروەها دەفــەرموێت: ﴿ وَمَن يَعْمَلْ سُوٓءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُۥ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١١٠﴾ ﴾ (النساء).

واتە: هەر کەسێك خراپەیـەك بکـات (بەرامبـەر بـە خـەڵکی) یـان سـتەم لـە نەفسی خۆی بکات (لەوەودوا بە خۆیدا بچێتەوە) و داوای لێخۆش بـوون لـە خـوا بکات ئەوە دەبینێت کە خوای پەروەردگار زۆر لێخۆش بوو و بە بەزەییە.

---

[199] بڕوانە: تفسير القرآن العظيم لإبن كثير (رحمه الله)، ٦/١٢٤.

ئەم تەوبەکردنە گشتی یە و هەرکەسێك لە کافران و موشریکان و بیدعەچـییان و جگە لەوانیش لە کەسانی تاوانبار تەوبـە بکـەن، ئەگـەر مەرجـەکانی تەوبـەیان تێدا بێت، خوای پەروەردگار تەوبەیان لیٚ وەردەگرێت، ولله الحمد.

۞باسی دەیـەم: زیان و شوێنەوارە خراپەکانی بیدعە:

بیدعە چەندین شوێنەوار و سـەر ئـەنجامی خـراپ و ترسـناك و زیـانی لـەناو بەری هەیە، لەو زیانانە:

١ ـ بیدعە سەردەکێشێت بۆ کوفر (بَريد الكُفرِ):

أبـــو هريـــرة (رضي الله عنه) لـە پـێغەمبـەری خـواوە (ﷺ) بۆمـان دەگێڕێتـەوە، کـە فەرمویـەتی: ((لا تَقُومُ السّاعَةُ حَتّى تَأخُذَ أمّتي بِأَخذِ القُرونِ قَبلَها شِبرًا بِشِبرٍ، وَذِراعًا

بِذِراعٍ'' فَقيلَ: يا رَسولَ اللهِ، كَفارِس وَالرُّوم؟ فَقالَ: ''وَمَن النّاسُ إلا أولئكَ))[٢٠٠].

واتە: قیامەت نایات هەتا ئوممەتەکەم (هەندێك لە ئوممەتەکەی) شوێنی ڕێگەو ڕێبازی پێش خۆیان دەکەون، بست بە بست و باڵ بە باڵ، ووترا ئەی پێغەمبەر (ﷺ) شوێنی ڕێگەو ڕێبازی قەومانی فارس و ڕوم دەکەون، فەرموی: ئایا کەسانی تر هەیە جگە لەوان؟ (لەو کات و سەردەمەدا فارس و ڕوم دیارترین و گەورەترین هێز بوونە).

وە أبوسعيد الخدري (رضي الله عنه) لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بۆمان دەگێڕێتەوە، کە فەرمویەتی: ((لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ من كان قبلكم: شبراً بشبرٍ، وذراعاً بذراعٍ، حَتّى لَو دَخَلُوا في جحرِ ضَبٍّ لاتَّبعتُمُوهُم'' قلنا: يا رسولَ اللهِ، اليَهود والنَّصارَى؟ قالَ: فَمَن))[٢٠١].

واتە: ئێوە ئەی موسڵمانان شوێنی گەلانی پێش خۆتان دەکەون: بست بە بست و باڵ بە باڵ، هەتا ئەوان بچنە ناو کونی بزن مژۆکەوە ئێوەش دەچنە ناویەو شوێنیان دەکەون، ووتمان: ئەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) مەبەستت گاورو جولەکەیە کە ئێمە شوێنیان دەکەوین، فەرموی: بەڵێ ئەی کێی تر هەیە.

٢ ـ بیدعە کردن واتە: درۆ هەڵبەستن بۆ خوای پەروەردگار بە بێ عیلم و زانیاری، موسڵمانی خۆشەویست کاتێك دەڕوانیتە سیرەی کەسانی بیدعەچی دەیان بینیت لە هەموو کەس زیاتر درۆ بۆ خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) هەڵدەبەستن، بۆیە خوای پەروەردگار ئاگاداری کردوینەتەوە کە قسەیەك نەکەین کە خوای گەورە نەیفەرموو بێت، هەروەك دەفەرمویت: ﴿ وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ ٱلْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِٱلْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ ٱلْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ ﴾ (الحاقة: ٤٤-٤٦) .

واتە: ئەگەر پێغەمبەر محمد (ﷺ) هەندێ قسەو گوفتاری بۆ ئێمە

---

[٢٠٠] أخرجه البخاري، كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب قول النبي ﷺ : ''لتتبعن سنن من كان قبلكم''، ١٩١/٨، برقم ٧٣١٩.

[٢٠١] متفق عليه: البخاري، كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب قول النبي ﷺ: ''لتتبعن سنن من كان قبلكم''، ١٩١/٨، برقم ٧٣٢٠، ومسلم، كتاب العلم، باب اتباع سنن اليهود والنصارى، ٢٠٥٤/٤، برقم ٢٦٦٩.

هەڵببەستایە، ئەوە بەهێزو دەسەلاتی خۆمان دەمان گرت، پاشان ڕەگی دڵیمان دەپچڕاندوو دەمان مراند.

وە پێغەمبەر (ﷺ) ئاگاداری کردوینەتەوە کە درۆی بەدەمەوە هەڵنەبەستین، بۆیە هەر کەسێك ئەو کارە بکات ئەوە هەڕەشەی لیّ کردووە بە سزای زۆر بە ئێش و توند، هەروەك دەفەرموێت: ((مَن تَعَمَّدَ عَلَيَّ كَذِبَاً فَلْيَتَبَوَأْ مَقعَدَهُ مِنَ النَّارِ))[٢٠٢].

واتە: هەرکەسێك بە دەستی ئەنقەست درۆ بەدەم منەوە هەڵببەستێت ئەوە با شوێنێك لەناو ئاگری دۆزەخدا بۆ خۆی دیاری بکات.

٣ ـ کەسانی بیدعەچی ڕقیان لە سوننەت و کەسانی هەڵگرێتی، ئەمەش بەڵگەیە لەسەر ترسناکی بیدعە، زانای پایە بەرز إسماعيل بن عبد الرحمن الصّابوني (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (نیشانەکانی کەسانی بیدعەچی ڕوون و ئاشکراو دیارە بەسەر خاوەنەکانیانەوە، لە ڕوونترین ودیارترین نیشانەیان ئەوەیە کە زۆر ڕقیان لە سوننەت و هەڵگرانی دەبێتەوەو وە بەکەمیان دەزانن)[٢٠٣].

٤ ـ بیدعەچی ئەو کردەوە چاکانەی کە بە بیدعە دەیان کات ڕەت دەکرێتەوە و وەرناگیرێت، لەبەر فەرمودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) کە فەرمویەتی: ((مَن أحدَثَ في أمرِنا هذا مَا لَيسَ مِنهُ فَهُوَ رَدٌّ))[٢٠٤].

واتە: هەرکەسێك کارێك دابهێنێت و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە زیادکردنی ئەو کارە ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت.

وە لە گێڕانەوەیەکی تردا کە ئیمامی موسلیم گێڕاویتیەوە، پێغەمبەر (ﷺ)

---

[٢٠٢] متفق عليه من حديث أنس ﷺ: البخاري، كتاب العلم، باب إثم من كذب على النبي ﷺ، ٤١/١، برقم ١٠٨، ومسلم في المقدمة، باب تغليظ الكذب على رسول الله ﷺ، ٧/١، برقم ٢.

[٢٠٣] **بڕوانە:** عقيدة أهل السنة وأصحاب الحديث، ص٢٩٩.

[٢٠٤] رواه البخاري ٢٢٢/٣، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، ٣٤٤/٣، برقم ١٧١٨.

فەرمویەتی: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيهِ أمرُنا فَهُوَ رَدٌّ))[٢٠٥].

واتە: هەرکەسێك کارێك بکات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ کردنـی، ئـەوە ئـەو کـارە کارێکـە وەرناگیرێـت بـەڵکو دەدرێتـەوە بەسـەر خاوەنەکەیدا.

٥ ـ کەسانی بیدعەچی زۆربەی جار کۆتایی ژیانیان بـە خراپـە دەبێـت (سُوءُ العاقبة)**، لەبەر ئەوەی شەیتان دەیەوێت مرۆڤـەکان لەیـەکێك لـەم کۆسـپانەوە لـە خشتە دەر بکات، کۆسپی یەکـەم: دەیـەوێت تـاوانی شـیرکی پـێ ئـەنجام بـدات، ئەگەر ئەو بەندەیە لەم کۆسپە ڕزگاری بوو ئەوە لە کۆسپی بیدعە کردنەوە بـۆی دێت و ڕێگای ڕاستی لێ دەشێوێنێت، ئەمـەش ئـەوە دەگەیـەنێت کـە بیدعـە زۆر ترسناکترە لە تاوان کردن**[٢٠٦] **، هـەروەك** سفياني الثـــوري (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **دەفەرمــوێت:** (البِدعَةُ أَحَبُّ إلى إبليسَ مِنَ المَعصيةِ؛ فإنّ المَعــصيةَ يُتـــابُ مِنـــها وَالبِدعَةُ لا يُتابُ مِنها)[٢٠٧].

واتە: بیدعەکردن خۆشەویسترە لای شـەیتان (إبلـــيس) **لـە تـاوان کـردن، چونکە تاوان تەوبەی لێ دەکرێت بەڵام بیدعە تەوبەی لێ ناکرێت.**

٦ ـ بیدعەچی بە پێچەوانەوە لە قورئانی پیرۆز و سوننەت تێدەگات، چونکە چاکە بە خراپە دەبینێت، خراپە بە چاکە دەبینێت، سوننەت بە بیدعە دەبینێت، وە بیدعە بە سوننەت دەبینێت، هەروەك حذيفة اليماني (ﷺ) **دەفـەرموێت:** (وَاللهِ لتفشُوَنَّ البِدَع حَتّى إذا تُرِكَ مِنها شَيءٌ قالُوا: تُرِكَتِ السُّنَّة)[٢٠٨].

---

[٢٠٥] رواه مسلم، ١٣٤٣/٣، برقم ١٧١٨.

[٢٠٦] **موسڵمانی خۆشەویست بۆ زیاتر شارەزا بوون لە کۆسپەکانی تر، بڕوانە:** مدارج السالكين، لإبـــن القيّم، ١-٢٢٢.

[٢٠٧] **بڕوانە:** شرح السنة، للبغوي، ٢١٦/١.

[٢٠٨] أخرجه الإمام محمد بن وضاح، في كتاب فيه ما جاء في البدع، ص١٢٤، برقم ١٦٢، وانظر: آثاراً في ذلك لابن وضاح في كتابه هذا ص١٢٤-١٥٦.

واتە: سوێند بێت بە خوای پەروەردگار بیدعە زۆر بڵاو دەبێتەوەو دەکرێت، هەر کاتێك واز لە بیدعەیەك هێنراو نەکرا دەڵێن: سوننەت ناکرێت و وازی لێ هێنراوە.

٧ ـ شایەتی و گێڕانەوەی بیدعەچی وەرناگیرێت، زانایانی شارەزا (لە فەرمودەناسان و شارەزایانی شەریعەت و بنەماکانی ئایین) یەکدەنگن لەسەر ئەوەی ئەگەر کەسی بیدعەچی بە هۆی بیدعەکەیەوە بێباوەڕ دەبوو ئەوە بە هیچ شێوەیەك گێڕانەوەی (فەرموودەی) لێ وەرناگیرێت، بەڵام ئەو بیدعەچییەی کە بە هۆی بیدعەکەیەوە بێ باوەڕ نابێت (بەڵکو تاوانبارە) زانایان ڕایان جیاوازە، ئایا گێڕانەوەی وەردەگیرێت یان نا؟ زانای پایە بەرز ئیمامی النـــووي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) ئەو بۆچونە پەسەند دەکات کە گێڕانەوەی بیدعەچی وەردەگیرێت ئەگەر بانگەواز نەکات بۆ بیدعەکەی، بەڵام ئەگەر بانگەوازی دەکرد بۆ کردنی بیدعە ئەوە گێڕانەوەی فەرموودەی لێ وەرناگیرێت[٢٠٩].

٨ ـ کەسانی بیدعەچی لە هەموو کەس زیاتر دەکەونە ناو فیتنەو ئاشوبەوە، خوای پەروەردگار ئاگاداری کردوینەتەوە تا نەکەوینە ناو فیتنەوە، هەروەك دەفەرموێت: ﴿ وَٱتَّقُواْ فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمْ خَآصَّةً وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢٥﴾ ﴾ (الأنفال: ٢٥).

واتە: ئەی ئیمانداران خۆتان بپارێزن لە تاقی کردنەوەو بەڵایەك کە بە تایبەتی تووشی ئەوانەتان نابێت کە تاوان و ستەمیان کردووە، بەڵکو هەمووان دەگرێتەوە، وە باش بزانن کە خوای پەروەردگار سزاو تۆڵەی زۆر توندە.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ فَلْيَحْذَرِ ٱلَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِۦٓ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ ﴾ (النور: ٦٣).

---

[٢٠٩] **بڕوانە:** شرح النووي على صحيح مسلم ١٧٦/١.

واتە: با باش بزانن و بترسن ئەو کەسانەی کە سەرپێچی فەرمانەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن لەوەی کە تووشی فیتنەیەکی زۆر سەخت ببن (تووشی شیرك و کوفر و دووری و بیدعە ببن)[٢١٠] ، یان با بترسن لەوەی کە تووشی سزایەکی زۆر بە ئێش ببن.

موسڵمانی خۆشەویست ئایا هیچ فیتنەیەك هەیە لەوە ترسناکتر بێت کە پێچەوانەی سوننەت و فەرمانەکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بکرێت.

هەر بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) هانی موسڵمانانی داوە کە کردەوەی چاکە بکەن پێش هاتن و ڕوودانی فیتنە بە گشتی و بە زۆری، هەروەك دەفەرموێت: ((بادِرُوا بِالأعمالِ فِتَنَاً كَقِطَعِ اللّيلِ المُظلِم. يُصبِحُ الرَّجُلُ مُؤمِنَاً وَيُمسِي كافِراً، أو يُمسِي مُؤمِناً وَيُصبِحَ كافِراً يَبِيعُ دِينَه بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنيا))[٢١١].

واتە: ئەی موسڵمانان دەست پێش خەری بکەن لە کردنی کردەوە چاکەکاندا پێش ئەوەی کە فیتنەیەکی یەکجار زۆر ڕووتان تێ بکات بە وێنەی شەوێکی تاریك (چۆن تاریکی شەو هەموو شوێنێك دەگرێتەوە بە هەمان شێوە فیتنەش هەموو خەڵکی دەگرێتەوە)، پیاوی وا هەیە بەیانی ئیماندارە کاتێك ئێوارەی بەسەردا دێت بێ باوەڕ دەبێت، پیاوی وا هەیە ئێوارە ئیماندارە کاتێك بەیانی بەسەردا دێت بێ باوەڕ دەبێت، نهێنیەکەی لەوەدایە کە: دینەکەی دەفرۆشێت بە بەشێکی کەمی دونیا.

٩ ـ کەسی بیدعەچی هەستی بە کەم و کوڕی شەریعەت کردووە (پەنا بە خوای پەروەردگار) ئەگەر بە زمانیش وا نەڵێت، چونکە بە کردنی ئەو بیدعەیەی خۆی گێڕاوە بە شەرع دانەرو تەواوکەری دین، ئەم بیدعەچییە وادەکات! خوای پەروەردگاریش دینی تەواو کردووە و نیعمەتی تەواوی ڕژاندووە بەسەر

---

[٢١٠] **بڕوانە:** تفسير القرآن العظيم للإمام ابن كثير (رحمه الله) ٦/٩٠.

[٢١١] رواه مسلم عن أبي هريرة ﷺ، كتاب الإيمان، باب الحث على المبادرة بالأعمال قبل تظاهر الفتن، ١/١١٠، برقم ١١٨.

ئیمانداراندا ، هەروەك خوای گەورە فەرمویەتی: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ﴿٣﴾﴾ (المائدة: ٣).

واتە: ئەی موسڵمانان ئەمڕۆ دینم بۆ تەواوکردن و نیعمەتی خۆم ڕژاندووە بەسەرتاندا وەڕازیم لێتان (ئەی موسڵمانان) کە ئیسلام ئایینتان بێت و هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئایینێکی تر نەکەنە ئایینی خۆتان.

زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا فەرمویەتی : (ئەم نیعمەت و بەخششەی خوای پەروەردگار گەورەترین نیعمەت و بەخششە بەسەر ئەم ئوممەتەوە لە کاتێکدا ئاینەکەی بۆ تەواو کردوون، پێویستیان بە هیچ ئایینێك نییە جگە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام، وە پێویستیان بە هیچ پێغەمبەرێك (ﷺ) نییە جگە لە پێغەمبەری خۆیان (ﷺ)، بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) گێڕاوە بە دواین پێغەمبەر (ﷺ)، وە ڕەوانەی کردووە بۆ هەموو مرۆڤ و جنۆکەکان، هیچ حەڵاڵێك نییە مەگەر ئەو حەڵاڵی کردبێت، وە هیچ حەرامێك نییە مەگەر ئەو حەرامی کردبێت، وە هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێك حەق و ڕاست نییە مەگەر ئەو ئاینەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بە دینی زانیبێت، وە هەر شتێك ئەو هەواڵی پێدابێت حەق و ڕاستە هیچ درۆو دواکەوتنی تێدا نییە)[٢١٢].

وە خوای پەروەردگار هەموو شتێکی لە قورئانی پیرۆزدا ڕوون کردۆتەوە، هەروەك فەرمویەتی: ﴿وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ تِبۡيَٰنٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٗ وَبُشۡرَىٰ لِلۡمُسۡلِمِينَ ﴿٨٩﴾﴾ (النحل: ٨٩) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئێمە قورئانی پیرۆزمان بۆ سەر تۆ دابەزاندووە کە ڕوون کەرەوەی هەموو شتێکە، وە مایەی ڕێنمونی و ڕەحمەت و مزگێنی یە بۆ موسڵمانان.

---

[٢١٢] **بڕوانە** : تفسير القرآن العظيم للإمام إبن كثير (رحمه الله تعالى) ٣/٢٦ .

١٠ ـ كەسی بیدعەچی حەق و ڕاستی لێ گۆڕاوە بە هۆی کارە خراپەکانییەوە، لەبەر ئەوەی عیلم و زانیاری ڕووناکین و خوای پەروەردگار بە هۆیانەوە ئەو بەندانە هیدایەت دەدات کە خۆی ویستی لێیەتی، بەڵام کەسی بیدعەچی ئەو تەقوایەی لە دەست داوە کە بە هۆیەوە خاوەنەکەی دەتوانێت حەق و ڕاستی بدۆزێتەوە، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَتَّقُواْ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾ ﴾ (الأنفال: ٢٩) .

واتە: ئەی ئیمانداران ئەگەر ئێوە تەقوای خوای پەروەردگار بکەن پارێزگاری لە سنوورەکانی بکەن، ئەوە خوای پەروەردگار بەرچاو ڕۆشنیتان پێ دەبەخشێت (تا بە هۆیەوە بتوان بە ئاسانی حەق و ڕاستی لە ناحەق جیا بکەنەوە)، وە خوای پەروەردگار هەڵەو تاوانەکانتان دادەپۆشێت و لێتان خۆش دەبێت، چونکە خوای پەروەردگار خاوەنی فەزڵ و ڕێزی گەورەو بێ سنوورە.

١١ ـ کەسی بیدعەچی دەبێت تاوانی خۆی و ئەو کەسانەی کە شوێنی بیدعەکەی دەکەون هەڵبگرێت، أبو هريـرة (رضي الله عنه) لە پێغەمبەری خواوە (صلى الله عليه وسلم) بۆمانی گێڕاوەتەوە، کە فەرمویەتی: ((مَن دَعَا إلى هُدَى كانَ لَه مِنَ الأجـرِ مثـلُ أجورِ مَن تَبعَهُ، لا يَنقُص ذلكَ مِن أجُورِهم شَيئاً وَمَن دَعَا إلى ضَلالَةٍ كانَ عَلَيه مِنَ الإثمِ مِثلُ آثامِ مَن تَبعَه، لا يَنقُصُ ذلكَ مِن آثامِهِم شَيَئاً))[٢١٣].

واتە: هەرکەسێك دەعوەو بانگەواز بکات بۆ ڕێگای ڕاست و ڕێنمونی چاك و جوان، ئەوە خێرو چاکەی بۆ هەیە بە وێنەی خێرو پاداشتی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون، بێ ئەوەی هیچ لە خێرو پاداشتی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم ببێتەوە، وە هەرکەسێك دەعوەو بانگەواز بکات بۆ ڕێگای خراپەو

---

[٢١٣] مسلم، كتاب العلم، باب من سن سنة حسنة أو سيئة ، ومن دعا إلى هدى أو ضـلالة ، ٤/٢٠٦٠، برقم ٢٦٧٤.

تاوانكاری و سەرلێشێواوی ئەوە خراپەو تاوانی بۆ دەنوسرێت بە وێنەی خراپەو تاوانی ئەو كەسانەی كە شوێنی دەكەون، بێ ئەوەی هیچ لە خراپەو تاوانی ئەو كەسانەی كە شوێنی دەكەون كەم ببێتەوە.

(دەی كەسی بیدعەچی كاتێك بیدعە دەكات و خەڵكیش فێری بیدعە دەكات با ئاگادار بێت و باش بزانێت كە هەر بیدعەیەك خەڵكی لێوەی فێر دەبن و دەیكەن هەموو تاوانەكەی بۆ دەنوسرێت بێ ئەوەی هیچ لە خراپەو تاوانی ئەو كەسەی كە شوێنی دەكەوێت كەم بكات).

١٢ ـ كەسی بیدعەچی بە هۆی كردنی بیدعەوە خۆی توشی نەفرەت (لَعنَة) كردووە، أنسي **كوڕی** مالك (ﷺ) **لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) بۆمان دەگێڕێتەوە، دەربارەی ئەو كەسانەی لە مەدینەدا شتێكی تازەو خراب دادێنن دەفەرمووێت:** ((مَن أحدَثَ فيها حَدَثاً أو آوى مُحدِثاً فَعَلَيهِ لَعنَةُ اللهِ، وَالملائكةِ، وَالنّاسِ أجمَعينَ، لا يَقبَلُ اللهُ منهُ صَرفاً وَلا عَدلاً))[٢١٤].

واتە: هەركەسێك لە ناو شاری مەدینەدا كارێكی تازەو خراپ دابهێنێت ئەوە نەفرەتی خوای پەروەردگار و فریشتەكان و موسڵمانانی لێ بێت، وە فەرز و سوننەتی لێ وەرناگیرێت (واتە: بە تەواوەتی لێی وەرناگیرێت) .

زانای پایە بەرز ئیمامی الشّاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **دەفەرموێت: (ئەم فەرمودەیە گشتی یەو هەموو تازە داهێنراوێك دەگرێتەوە كە پێچەوانەی شەرعە، وە بیدعە یەكێكە لە خراپترین كارە تازە داهێنراوەكان)**[٢١٥].

١٣ ـ كەسی بیدعەچی لە ڕۆژی دواییدا ڕێگای لێ دەگیرێت و ناهێڵرێت

---

[٢١٤] متفق عليه: البخاري، كتاب الاعتصام، باب إثم من آوى محدثاً، ١٨٧/٨، برقم ٧٣٠٦، ومسلم، كتاب الحج، باب فضل المدينة، ودعاء النبي ﷺ فيها بالبركة، ٩٩٤/٢، برقم ١٣٦٦ .

موسڵمان خۆشەویست بۆ زیاتر شارەزا بوون لە واتای تەواوی ئەم فەرمودەیە بڕوانە: عمدة القاري شرح صحيح البخاري (٤٠٨/٣٥)، **وە** شرح النووي على صحيح مسلم (٣١/٥)، **وە** عون المعبود (٣٠٧/٩)، **وە** تحفة الأحوذي (٤١٠/٥)، **وە** فيض القدير (٢٥/٦).

[٢١٥] **بڕوانە:** الاعتصام للشّاطبي، ٩٦/١ .

بچێته سەر حەوزی پێغەمبەر (ﷺ) بۆ خواردنەوەی ئاوی سازگاری (كَوثَر)، سهل **كوڕی** سعد (رضي الله عنه) **لە پێغەمبەری خواوە (صلى الله عليه وسلم) بۆمانی گێڕاوەتەوە، كە فەرموویەتی:** ((أنا فَرَّطُكُم عَلى الحَوضِ مَن وَرِدَ شَرِبَ، وَمَن شَرِبَ لَم يَظمَأ أَبَداً، وَلَيَرِدَنَّ عَلَيَّ أَقوامٌ أَعرِفُهُم وَيَعرِفُوني، ثُمَّ يُحالُ بَيني وَبَينَهُم))[٢١٦].

واتە: من پێشتان دەكەوم بۆسەر حەوزی (كَوثَر) **و چاوەڕێی ئەو موسڵمانانە دەكەم كە دێن بۆ ئەوەی لە ئاوی سازگاری** (كَوثَر) **بخۆنەوە، ئاوێكە هەر موسڵمانێك لێی بخواتەوە هەتا هەتایە تینوی نابێت، كۆمەڵە موسڵمانێك دێن بۆسەر حەوزەكە تا ئاوی لێ بخۆنەوە، من ئەوان دەناسم و ئەوانیش من دەناسم، بەڵام ڕێگری لە نێوان من و ئەواندا دەكرێت و ناهێڵرێت بێنە سەر حەوزی** (كَوثَر) **و لە ئاوی سازگاری بخۆنەوە.**

لە ڕیوایەتێكی تردا دەفەرموێت: ((إنَّهم مِنّي، فَيُقالُ: إنَّكَ لا تَدرِي ما أحدَثُوا بَعدَك، فَأقُولُ: سُحقاً سُحقاً لِمَن غَيَّرَ بَعدِي))[٢١٧].

واتە: ئەوان لە ئوممەتی منن (موسڵمانن)، دەوترێت: تۆ نازانی ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەوان دوای مردنی تۆ چییان داهێناوە (لە پاشگەز بوونەوە و كاری خراپە و بیدعە)، منیش دەڵێم: دووری بۆ ئەو كەسانە، دووری بۆ ئەو كەسانە، كە دوای مردنی من دینیان گۆڕی.

وە شَقِيقي **كوڕی** عبدالله (ﷺ) **لە پێغەمبەری خواوە (صلى الله عليه وسلم) بۆمانی گێڕاوەتەوە، كە فەرمویەتی:** ((يا ربّ أصحابي أصحابي، فيقال: إنَّكَ لا تَدرِي ما أحدَثُوا بَعدَك))[٢١٨].

---

[٢١٦] متفق عليه: البخاري، كتاب الرقاق، باب في حوض النبي ﷺ، ٢٦٤/٧، ومسلم، كتاب الفضائل، باب إثبات حوض نبينا ﷺ وصفاته، ١٧٩٣/٤، برقم ٢٢٩٠ .

[٢١٧] رواه البخاري، كتاب الرقاق، باب في حوض النبي ﷺ ، ٢٦٤/٧، برقم ٦٥٨٣ .

[٢١٨] متفق عليه: البخاري، كتاب الرقائق، باب في حوض النبي ﷺ ٢٦٢/٧، برقم ٦٥٧٥، ومسلم، كتاب الفضائل، باب إثبات حوض نبينا ﷺ ، ١٧٩٦/٤، برقم ٢٢٩٧ .

واتە: پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: دەڵێم (ئەی پەروەردگار ئەوانە هاوەڵی منن، ئەوانە هاوەڵی منن (موسڵمانن و شوێن کەوتووی منن)، دەوترێت: تۆ نازانی ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەوان دوای مردنی تۆ چییان داهێناوە (بیدعە).

أسماء **کچی** أبوبکر (رضي الله عنها) **دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی:** ((إنّي عَلى الحَوضِ حَتّى أَنظُر مَن يَرِدُ عَليَّ مِنكُم، وَسَيؤخَذُ ناسٌ مِن دُوني فَأَقُول: يا رَبِّ مِنّي وَمِن أمَتّي فَيُقالُ: هَل شَعَرْتَ ما عَمِلوا بَعدَك وَالله ما بَرِحُوا يَرجُعون على أعقابِهم))[219].

واتە: من لەسەر حەوزی (کوثر) دەوەستم و سەیر دەکەم تا بزانم کێ لە ئێوە (موسڵمانان) دێن بۆ لام، بۆیە کەسانێك دەیانەوێت بێن بۆ لام بۆ سەر حەوزی (کَوثَر) بەڵام ڕێیان لێ دەگیرێت و ناهێڵرێت بێنە سەری، منیش دەڵێم: ئەی پەروەردگارم ئەوانە لە منن و لە ئوممەتی منن (موسڵمانن)، لەو کاتەدا دەوترێت: ئایا دەزانیت ئەوانە دوای تۆ چییان کردووە، سوێند بێت بە خوای پەروەردگار بەردەوام پاشە کشێیان دەکرد لە دینەکەت و پاش گەز دەبوونەوە.

هەر بۆیە هاوەڵی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) إبن أبي مليكة (ﷺ) دەیفەرموو: ((اللّهمَّ إنّا نَعوذُ بِكَ أن نَرجِعَ عَلى أعقابِنا أو أن نَفتِنَ فِي دِينِنا))[220].

واتە: ئەی خوای پەروەردگارمان پەنات پێ دەگرین لەوەی کە پاش گەز ببینەوە و پاشەو پاش بکشێینەوە لە دینەکەمان، یان تووشی فیتنەو تاقی کردنەوە ببین لە دینەکەماندا.

١٤ ـ کە سانی بیدعەچی پشتیان هەڵکردووە لە یادو زیکری ڕاستەقینەی خوای پەروەردگار، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار لە قورئانی پیرۆز و لە سەر زمانی پێغەمبەرەکەی (ﷺ) چەند ویردێکی تایبەتی بۆ داناوین، هەیانە تایبەتە بە نوێژە فەرزەکان، هەیانە تایبەتە بە بەیانیان و ئێواران، وە ویردی خەوتن و

---

[219] صححه الألباني في "صحيح الجامع" حديث رقم(٢٤٦٧).

[220] متفق عليه: البخاري، كتاب الرقائق، باب في حوض النبي ﷺ، ٢٦٦/٧، برقم ٦٥٩٣، ومسلم، كتاب الفضائل، باب إثبات حوض نبينا ﷺ وصفاته، ١٧٩٤/٤، برقم ٢٢٩٣ .

هەستان لە خەو، وە ویردو زیکری وا هەیە گشتی یە و تایبەت نەکراوە بە کاتێك و شوێنێکی دیاری کراوەوە، خوای پەروەردگار دەفەرموویێت: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ۝٤١ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝٤٢ ﴾ (الأحزاب: ٤١-٤٢) .

واتە: ئەی ئەو کەسانەی ئیمان و باوەڕتان هێناوە زۆر یادی خوا بکەن (هەمیشە ناوی پیرۆزی خواتان لە یاد بێت لە دڵ و دەرونتاندا)، وە تەسبیحات و ستایشی بکەن (هەموو کاتێك) بە تایبەتی لە بەیانیان و کاتی دەمەو ئێوارانـدا (زیکرەکانی بەیانیان و ئێواران). بەڵام کەسانی بیدعەچی پشتیان هەڵکردووە لە خوێندنی ئەم زیکرە پیرۆزانە، جا یان بە هۆی سەرقاڵ بوون بە کردنی بیدعەوە، یان پشت هەڵکردنەکەیان بە هۆی گۆڕینی ئەو زیکرە شەرعیانە بە کردنی چەند زیکرێکی بیدعە، خۆیان بە بێ پێویست دەزانن لە کردنی ئەو زیکرانەی کە خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) دایان ناوە، بۆیە بە هۆی ئەو بیدعانەوە پشتیان هەڵکردووە لە کردنی یادی ڕاستەقینەی خوای پەروەردگار[٢٢١] .

١٥ ـ کەسانی بیدعەچی حەق و ڕاستی لە شوێن کەوتوانیان کپ دەکەن و دەیشارنەوە، وە خوای پەروەردگار هەڕەشەی نەفرەتی (لَعنَـــة) لەو کەسانەو هاوشێوەکانیان کردووە، هەروەك دەفەرموویێت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنزَلْنَا مِنَ ٱلْبَيِّنَـٰتِ وَٱلْهُدَىٰ مِنۢ بَعْدِ مَا بَيَّنَّـٰهُ لِلنَّاسِ فِى ٱلْكِتَـٰبِ ۙ أُو۟لَـٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ ٱللَّـٰعِنُونَ ۝١٥٩ ﴾ (البقرة: ١٥٩) .

واتە: بەڕاستی ئەو کەسانەی کە بەرنامە و ڕێنموونییە ڕوون و ئاشکراکانی ڕەوانە کراوی ئێمە دەشارنەوە کە ناردوومانە (تا بۆ خەڵکی ڕوون بکرێتەوە)، دوای ئەوەی کە ڕوونمان کردۆتەوە بۆ خەڵکی لە کتێبەکاندا، ئا ئەوانە خوا نەفرەتیان (لەعنەتیان) لێ دەکات و نەفرین کارانیش نەفرەتیان لێ دەکەن

[٢٢١] **بڕوانە:** تنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من الأخطار، للدكتور صالح بن سعد السحيمي، ص١٨٩ .

(دوعای دووری ڕەحم و بەزەیی خوای پەروەردگاریان لێ دەکەن).

١٦ ـ بیدعە کردن دەبێتە مایەی دوور کەوتنەوەی خەڵکی لە ئیسلام، لەبەر ئەوەی کاتێك کەسی بیدعەچی بە هۆی ئەو بیدعەیەوە چەند کارێکی پرو پوچ دەکات دەبێتە هۆکارێك بۆ ئەوەی دوژمنانی ئیسلام گاڵتە بە ئیسلام بکەن، لە کاتێکدا ئاینی پیرۆزی ئیسلام زۆر دوورە لەو کارانەی کە کەسانی بیدعەچی دەیکەن.

١٧ ـ کەسانی بیدعەچی ئوممەتی ئیسلامیان پارچە پارچە کردووە، چونکە خۆیان و شوێن کەوتوانیان بە هۆی بیدعەوە پارچە پارچەییان خستۆتە ناو موسڵمانانەوە، هەر بۆیە بە هۆی بیدعەو دوور کەوتنەوە لە سوننەت چەندین بەش بەش و کۆمەڵ کۆمەڵی جیاواز دەبینرێت، خوای پەروەردگار دەفەرمووێت:

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمۡ وَكَانُواْ شِيَعٗا لَّسۡتَ مِنۡهُمۡ فِي شَيۡءٍۚ إِنَّمَآ أَمۡرُهُمۡ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ١٥٩ ﴾ (الأنعام: ١٥٩) .

واتە: بەڕاستی ئەوانەی کە ئایینەکەیان بەش بەش و پارچە پارچە کردوو بوونە دەستە دەستەو پارچە پارچە، ئەوە لە هیچ شتێکدا تۆ لەوان نیت، بەڵکو بەریت لێیان، بەڕاستی ئەوانە کارو باریان بۆ لای خوایە و تۆڵەی ئەو لادان و پارچە پارچەییەیان لێ دەستێنێتەوە، لەوەودوا خوای پەروەردگار هەواڵی هەموو ئەو کارو کردەوانەیان پێ دەدات کە ئەنجامیان دابوو.

١٨ ـ کەسی بیدعەچی کە بە ئاشکرا بیدعە دەکات، غەیبەت و باس کردنی دروستە، بۆ ئەوەی موسڵمانان لە خراپەی بیدعەکەی ئاگادار بن، چونکە ئەو کەسەی کە بە ئاشکرا بیدعە دەکات زیانەکەی زۆرترو ترسناکترە لە کەسێك کە تاوان دەکات، هەرچەندە غەیبەت کردنی موسڵمان بە پێی دەقی قورئانی پیرۆز و فەرمودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دروست نییە و حەرامە، بەڵام بۆ مەبەستێکی شەرعی دروستە غەیبەت بکرێت، **لەبەر یەکێك لەم هۆکارانە:**

یەکەم: ستەم کردن،: لەم کاتەدا دروستە کە ستەم لیٚ کراو سکالاٚی خۆی باس بکات بۆ کاربەدەستان و فەرمانڕەوایان، یاخود بۆ قازی و دادوەر و بلٚیٚ: فلاٚنە کەس ستەمی لیٚ کردووم یان مالٚی خواردووم.

دووەم: پرس و ڕاوەرگرتن، ئەمیش بەوەی کەکەسێك بچێتە لای کەسێکی شارەزا لەدیندا و بلٚیٚت ئەریٚ فلاٚنە کەس چۆنە کە من بە تەمام کچی بدەمیٚ ، یان خوشکمی بدەمیٚ، یان فلاٚنە ئافرەت چۆنە کە من بەتەمام بیخوازم، یاخود بۆ پرسیار کردن دەربارەی هاوسێیەتی.

سێیەم: داوای یارمەتی کردن بۆ گۆڕینی خراپە (مُنكَــر) وەلا دانی نا ڕەحەتیەك لە سەر موسولٚمانێك، وەك ئەوەی کە یەکێك بچێتە لای کەسێك کە دەسەلاٚتدارەو پێی بلٚیٚت کە فلاٚنە کەس لە گەلٚمدا خراپەو ئازارم دەدات وە ڕێگە چارەیەکم بۆ بدۆزەرەوە.

چوارەم: ئاگادرکردنەوەی موسولٚمانان و ئامۆژگاری کردنیان، بۆ خۆ پاراستن لەو کەسانەی کە خراپن و نیازیان گلاٚوە و زەرەرو زیانیان هەیە بۆ موسولٚمانان.

پێنجەم: باس کردنی کەسێك کە بە ئاشکرا تاوانی لێبووەشێتەوە وەك {جاسووسی کردن و زیناو مەی خواردنەوە و.....هتد } لەم کاتەشدا تەنها باسی ئەو تاوانەی دەکەیت و بەس.

شەشەم: پێناساندنی کەسێك ئەویش بە دیاری کردنی ئەو کەم و کوڕیانەی کە لە ڕووی کەم ئەندامی و لە ش و لاریەوە یاخود ناوو شۆرەتیەوە، وەك کوێری و نەخۆشی و شەلی و قەلٚەوی و کەڕی...هتد نابێت لەمەدا مەبەستی پیشاندانی کەم و کوڕی و سوکی ناوبراو بێت، بەلٚکو دەبێت تەنها پێناساندنی بێت.

حەوتەم: باس کردنی کەسی بیدعەچی و تاوان کار: لەم کاتەدا تەنها باسی بیدعەکەی یاخود تاوانەکەی دەکەیت، وە هیچی تر مەگەر یەکێك لەو خالاٚنەی پێشووی تیٚدابیٚت، خاتوو (عائيشة)ی دایکی باوەڕداران (خوای لیٚ ڕازی بیٚت)

دەفەرموێت: (جارێکیان پیاوێك هات بۆلای پێغەمبەر (ﷺ) ڕوخسەتی لێ خواست و ئەویش بە ڕێزەوە بە خێرهاتنی کرد و فەرمووی لێ کرد، پاشان کە پیاوەکە ڕۆیشت پێغەمبەری خواﷺ فەرمووی: (بئس أخو العشيرة) واتە: خراپترین برای هۆزەکەیە، هەروەها دایکمان (عائيشة) خوای لێ ڕازی بێت بۆمان دەگێڕێتەوە، لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرمویەتی: (مَا أَظُنُّ فُلاَنًا وَفُلاَنًا يَعْرِفَانِ مِنْ دِينِنَا شَيْئًا) [٢٢٢].

واتە: گومان نابەم کە ئەم دوو کەسە هیچ دەربارەی دین بزانن.

هەروەها کەسی بیدعەچی کە زیادەیەك دەهێنێتە ناو دینەوە و خوا دەپەرستێت و عیبادەتی بۆ دەکات، بەڵام بە بۆچوون و هەواو ئارەزووی خۆی، بێ گوێ دانە فەرمانی خواو پێغەمبەری خوا (ﷺ)، بۆیە لەم کاتەدا باس کردنی پاشملە (غەیبەت)ی واجبە، چونکە ئەوە بۆ پاراستنی دینە لە هەواو ئارەزوو، (وَلا غِيبَةَ لِأَحَدٍ مِن أَهلِ البِدَعِ) وەهەر کەسێك کە بیدعە دەکات باس کردنی بیدعەکەی غەیبەت نییە، کەواتە ئێستا ڕوون بووەوە بۆ بەڕێزت کە باس کردنی ئەو کۆمەڵانە غەیبەت نییە[٢٢٣].

القدحُ ليس بغيبةٍ في ستةٍ	متظلمٍ ومعرفٍ ومحذرِ
ومجاهر فسقاً ومستفت ومن	طلب الإعانة في إزالة منكرِ[٢٢٤]

١٩ ـ کەسی بیدعەچی شوێن کەوتووی هەواو ئارەزووی خۆیەتی، دژایەتی شەرع دەکات و لە شەرع لایداوە[٢٢٥].

٢٠ ـ کەسی بیدعەچی خۆی خستۆتە ئاستی شەرع دانەرەوە و خۆی چواندووە بە خوای پەروەردگار لە شەرع داناندا، چونکە بەس خوای

---

[٢٢٢] صحيح البخاري (٦٠٦٧).

[٢٢٣] **بڕوانە:** فتح الباري بشرح صحيح البخاري، لابن حجر، ١٠/٤٧١، ٧/٨٦.

[٢٢٤] **بڕوانە:** شرح العقيدة الطحاوية، لابن أبي العز، ص٤٣.

[٢٢٥] **بڕوانە:** الاعتصام للشاطبي، ١/٦١.

پـەروەردگارە كـە دەتوانێـت شـەرع دابنێـت و فـەرمان بـە بەنـدەكان بكـات تـا لەسەری بڕۆن و جێ بە جێی بكەن نەك هیچ كەسێكی تر[٢٢٦].

كۆتایی

لـە كـۆتاییدا داواكـارم لـە خـوای پـەروەردگار بـۆ خـۆم و سـەرجەم موسڵمانان كە لەش ساغیمان پێببەخـشێت و لێمـان خـۆش ببێـت، هـەموو لایـەكمان دڵ پەیوەسـت بكـات بـە قورئـانی پـیرۆز و سـوننەتەكانی پێغەمبەرەوە (ﷺ)، وە بمان پارێزێت لە تاوان و خراپەی هەموو بیدعەیەك، وە بەردەوامیمان پێببەخشێت، آمین.

بحمد الله

[٢٢٦] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ١/٦١-٧٠ .

ناوەڕۆك

پێشەكی دانەر ٣

پێشەكی وەرگێڕ ٧

بەشی یەكەم: ڕوناكی سوننەت ١٠

باســی یەكەم: تێگەیشتن لە مانای سوننەت ١٠

دووەم: تێگەیشتن لە كەسانی پەیوەست بە سوننەت ١١

ســێیەم: تێگەیشتن لەمانای الجَماعَة ١٢

باسی دووەم: ناوو سیفاتەكانی ئەهلی سوننە و جەماعە ١٣

باسـی سێ یەم: سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) نیعمەتێكی گشتی و ڕەهایە ٢١

دوو جۆر نیعمەت هەیە: نیعمەتێكی گشتی و ڕەها، نیعمەتێكی سنوردار ٢١

باسی چوارەم: گەورەیی و پلەو پایەی سوننەت ٢٤

باســی پێنجەم: شوێن و پلەو پایەی بەرزی كەسانی پەیوەست بـە سـوننەت، وە شوێنی كەسانی بیدعەچی ٢٦

یەكەم: شوێن و پلەو پایەی بەرزی كەسانی پەیوەست سوننەت: ٢٦

دووەم: نیشانەكانی ئەهلی سوننەو جەماعە ٢٧

كەسی بیدعــە چــی چــۆنــە ؟ ٢٨

بەشـی دووەم: تـاریكییەكانی بیدعەو تـازە داهێنراوەكان لە دیندا ٢٩

باسـی یەكەم: تێگەیشتن لە مانای بیدعە ٢٩

بیدعە دوو جۆرە: ٣٣

باسـی دووەم: مەرجەكانی گیرابوون و قەبوڵ بوونی كردەوە چاكەكان ٣٣

باسی سـێ یەم: سەرزەنشت كردن و خراپەی بیدعە لە دیندا ٣٧

یەکەم: سەرزەنشت کردن و خراپەی بیدعە لە دیندا ٣٧
دووەم: سەرزەنشت کردن و خراپەی بیدعە لە ڕوانگەی فەرمودەکانی پێغەمبەری خواوە (ﷺ) ٤١
سێ یەم: لە ووتەکانی هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) سەبارەت بە بیدعە ٤٩
چوارەم: لە ووتەکانی تابعی و شوێن کەوتوانیان سەبارەت بە بیدعە ٥٠
پێنجەم: بیدعە سەرزەنشت کراوە لە چەند ڕوویەکەوە: ٥٢
باسی چوارەم: هۆکارەکانی بیدعە کردن ٥٣
باسی پێنجەم: بەشەکانی بیدعە ٧٢
بەشی یەکەم: بیدعەی حەقیقی و بنەڕەتی و بیدعەی زیاد کراو: ٧٢
بەشی دووەم: بیدعە لە ڕووی کردن و واز لێ هێنانەوە ٧٥
بەشی سێیەم: بیدعەی ووتەیی بیروباوەڕی، وە بیدعەی کرداری ٧٩
باسی شەشەم: حوکمی بیدعە لە دیندا ٨١
باسی حەوتەم: جۆرەکانی ئەو بیدعانەی کەلەسەر گۆرەکان دەکرێن ٨٥
باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەکانی ئەم سەردەمە ٩٠
یەکەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) .. ٩٠
دووەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە هاتنی یەکەم شەوی جومعە لە مانگی ڕەجەب ١٠١
سێیەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی شەوی (الأسراء والمعراج) ١٠٨
چوارەم: ئاهەنگ بە بۆنەی هاتنی شەوی پانزەی مانگی شەعبان ١١٤
پێنجەم: التّبرك ١١٩
ئەو شتانەی کە زۆر پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەتن ١٢٠
بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە ڕێگەیەکی شەرعی بەم چەند کارە دەبێت ١٢٢
بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە شێوەیەکی ناشەرعی و نادروست ١٢٧

هۆکارەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی چین؟ ١٣١
شوێنەوارە خراپەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی ١٣١
هۆکارەکانی بەرگری کردن لە تەبەڕووك کردنی نادروست ١٣٢
باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەکانی ئەم سەردەمە ١٣٣
باسی نۆیەم: تەوبە کردنی کەسی بیدعەچی ١٣٦
باسی دەیەم: زیان و شوێنەوارە خراپەکانی بیدعە ١٤٠
ناوەڕۆك ١٥٦

لەبڵاوکراوەکانی ماڵپەڕی ئیمان وەن
www.iman1.com
هەمیشە لەگەڵمان بن بۆنوێ بوونەوەی ئیمان
imanonekurd@yahoo.com